

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

30

КАСТРЫЧНІКА
1992 г.
№ 44 (3662)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 1 рубель.
(Па падпісцы —
10 кап.)

3 лістапада — 110 гадоў з дня

нараджэння Якуба Коласа

Беларусам

Устаньце, хлопцы, ўстаньце, браткі!

Устань ты, наша старана!

Ужо глядзіць к нам на палаткі

Жыцця новага вясна.

Ці ж мы, хлопцы, рук не маем!

Ці ж нам сілы бог не даў!

Ці ж над родным нашым краем

Промень волі не блішчаў!

Выйдзем разам да работы,

Дружна станем, як сцяна,

І прачнецца ад дрымоты

З намі наша старана!

1906 г.

Матэрыялы, прысвечаныя юбілею Песняра—на
стар. 5—11, 14—15.

ДАЗВОЛЬЦЕ, ДЗЯДЗЕЧКА...

СТАЛІ ПЕРАД ФАКТАМ...

На імя міністра народнай адукацыі Беларусі В. Гайсёнка, а таксама ў «ЛіМ» прыйшоў ліст з гісторыка-культурнага таварыства «Паходня» (г. Гродна). Прыводзім яго змест:

«Мы са смуткам даведліся, што ў школах Беларусі будуць вучыць ужо не гісторыю СССР, якая няхай фармальна, але лічылася агульнай, а проста гісторыю Расіі (пад назвай «Отечество»).

Яшчэ крышачку і мара пра «Северо-Западный край» стане явай для пэўнай колькасці юных грамадзян суверэннай Беларусі. Такія подзвігі чыноўніцтва аду-

кацыі выклікаюць не абурэнне, не здзіўленне, а самую звычайную гідлівасць. Як трэба пагарджаць сваёй дзяржавай, каб пазбавіць яе сістэму выхавання ад паведных падручнікаў! Мінімум 5 год ідзе адкрытая гаворка пра смаротны ўплыў абэцдаршчыны на душы і розум юнацтва. І вось знайшлі лякарства горш хваробы!

Гэта за мяжою трэба камуфлявацца пад дзяржаўны патрыятызм. А тут на сваім падворку, нашпигаваная прывазнымі «просветителями» сістэма адукацыі надзейна фільтруе любыя спробы адраджэння нацыянальнай і гістарычнай свя-

домасці народа на першай прыступцы, у дзяцінстве. І «просветители» і тутэйшыя іх памагатыя добра ведаюць, што скалечаная самасядомасць народа дазволіць і надалей віць з яго вяршкі, рабаваць і прадаваць яго.

Мы не разлічваем на хуткае выпраўленне «памылкі». Мы яшчэ раз выказваем сваё абурэнне і незадавальненне такой працай вашых падначаленых, спадар Міністр, і спадзяемся, што Бог вызначыць ім тое, чаго яны заслугоўваюць».

Мы мелі тэлефонную гаворку з міністрам народнай адукацыі РБ і вось

пра што даведліся. Сродкі на ранейшы падручнік — па гісторыі СССР — былі пераведзены ў Маскву яшчэ два гады таму. Непрыемным сюрпрызам стала тое, што ў падручнікаў, якія выдаюцца ў Расіі, змянілі вокладку і назву. Міністэрства аказалася перад фактам — альбо дзеці Беларусі зусім не мецьмуць падручніка па гісторыі, альбо будуць вучыцца па расейскім... Як кажучь у такіх выпадках — не было выйсця.

Адзінае, чым суцешыў нас Віктар Анатолевіч, — распрацавана праграма падрыхтоўкі свайго падручніка па сваёй гісторыі. Не выключана, калі ўсё будзе добра, то ў другой палове навучальнага года нашы дзеці іх атрымаюць. Будзем чакаць!

Кола Дзён

28 кастрычніка здарыўся... канец свету. Той, хто ў гэтым сумняваецца, можа пагартыць газеты за апошнія тыдні. Наўрад ці выпадкова гэты «інфармацыя» пачала мусіраваць у друку акурат у час падпісной кампаніі. Праўда, у захвочванні падпісчыкаў публікацыямі падобных сенсацыйных логікі: які ж сэнс выпісваць газеты напярэдадні Стрышнага Суда? Хіба што з мэтай даведацца аб падрабязнасцях сусветнай катастрофы на старонках улюбленага выдання...

Як бы то ні было, ёсць прычына яшчэ раз успомніць старую ісціну — наша будучыня залежыць толькі ад нас саміх. Ну, і канечне, ад Бога.

22 КАСТРЫЧНІКА

Надзвычайны і паўнамоцны пасол ФРГ на Беларусі Г. Альбрэхт змяніў на гэтай пасадзе Р. Краўса і ўручыў даверчыя лісты Старшынні ВС Беларусі С. Шушнёвічу.

Намеснік міністра абароны Беларусі А. Тушынін і намеснік міністра абароны ЗША Ф. Уізер падпісалі ў Вашынгтоне шэраг пагадненняў, якія тычацца тэхнічнай дапамогі Пентагона пры вывадзе з Беларусі ядзернай зброі і кантролю за экспартам ядзерных матэрыялаў. Дарэчы, як нядаўна паведамылася, органамі Бяспечкі рэспублікі спынена спроба вырасці некалькі дзесяткаў кілаграмаў урану з мэтай яго продажу.

23 КАСТРЫЧНІКА

Спінер Вялікага Нацыянальнага Сходу (парламента) Турцыі Х. Джындарук, які знаходзіўся з візітам на Беларусі, сустраўся са Старшыннёй Вярхоўнага Савета рэспублікі С. Шушнёвічам. Госьць выступіў з кароткай прамовай на пасяджэнні ВС Беларусі.

24 КАСТРЫЧНІКА

У Маскве прайшоў устаноўчы з'езд Фронта нацыянальнага ўратавання, у які ўвайшлі прадстаўнікі апазіцыі ўсіх адценняў — ад «белых» да «чырных». Фронт абвясціў курс на «канстытуцыйнае» звяржэнне прэзідэнта Расіі і цяперашняга ўрада. Прэзідэнт у адказ прыняў рашэнне распусціць фронт.

25 КАСТРЫЧНІКА

Нечаканыя вынікі прынёслі выбары ў сейм у Літве. Найбольшы працэнт галасоў на іх атрымала Дэмакратычная партыя працы (былая самастойная Кампартыя Літвы). Яе лідэр А. Бразаўскіс перамог у сваёй акрузе экс-прэм'ера Г. Вагноруса. «Саюдзіс» па выніках галасавання апынуўся на другой пазіцыі, на трэцяй — хрысціянскія дэмакраты. Большасць выбарчыкаў выказалася за новую Канстытуцыю рэспублікі. А гэта азначае, што наперадзе прэзідэнцыйныя выбары.

Прэзідэнт ЗША Дж. Буш у ходзе свайго перадавыбарчага туру па краіне падпісаў закон аб дапамозе краінам СНД у памеры 410 мільянаў долараў. Аднак старшыня Еўрапейскага банка рэканструкцыі і развіцця М. Камдэсю даволі скептычна ацаніў гэтую вельмі запозненую акцыю.

26 КАСТРЫЧНІКА

Паражэннем скончылася спроба антыўрадавых сіл у Таджыкістане захапіць уладу ў Душанбе. Кулябскія фарміраванні былі выбіты з горада сіламі Камітэта нацыянальнай бяспечкі і Унутраных войскаў. Тым часам, як паведаміў БелаПАН, у Мінску ўжо зарэгістравана звыш 240 беканцаў — у тым ліку з Таджыкістана.

27 КАСТРЫЧНІКА

Старшыня СМ Беларусі В. Кебіч правёў у Маскве перамовы з Я. Гаідарам. Асноўнай тэмай перамоў была выплата заплычанасцей расійскіх прадпрыемстваў Беларусі і ўмовы пастаўкі нафты.

У Мінску ўпершыню адрылася выстава-кірмаш «Намверсія-92», на якой прадпрыемствы абарончага комплексу рэспублікі прадставілі тавары народнага спрадзявання.

Пімен ПАНЧАНКА

Плявакі

Жыў калісьці ў Расіі
адвакат славуты Плявака,
ён, як светлы прамень
між чыноўных, мудра, законна.
ён не грэбаваў
адвакацім-прываркам,
а падсудных заўжды бараніў
вынаходліва, мудра, законна.
А цяпер толькі й чуеш:
«Напляваць мне на вашы нарады...»
На закон, на начальства,
на ваша натхненне, майстэрства;
на міліцыю, на парады
законнай улады

І на ўсе цыркуляры
ўсіх гультаёў-міністэрстваў.
Была годнасць у нас —
ды чыноўнікі затапталі.
На ўсё нам пляваць
з вечнай рыфмай агіднаю «маць».
А пра што мы ўсе марым —
у нас не пыталі.
Быў калісьці і сорам,
ды не здалелі утрымаць...
І запцкалі брудам усё,
засмуродзілі...
Не засталася ў душы
анічога святога...
Абіраляў-грабежнікаў
шчодро ўзнагародзілі
Асабіякамі і дачамі —
хваліся, зладзейская погань!

У нас вякамі жылі
людзі добрыя, а не пудзілы...
А цяпер ад Кара-Кумаў
і да тундры —
Заплявалі і захаркалі,
зямлю запаскудзілі
Плевачы і плююнчыкі,
і звычайныя плюндры.
Усё мы маем:
ад вялікіх падаткаў
да нішчымных пенсій,
А цяпер прыйшла
жабрацкая нядоля.
Прадалі нас за мяжу
за цэнтэ і за пенсы,
І штодня — малабны:
молімся на доллар.

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЭННІК

ПРАЦЭС ПАЙШОЎ...

Абмеркаваўшы інфармацыю СМ Беларусі аб становішчы ў эканоміцы і ў меру пакрыты-каваўшы ўрад, дэпутаты перайшлі да абмеркавання праекта Асноўнага Закона.

Трэба заўважыць, што другое чытанне праекта Канстытуцыі, згодна з рэгламентам, прадугледжвае яе абмеркаванне па артыкулах. Дыскусія, аднак, прыняла канцэптуальны, дакладней сказаць — ідэалагічны характар. Пачатак дэбатаў нагадаваў навукова-практычную канферэнцыю па...Канстытуцыі БССР 1978 года. Многія з дэпутатаў (найчасцей — прадстаўнікі ветэранскіх арганізацый) прапаноўвалі захаваць у новым законе «ўсё лепшае» з брэжнеўскага. Напрыклад — паняцце сацыялістычнага ладу, права на бясплатнае лячэнне, адукацыю і г. д. Адзін з дэпутатаў успомніў пра рэфэрэндум 17 сакавіка 1991 года, калі «выбаршчыкі галасавалі за СССР, а значыць — за сацыялізм». Другі даводзіў, што ніхто не даваў права дэпутатам мяняць Канстытуцыю БССР і прымаць цяперашні дзяржаўны сцяг і герб. Трэці разважаў аб тым, што Англія, маўляў, няблага жыве без канстытуцыі, і таму яна нам таксама не патрэбна.

Пры гэтым ледзь не кожны з выступаючых уносіў прапано-

ву вынесці на рэфэрэндум тое або іншае пытанне — ад інстытута прэзідэнцтва, прыватнай уласнасці на зямлю і да... дзяржаўнай сімволікі і «дваймоўя».

Да большасці дэпутатаў, верагодна, так і не дайшло, што існуюць пытанні, вырашаць якія метадам усенароднага апытання абсурдна. Увядзенне ж дзвюх дзяржаўных моў у цяперашняй сітуацыі прывядзе на практыцы да звычайна рускага «аднамоўя». Беларуская мова, сказаў, у прыватнасці, дэпутат Н. Гілевіч, перажыла вельмі цяжкія выпрабаванні ў даўнім і зусім нядаўнім мінулым. Трэба думаць, перажыве яна і рэфэрэндум. Але сам факт яго правядзення стаў бы ганебным прэцэдэнтам у сусветнай практыцы.

Між іншым, сацыялагічныя даследаванні (з вынікамі аднаго такога даследавання пазнаёміў парламентарыяў дэпутат А. Вярцінскі) паказваюць, што пазіцыя большасці жыхароў Беларусі адносна дзяржаўнай мовы зусім не такая прымітыўная і абназначная, як таго хацелася б многім дэпутатам і чыноўнікам.

Што ж датычыць спекуляцый вакол «дыскрымінацыі» рускай мовы ў рэспубліцы, дык спікер парламента С. Шушнёвіч прывёў красамоўную даведку

аб суадносінах тыражоў выданняў, якія карыстаюцца падтрымкай дзяржавы. Суадносіны такія: 91,5 працэнта агульнай колькасці экзэмпляраў складаюць рускамоўныя выданні і 18,5 — беларускія.

Паколькі высветлілася, што пакуль няма не толькі механізму прыняцця Канстытуцыі, але і не адпрацаваны як след парадак яе далейшага абмеркавання, Вярхоўны Савет перайшоў да наступнага пытання — аб рэспубліканскім рэфэрэндуме. Па даручэнні Прэзідэнта ВС па гэтым пытанні выступіў старшыня Камісіі па заканадаўстве Д. Булахаў. Ён паспрабаваў раздзяліць прававы бок праблемы і палітычны. З пункту погляду закона, даводзіў дакладчык, былі дапушчаны парушэнні як ініцыятыўнай групы па правядзенні рэфэрэндуму, так і Цэнтральнай выбарчай камісіяй. Старшыні ініцыятыўнай групы У. Анцудэвічу дэпутаты адмовілі ў магчымасці выступіць на сесіі. Старшыні ЦВК А. Абрамовічу такая магчымасць прадастаўлена была. А. Абрамовіч адвёў усе прэтэнзіі да камісіі як неабгрунтаваныя і заявіў, што рашэнне аб рэфэрэндуме прымаўся строга ў рамках закона. Іншая справа, што ёсць хібы і недахопы ў самім законе, выправіць якія мог і павінен быў Вярхоўны Савет, яго камісіі. Але ж, прыгадаў ён вядомую формулу, «працэс пайшоў»...

Віталь ТАРАС.

Р. С. 213 дэпутатаў Вярхоўнага Савета прагаласавалі за рашэнне адхіліць прапанову «групы грамадзян» аб правядзенні рэфэрэндуму. Разам з тым прынята заява аб неабходнасці датэрміновых выбараў у сакавіку 1994 года.

НЯПРОСТЫ ШЛЯХ ДА ІСЦІНЫ

Праблемы, праблемы... Наш хуткаплыны і супярэчлівы час з кожным днём прыносіць іх усё больш. Прытым, з'яўляюцца і такія, пра якія некалькі гадоў назад ніхто і не падумаў бы, бо яны проста не маглі ўзнікнуць. А цяпер...

Першае пытанне ў парадку дня агульнага сходу пісьменнікаў рэспублікі, што адбыўся ў аўторак, значылася — «Аб узаемаадносінах Саюза пісьменнікаў Беларусі з Міжнароднай супольнасцю пісьменніцкіх саюзаў». Гаворка адбылася вострая і неадназначная.

Гучалі галасы аб тым, што ўваходзіць у Міжнародную супольнасць няварта, трэба развіваць двухбаковыя сувязі з творчымі саюзамі дзяржаў СНД і іншых краін. Аднак аргументаваліся і супрацьлеглыя меркаванні. Адначасова ўзнікла пытанне і пра ўзаемаадносіны Беларускага літаратурна-

га фонду з так званым Міжнародным літаратурным фондам у Маскве.

З паведамленнямі па пытаннях выступілі старшыня СП В. Зуёнак і старшыня літфонду Н. Пашкевіч. Думкамі па ўзнятых пытаннях падзяліліся Я. Брыль, С. Законнікаў, Б. Сачанка, Г. Далідовіч, Г. Пашкоў, А. Дзержынінскі, С. Красікаў, А. Асіпенка, В. Рагойша, А. Асташонак, А. Якімовіч, У. Някляеў, А. Слесарэнка, І. Скарынін, Э. Валасевіч, Я. Мальчэўская, Г. Колас, В. Блакіт і іншыя.

У выніку адкрытага галасавання большасць удзельнікаў сходу выказалася супраць уваходу ў Міжнародную супольнасць пісьменніцкіх саюзаў.

Наступнае пытанне парадку дня было сфармулявана так: «Беларуская мастацкая кніга: выданне, прапаганда і рэцэнзаванне». Дакладчыкі дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» В. Грышановіч, галоўны

рэдактар выдавецтва «Юнацтва» М. Пазнякоў, дырэктар Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП Беларусі Г. Дзмітрыеў, кандыдат філалагічных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН Беларусі П. Васючэнка далі трывожную карціну становішча, у якім апынулася сёння беларускаямоўная кніга. На жаль, слухачы іх па сутнасці ўжо не было каму. Зала, не запоўненая цалкам і на пачатак сходу, была амаль пустая. Дзіўная аб'якаваць!

Не пабольшала людзей і тады, калі Б. Сачанка расказаў аб захадах, якія прымаюцца СП Беларусі па паляпшэнні прапаганды і выдання кніг, паляпшэнні матэрыяльнага становішча пісьменнікаў. Прапановы наконт гэтага накіраваны Савету Міністраў Беларусі.

На сходзе прынята тэлеграма на адрас сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, у якой выказана занепакоенасць літаратараў спробай асобных дэпутатаў навязаць суверэннай дзяржаве дзве дзяржаўныя мовы, гаворыцца аб неабходнасці паскарэння працэсу нацыянальнага Адраджэння.

Наш кар.

РЭВАЛЮЦЫЯ НЕ ПЛАНОВАЛАСЯ

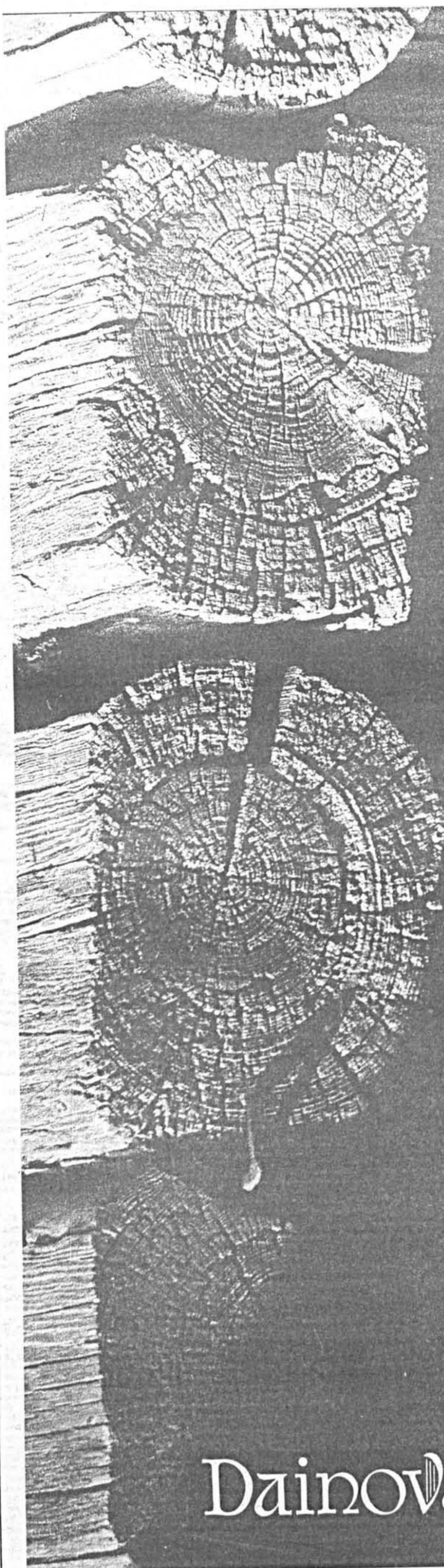
На працягу двух дзён, 22—23 кастрычніка, у памяшканні інфармацыйна-культурнага Цэнтра Галоўнага Упраўлення Савета Міністраў РБ (колішні Дом палітасветы) праходзіў чарговы XIV з'езд Саюза мастакоў Беларусі. Яшчэ напярэдадні было вядома, што супрацьборчыя групы ў мастакоўсім асяроддзі не маюць намеру канчаткова разыходзіцца ў розныя бакі і такім чынам нішчыць творчы саюз (хоць трэба прызнацца, што ён даўно ператварыўся ў прафсаюз). Таму ніякія рэвалюцыйныя рашэнні на з'езд не выносіліся.

Нашы чытачы, магчыма, памятаюць, што на мінулым з'ездзе былі жорсткія спрэчкі паміж прыхільнікамі незалежнага ад Масквы Беларускага саюза мастакоў (Згуртавання беларускіх мастакоў) і «інтэрнацыяналістаў», зарыентаваных на захаванне структуры «па вобразе і падабенстве» Саюза мастакоў СССР (Саюза мастакоў БССР). Тады большасцю галасоў перамаглі апошнія. На гэтым з'ездзе былі ўнесены дапаўненні і змены ў Статут СМ РБ — і ён цяпер мала чым адрозніваецца ад таго варыянта, што прапаноўвалі ў 1990 годзе гэтыя самыя «нацыяналісты»... Няма прарока ў Айчыне! Аднасна роўная хада з'езда змалася, калі паўстала пытанне, што лічыць арганізацыйнай адзінкай Саюза — секцыі па відах мастацтва (жывапіс, графіка і г. д.) і тэрытарыяльныя арганізацыі (у абласцях, Менску) альбо яшчэ і творчыя суполкі (сёння іх у СМ тры — «Палгоня», «Верасеня», «Няміга»)? Нарэшце за саполкамі прызналі права на існаванне і прадстаўніцтва ў Радзе СМ, але адносна прадстаўнічай квоты зноў узніклі не вельмі карэктныя дыскусіі.

Адбыліся выбары старшыні Саюза мастакоў. Сур'эзна абмяркоўваліся кандыдатуры Г. Буралініна і А. Марачкіна. У выніку тайнага галасавання скульптар Г. Буралінін быў абраны на другі тэрмін. Відаць, напалохаліся, што Марачкін правядзе ў СМ «беларусізацыю» і пакладзе канец спакойнаму прынарытнаму жыццю многіх функцыянераў саюза. Генадзья Буралініна можна павіншаваць і адначасова выказаць яму спачуванне. Дзяржавы як мецэната (і цэнзара!) ужо няма, а мецэнат-прыватнік яшчэ не нарадзіўся. Маёмасць СМ непазбежна чакае прыватызацыя і, хутчэй за ўсё, «дзікая» — хто што ўхопіць. Людзі, у тым ліку і з творчага асяроддзя, што прывыклі згінацца перад уладамі, атрымаўшы нейкае падабенства свабоды, часам разумяюць яе вельмі своеасабліва. Як права несіць з трыбуны лухты і пляваць на прынятыя ва ўсім свеце этычныя нормы. Савецкае «выхаванне»...

З чым прыйдуць гэтыя людзі і сапраўднаы творцы на новы з'езд?

В. БОГУШ,
спецкар. «ЛіМа».

НА ДЗЯДЫ! —
клічуць восені шаты

У лістанадзе гадоў чуцен галас мінулага
роднай зямлі. Сэрца вольна спасьцігнуць
адвечнасьці сувязь жывую...

Прывітаем іна сьвята Дзядоў,
дарагія браты! Ададзім нашым продкам
даніну павагі. Можа, сядзем за стал для
пачаснай бяседы, як калісь зны самі.

Разваньым хвіліну-другую, як мінае, во, час...
зьмяняюцца й скарбы людскія. Да толькі
ніводзін ня варта ўвагі ў параўнаньні з
адным - жыцьцём Вечным. Водбіск
яго мірыядамі зорак зіхціць у Млечным
Шляху, што глыбокаю ноччу пралёз над
бацькоўскаю хатай.

Непадуладныя часу ні Радзіма, ні тыя,
хто верна сьлужыў ёй у мушнінасьці духу.
Не загаснуць гэтакія зоркі, як Франці-
шак Скарына, Мікала Тусоўскі, Кастусь
Каліноўскі, Янка Купала, Максім Баг-
дановіч...

Хвала Госпаду, што даў нам такіх
Дзядоў!

...Як здуніаць сягоньня ў нас праца.
Кожан укінуць павінен у скрыню жыцьця.
Дык хай іна "ў сэрцы зьвініць, як каса ў
траве: "Мы так іна, брат, сеем... а дзе
тваё жыцьце?"

Паширце, браты?!

Dainova Co. Ltd.

Подзвіг Скарыны

Выступленне міністра замежных спраў Рэспублікі Беларусь

Пятра КРАУЧАНКІ

на адкрыцці мемарыяльнай дошкі ў гонар Францішка Скарыны ў Падуанскім універсітэце 20 кастрычніка 1992 г.

Шаноўная грамада! Паважаныя спадарыні і спадары!

Беларусы, як і ўсе народы свету, маюць сваіх выдатных сыноў. Фізічна адыходзячы ад нас у вечнасць, яны духоўна застаюцца з намі, сваім існаваннем, прыкладам жыцця, геніяльным яго прадбачаннем яднаюць жывую паяву пакаленняў, вечнасць і неўміручасць нацыянальнага духу, неспяротнасць народа. І ў гэтым — існасць жыцця. Яны — духоўныя правядыры і павадыры нацыі, яе гонар і сумленне, шчасце і радасць, надзея і неўтаймоўны боль яе. Пакуль будзе існаваць жыццё на зямлі, дэтуль сэрца кожнага беларуса будзе саграваць вечнае сонейка, імя якому — Францішак Скарына.

Хто ён і што было зроблена ім дзеля таго, каб назаўсёды застацца ў памяці народнай?

Сёння, у гэты ўрачысты час мы з гонарам гаворым пра подзвіг Скарыны і са смуткам — пра яго трагедыю.

Проста немагчыма ўявіць і паверыць у тое, што ўсё, зробленае ім, створана адным чалавекам. Можна дзякаваць лёсу, што ў сярэднявеччы не звязалі гэта з д'ябальскім уплывам і нечалавечай апантанасцю.

Але гэта быў сапраўдны подзвіг у імя нацыі, першы подзвіг на царністым шляху нацыянальнага Адраджэння і ў той жа час першы прыклад нацыянальнага месіянства. Ён прыйшоў да свайго знішчэння народа, бо так было трэба. Прыйшоў час яго і час яго народа.

Гэта быў подзвіг, бо ён даў народу СЛОВА, роднае СЛОВА, дарагое для кожнага з нас СЛОВА. Як тут не ўспомніць Біблію: «Першым было слова!» Яго пераклад Святога Пісання на беларускую мову — першы сярэд усходнеславянскіх народаў і другі, пасля чэшскага, сярэд усветнага славянства. На небасхіле нашай нацыянальнай гісторыі золатам зіхаціць 6 жніўня 1517 года, калі ў Празе-Чэшскай Скарына выдаў першую кнігу на старабеларускай мове «Псалтыр», а ўвогуле менш чым за два гады «пушціў у свет» 22 кнігі Святога Пісання.

Гэта быў подзвіг, бо ён заклаў падмурк нашага гуманізму і талерантнасці, нашай павагі да іншых, значна большай, чым да саміх сябе. Прычым у той час, калі ў Еўропе вера ператварылася ў фанатызм, у сваю знішчальную процілегласць і змрочныя сполахі вогнішчаў аўтодафаў наводзілі жаж на кволах духам і целах.

Гэта быў подзвіг, бо, як у чароўнай казцы, дзвюма-трыма кнігамі Ён адчыніў дзверы і з цемры вывёў людзей на святло, увёў нас у агульналюдскую, агульнаеўрапейскую сям'ю, у пантэон гуманістычнай культуры нашага кантынента, заявіў аб праве беларускага народа на нацыянальна-культурнае вызначэнне.

Мы — еўрапейцы-аўтахтоны і справядле жылі на сваёй зямлі, але паводзілі сябе даволі стрымана, на смела азірліся навокал, а тут адразу, адным махам, увайшлі ў агульнаеўрапейскі культурны працэс.

Гэта быў подзвіг, бо Скарына даў народу веды ў сямі навукх «вызваленых», такіх, як граматыка, логіка, рыторыка, фізіка, арыфметыка і геаметрыя, музыка, астраномія.

Гэта быў подзвіг, бо ён першы сярэд беларусаў выступіў супраць братазбойства, за

тое, каб нацыя, якую раздзірала на рэлігійныя канфесіі, адчула сябе хоць на нейкі час адным жывым нацыянальным целам, адчула сябе адзіным народам, які потым ворагі на працягу нашай шматпакутнай гісторыі яшчэ не раз «жыўцом ірвалі на кусках» (Я. Купала).

Такім чынам, веліч Скарыны, галоўны сэнс яго дзейнасці заключаецца ў тым, што, даўшы народу роднае слова ў звыклай для яго форме, стварыўшы сумесна з М. Гусоўскім падмурк нацыянальнай літаратуры эпохі Рэнесансу, даўшы «людзям паспалітым» самыя разнастайныя веды, Ён на сутнасці ўдыхнуў у знішчаныя душы веру ў НАЦЫЯНАЛЬНАЕ АДРАДЖЭННЕ, зрабіў усё, каб людзі нашы адчулі сябе НАРОДАМ, БЕЛАРУСАМІ.

У жыцці кожнага народа ідуць заўсёды поруч чорнае і белае, светлае і радаснае, змрочнае і трагічнае. Так і ў жыцці чалавека, тым больш такога незвычайнага, як Скарына.

Яшчэ і яшчэ раз варта падкрэсліць трагічнасць Скарыны, нявысветленасць і таямнічасць многіх старонак яго жыцця, супярэчлівае яго жыццёвае шляху і лёсу. Муза гісторыі — Клію, — здаецца, зрабіла ўсё, каб максімальна ўскладніць вывучэнне жыцця і творчасці Скарыны.

Мы і сёння дакладна не ведаем, калі нарадзіўся наш вялікі гуманіст, хоць большасць даследчыкаў схіляюцца да таго, што гэта шчасліва падзея прыпадае на 6 сакавіка 1486 года ці на 1490 год і адбылася ў беларускім горадзе Полацку. Мы і сёння падчас больш чым за 100-годдзе існавання навуковага скарыназнаўства, не ведаем дакладна яго канфесійнай прыналежнасці. Нарадзіўшыся ў праваслаўнай купецкай сям'і, атрымаўшы пачатковую адукацыю ў полацкіх манахаў-бернардынцаў, носячы каталіцкае імя Францішак, у той жа час ён друкаваў свае кнігі кірыліцай, неаднаразова падкрэсліваючы, што робіць гэта для праваслаўнага люду.

Думаецца, зусім невыпадкова галоўную справу свайго жыцця — друкаванне першай беларускай кнігі — ён пачаў у праваслаўнае свята ПЕРАСТАВАРЭННЯ, якое заўсёды асацыявалася з АБНАУЛЕНЕМ. І тут мы маем першы і незвычайна важны прыклад беларускасці. Калі ідэалогія, вера, няхай самыя лепшыя, дзеляцца, ірвуць нацыю на часткі, яны павінны быць рашуча адсунуты ўбок і на першае месца павінны выйсці кроўная еднасць, яскравае ўсведамленне таго, што перш за ўсё мы — беларусы, браты па крыві, адзіны народ, а потым — усё астатняе. Думаю, што і ў сённяшніх абставінах самаахварны прыклад жыцця Скарыны, яго заветы гучаць вельмі актуальна ў палітычных варунках. Давайце ў гэты светлы час успомнім пра іх і назаўсёды гэта запомнім.

Белае і чорнае... Подзвіг, трыумф і трагедыя. Не многа знойдзецца людзей, якім быў наканаваны такі нялітасцівы і жорсткі лёс. Нястачы, практычна беднасць, вечныя вандруўкі па ўсёй Еўропе, смерць бацькоў, арышт брата ў Познані, заўчасная смерць жонкі Маргарыты, трагічная смерць малодшага і гораха любімага сыначка Францішка, які загі-

нуў, як сведчаць архіўныя дакументы, 2 чэрвеня 1541 года ў час пажару ў Празе ў доме сябра Скарыны — святара кафедры святога Віта, каноніка Вышаградскага Яна з Пухава, — ці не замнога гэта для аднаго чалавека? А калі дадаць да гэтага шмат складанасцей, звязаных з лёсам яго кніг, з іх знішчэннем цемрашальным духавенствам у Маскве, складанасцямі віленскага перыяду жыцця нашага першадрукара і асветніка, то ўнікае пытанне: як усё гэта можна было вытрываць?

Такім чынам, паўстае не толькі трагедыя асобы, але і трагедыя нацыі, якая так і не ведае, дзе, як і калі адышоў у вечнасць, у неўміручасць Францішак Скарына, гістарычная постаць якая не мае сабе роўных.

Вось чаму для кожнага свядомага беларуса «старыя камяні Еўропы» — Полацка і Вільні, Кракава і Падуі, Прагі і Капенгагена, Кёнігсберга і Вітэнберга (там ён, відаць, сустракаўся з Марцінам Лютэрам) — святыня ў поўным сэнсе гэтага слова, своеасаблівае «духоўнае Мекка», ім хоць раз у жыцці трэба абавязкова пакланіцца. Так, для нас з'яўляецца святой зямля братняй Чэхіі, дзе спачывае прах Францішка Скарыны. Для нас з'яўляецца святым і ўсё тое, што звязана ў Падуі з імем беларускага першадрукара і асветніка. Вось чаму з такім хваляваннем і радасцю мы сёння знаходзімся тут, у сусветна вядомым Падуанскім універсітэце, дзе некалі ступала нага Скарыны, моцна гучаў яго малады голас, адбылася ўрачыстасць атрымання ганаровага звання доктара медыцыны.

Што ўяўляў сабою Падуанскі універсітэт у XV—XVI стагоддзях? Нам уяўляецца, што ў гэты час ён далёка апырджваў іншы італьянскі універсітэты, не выключаючы і знакамітай Балонні, і зрабіўся сапраўдным «сусветным светачам», адным з найбольш важкіх міжнародных і культурных асяродкаў. У той жа час Падуанскі універсітэт быў тыповым італьянскім універсітэтам, які прынцыпова адрозніваўся ад іншых заходнеўрапейскіх навучальных устаноў, у першую чаргу ад Сарбонаў.

У Парыжы — бага slope, прафесарскае кіраўніцтва, напалову кляштарнае жыццё «ў бурсах», непарушнасць аўтарытэтаў; у італьянскіх універсітэтах, перш за ўсё ў Падуі і Балонні, — вывучэнне права, студэнцкае кіраўніцтва, жыццё на вольных кватэрах, свабоды ў вывучэнні і выкладанні. Глыбокая розніца абодвух тыпаў, урэшце, выявілася ў адносінах да чужакоў і чужаземцаў. Толькі італьянскія універсітэты прымалі іх, пры гэтым з самага пачатку — на аднолькавых правах. Найбольш «італьянскім» універсітэтам быў Падуанскі, чым і тлумачацца хуткія і няўхільныя яго поспехі.

Другая, не менш важная прычына — сувязь яго з Венецыяй, хутчэй за ўсё залежнасць ад яе. Пасля доўгай і ўпарта барацьбы Венецыя ўсё ж здолела заўладаць «Сухазем'ем». Для Венецыі альтэрнатывы не было: «Сухазем'е» — гэта не столькі пытанне ўлады, колькі хлеба і транспартных камунікацый.

Гэты падзеі далі магчымасць атрымаць з Венецыі значныя фінансавыя асігнаван-

ні. Гуманіст Мазагайя праз дзесяць год пасля далучэння Падуі да Венецыі прыходзіць у захваленне ад тых «нечуваных шчодрасцей», якія пасыпаліся на Падуанскі універсітэт. Ён атрымаў стары палац падуанскіх герцагаў Карар, якіх скінула Венецыя, а ў 1468 годзе — статут «дзяржаўнага». Усё гэта дало магчымасць яму хутка ператварыцца ў прызнаны цэнтр гуманізму, рэнесансу, талерантнасці. У 1497 годзе тут была заснавана кафедра па вывучэнні твораў Арыстоцеля. Выкладаецца грэцкая, яўрэйская і арабская мовы. Пашыраецца і ўмацоўваецца авераізм, прыхільнікам якога быў і Скарына. Сюды, у Падуі, накіроўваюцца сотні студэнтаў практычна з усіх краін, і больш за ўсё з Германіі (па некаторых даных, — да 59 працэнтаў ад колькасці іншаземных студэнтаў). Ідзі і творы М. Лютэра пранікаюць сюды так моцна, што ў данясенні ў Ватыкан ад 26 лістапада 1521 года падкрэсліваецца наступнае: «Зараза гэтая настолькі пашырылася ў Падуі, што няма ніводнага адукаванага чалавека, які б не быў лютэранцам». Невыпадкова пасля паражэння вялікага сялянскага паўстання 1525 года едзіна з яго правядыроў, Міхайла Гэйсмайр, быў вымушаны ўцякаць з Зальцбурга, але спакойна жыў у Падуі.

Прыцягальнымі для еўрапейскай моладзі былі славытыя постаці універсітэцкіх выкладчыкаў. Ім былі падуанскія святары — Піліпо Дэччо, дэй Сочыні, Франчэска Курсіо, Антоніо Россі, Марко Мантуа Бэнавідэс, Тыбэрыо Дэччыно, Джованні Чэфале, Франчэска Мантыка, Джакомо Мэнокіо, Гвідо Панчыролэ. Не будзем забываць, што амаль два дзесяцігоддзі ў якасці прафесара матэматыку тут выкладаў Галілей. Прафесар Джыролямо д'Аквапондонэ практычна закончыў распрацоўку тэорыі цыркуляцыі крыві, якую потым дапрацаваў (але не «адкрыў», як гэта часта сцвярджаецца) англійскі навуковец Гервей.

Варта, урэшце, прыгадаць некалькі імён славытых выхаваўцаў Падуі — Піко дэлла Мірандола, Франчэска Гвічардзіні, Пандольфа Коленчыё, Гвідо Панчыролэ (ён жа потым і прафесар), П'етро Бэмбо, Джавані Навіцыяна; пап і кардыналаў (Аляксандр VIII, Франчэска дэлла Ровэрэ — ён жа Папа Рымскі, Сікцін IV, Сарпі), каралёў (Ян Сабескі, Густаў Шведскі, Стэфан Баторый), пэтраў і драматургаў (Ян Каханюўскі, Піліп Сідней, Тарквата Таса, Ледавіка Арыёста). З Падуанскім універсітэтам звязаны асобы Тамаза Кампанелі, Эрэма Ратэрдамскага, Мікалая Каперніка і іншых, што праславілі эпоху Адраджэння. Асаблівай увагі заслугоўвае прадстаўніца прыгожай паловы чалавецтва Алена Лукрэцыя Карнара Піскапія, якая ў 1678 годзе атрымала ў Падуанскім універсітэце ступень доктара філасофіі і такім чынам была першай жанчынай, якая атрымала універсітэцкую адукацыю. Варта назваць і Пятра Паснікава, выхадца з Расіі, які першы з рускіх атрымаў ступень доктара медыцыны (1694 г.).

Такія славытыя імёны і традыцыі спараджалі і новыя кнігі. Мы глыбока перакананы, што ў Падуанскім універсітэце добра ведалі выданні славытага венецыянскага друкара Альда Мануцыя, які зрабіў цэлую «рэвалюцыю» ў кнігадрукаванні, рашуча перайшоўшы на фармат, які быў найбольш зручным для людзей, зрабіў кнігу сапраўды даступнай. Невыпадкова Скарына выбраў для «Малой падарожнай кніжкі», выдадзенай у 1522 годзе ў Вільні, менавіта такі невялікі фармат. Прыгадаем, дарэчы, што Эразм Ратэрдамскі сказаў аб друкарскім знаку Альда Мануцыя (дэльфін, які аб-

віўся вакол якара, — сімвал рухомасці), што «мае большае значэнне, чым імператарскі герб на манетах».

Пасля ўсяго сказанага ці варта здзіўляцца, чаму менавіта ў Падуі накіраваўся наш славыты зямляк. Упэўнены, што гэта было невыпадкова, гэта быў асэнсаваны выбар.

Як быў сустрэты ў Падуі беларускі юнак? Што адбылося тут у прыкладна такіх ж кастрычніцкіх дні 1512 года? Давайце дадзім слова сярэднявечнаму летапісцу, давайце паслухаем яго:

ЕЗУС МАРЫЯ ПРЫСВАЕННЕ ЗВАННЯ У ГАЛІНЕ МЕДЫЦЫНЫ, З ЛАСКІ БОЖАЙ, МАГІСТРУ ФРАНЦЫСКУ, РУСІНУ, СЫНУ НЯБОЖЧЫКА ПАНА ЛУКІ

У імя Хрыста, амин. У год ад яго нараджэння тысяча пяцьсот дваццаціты, індынта XV, у пятніцу, пятага лістапада, у Падуі, у храме святога Урбана а гадзіне 17-ай на скліканай і ў звычайным парадку сабранай святой Калегіі слаўнейшых падуанскіх дактароў мастацтваў і медыцыны па даручэнні найдастойнейшага донтара мастацтваў і медыцыны пана Тадэя Мусаці, віцэ-прыёра вышэй названай Калегіі, ва згоды райцаў указанай Калегіі, ва ўводным слове прыёр сказаў: «Найдастойнейшыя паны дактары! Прычына склікання Ваших дастойнасцей наступная: прыбыў нейкі вельмі вучоны малады чалавек, донтар мастацтваў, бедны родам з надзвычай далёкіх краёў, магчыма, на чатыры тысячы мільяў і больш ад гэтага слаўнага горада, для таго, каб узялічыць славу і бліск Падуі, а таксама ірасуючай супольнасці філосафаў гімназіі і святой нашай Калегіі. Ён звярнуўся да Калегіі з просьбай дазволіць яму ў якасці дару і асобай міласці падвергнуцца, з ласкі божай, выпрабаванню у галіне медыцыны пры гэтай святой Калегіі. Калі, Вашы дастойнасці, дазволіць, прадстаўлю яго самога. Малады чалавек і вышэй згаданы донтар носіць імя пана Францыска, сына нябожчыка Лукі Скарыны з Полацка, русін».

Пасля гэтага запрасілі магістра Францыска, і ён пакорліва і вельмі прасіў: з ласкі божай, дапусціць яго да выпрабавання па медыцыне, як было вышэй сказана выступаўшым раней панам віцэ-прыёрам. Ён абяцаў шырыць усюды славу гонар і карысць гэтай Калегіі і кожнага з дактароў паасобку.

Пасля гэтых слоў Калегія прыступіла да абмеравання і апытвання яго. Вышэйзгаданы пан віцэ-прыёр сказаў: «Паны дактары, Вы выслухалі гэтага беднага і вучонага юнака. Калі хто-небудзь хацеў бы што-небудзь сказаць, няхай устане і скажа, дапоўніць яго». І нарэшце, пасля шматлігіх прамоў і выказванняў гэтых паноў дактароў, пан віцэ-прыёр сказаў асобам ніжэйназваным галасаваць такім спосабам, а імяна: «Хто згаджаецца, наб гэтаму пану Францыску надаць, з ласкі божай, медыцынскую годнасць пры захаванні ўсіх патрабаванняў, хай кіне свой голас у урну пацвярджальную, чырвоную; хто не згаджаецца, хай кіне ў амяўную зялёную». І прывезенае такім чынам галасаванне не дало ніводнага голасу супраць».

І яшчэ адно выпрабаванне.

«Асобы экзамен па медыцыне пана магістра Францыска, русіна, 1512 (год), у аўторак, дзевятага лістапада, ва ўстаноўленым месцы Епіскапскага палаца ў Падуі».

Ён правяў сябе настолькі слаўна і дастойна ў час гэтага свайго строгага экзамену, калі выкладаў адказы на заданыя яму пытанні і калі абав'язваў прапанаваныя яму доказы, што атрымаў аднадушнае ўхваленне ўсіх прысутных вучоных без выключэння. І было прызнана, што ён мае дастатковыя веды ў галіне медыцыны».

І ўрэшце рэшт дастойны фінал:

«1512 (год), індынта XV, у аўторак, 9 лістапада месяца. Асобы экзамен у галіне медыцыны знакамітага мужа пана магістра Францыска, сына нябожчыка пана Лукі Скарыны з Полацка, русіна, сакратара караля Дацыі. У прысутнасці архіепіскапа Яснавільмонжана пана сффагана і вікарыя славытага Калегіі паноў (майстроў), мастацтваў Падуі пры ўдзеле дастойнага мастацтваў і медыцыны доктара пана магістра Францыска Фуманелі, віцэ-рэктара універсітэта (майстроў), мастацтваў экзаменавала. Усе былі аднадушныя і згольныя, каб ніводнага голасу супраць, каб годнасць (Скарыны) ў галі-

(Працяг на стар. 14).

СВЕТ ЯКУБА КОЛАСА

Даўно, яшчэ ў пару майго ранняга юнацтва вынікала такая гісторыя. На трэцім месяцы вайны, перад прыходам у роднае мястэчка немцаў я з сябрам-таварышам (пазней загінуў на фронце) падаліся, як тады пісалі, у тылавую раёны краіны. Адступленне наша было няўдалае. На подступах да Кіева ўжо гримела крывавае навалініца. Каб не трапіць у вогненны кацёл нямецкага акружэння, мы вярнуліся дамоў.

Было самотна, нядобра на душы. Трэба было знайсці нейкі грунт, духоўную апору. Чамусьці захацелася пачытаць Якуба Коласа. Я знайшоў томік ягоных вершаў, а таксама школьную хрэстаматыю, у якой былі надрукаваны раздзелы «Новай зямлі», і перачытаў іх.

Пазней, у тыя смутныя, няпэўныя часы я перачытваў і другіх пісьменнікаў, але Якуб Колас быў першы, хто даў нейкі грунт аптымізму.

Паззія і проза Якуба Коласа нарадзіліся на багатай ніве духоўнай творчасці народа. Васмімільённы беларускі народ быў пазбаўлен магчымасці карыстацца плёнам сваёй шматвяковай культуры, над яго мовай вісець ценя зняважлівай забароны, кнігі яго нешматлікіх пісьменнікаў не маглі дайсці да народа. Нават у пачатку XX стагоддзя Беларусь была краем, дзе ў нейкай меры захаваліся старажытныя, нават язычніцкія элементы культуры, уяўленні земляробчага народа, найбагацейшы фальклор. З другога боку, беларуская вёска ў эпоху першай рускай рэвалюцыі імкліва засвойвала сацыяльныя, рэвалюцыйныя ідэі. Творчасць Якуба Коласа нібы ўвабрала ў сябе два гэтыя пачаткі: яна нараджаецца на амаль некрутанай прыгожым пісьменствам цаліне народнай моватворчасці, этычных, эстэтычных уяўленняў народа, з другога — напаяўняецца ідэямі сацыяльнай несправядлівасці, пратэсту.

Якуб Колас — паэт вельмі зямны. Ён ніколі не шукаў выключных, экзатычных вобразаў і фарбаў. Пад яго пяром паэтычнае жыццё набывае тое, што з малых гадоў акружае вясковага жыхара. Вёска, у якой «хаты збіліся, як авечкі ў летні жар», «вузкая, крывава» палявая дарога, што нагадвае паэту лёс селяніна-мужыка, пастух ці пастуш-

ха, што мокнуць у полі пад дажджом, пахілая хата ўдавы, могілкі на ўскраіне вёскі, дзе знаходзіць нарэшце вечны спачын бядак-селянін, нават муха, што трапіла ў павуціну; «жаласна звініць» — усё гэта робіцца чыстым золатам паэзіі.

За сёлетні бурлівы, неспакойны год я зноў перачытаў Якуба Коласа. Ягоныя апавяданні, «Дрыгву», трылогію «На ростанях» і галоўнае — «Новую зямлю». Апошні твор «праглынуў» за тры дні, як кажучы, на адным дыханні. Такое чытанне мае свае перавагі. Ва ўсякім разе цяпер я выразна адчуў, што ў «Новай зямлі» расказаецца не толькі пра гаротнае становішча беларускага сялянства, трагічны шляхі-пучыны палясоўшчыка Міхала. Думка паэта сягае вышэй. Гаворка ў творы ідзе пра ўвесь беларускі край, ягоны воблік, духоўны і матэрыяльны прыгнёт, які вісеў над родным народам.

Эх, мілы край адвечнай мукі!
Пракляты будзьце, вусны, рукі,
Што на цябе ланцуг кавалі
І ў твар зняважліва плявалі!
Няхай агонь і жар пакуты
Навек спаліць здэк той люты,
Які спрадвеку там пануе,
Над тым, хто родны скарб шануе,
І хто ўсім сэрцам і душою
Астацца хоча сам сабою.

Жыві ж, наш край! Няхай надзея
Гарыць у сэрцы і мацнее,
Што хоць не мы, дык нашы дзеці
Убачаць цэльным цябе ў саце!
З прыходам у літаратуру Якуба Коласа і Янкі Купалы ў ёй паявіўся псіхалагічна складаны, жыццёва праўдзівы вобраз беларуса — сапраўды нацыянальны характар.

Новыя ідэі, героі, якія з'яўляліся ў гэты час, сведчылі пра нараджэнне якасна новай беларускай літаратуры, ля вытокаў якой стаялі Якуб Колас, Янка Купала, а таксама іх сучаснікі Максім Багдановіч, Цётка (А. Пашкевіч), Максім Гарэцкі, Змітрок Бядуля.

Працэс станаўлення нацыянальнай літаратуры ішоў побач з фармаваннем беларускай літаратурнай мовы. Так, як пісалі Якуб Колас, Янка Купала, да іх на беларускай мове не пісаў ніхто. Беларускае слова загучала шырока, эпічна, мякка, з лірычнай пранікнёнасцю, яно

нібы ўвабрала ў сябе і пвячучую мелодыю народнай песні, і гоман народнага веча, і пранікнёную споведзь узрушанай душы.

Пэраломнымі ў сэнсе рэвалюцыі поглядаў Якуба Коласа на народнае жыццё былі тры гады, праведзеныя ў Мінскім астрозе (1908—1911). У вершах, якія датуецца канцом 1909, 1910 і 1911 гадамі, усё менш матываў вясковай галечы, пратэсту, малюнкаў сялянскага беспрасветнага жыцця, нядолі. Гэтая паласа коласаўскай лірыкі менавіта ў «турэмных» гады ідзе на спад, затое прыкметна павялічваецца плынь лірыкі прыродапіісальнай, філасофскай, вершаў, у якіх на першым плане паэтызацыя народнай працы, побыту; станючых, пазітыўных бакоў народнага жыцця.

«Астрожны перыяд» — час найглыбейшага роздуму Якуба Коласа над перажытым і ўбачаным. У Мінскай крэпасці, у той час, калі ў ёй сядзеў Якуб Колас, былі як бы прадстаўлены людзі ўсіх саслоўяў. Сярод «палітычных», крымінальнаў мастак мог бачыць мноства характараў, натур, прычым назіраць за гэтымі людзьмі зблізка, бо ва ўмовах турэмнай ізаляцыі чалавек міжвольна раскрываў перад другімі самыя патаемныя куточки сваёй душы.

З нарыса «З астрожных уражанняў», напісанага Коласам у пачатку 20-х гадоў, відаць, як дашчэнту агалілі мізэрнасць сваіх душ, чалавечы ўбоства так званыя «правадыры», адзін з якіх быў сацыялістам-рэвалюцыянерам, другі анархістам. Палітычныя маскі, «ідэйныя» пераконанні з гэтых людзей як рукой зняло. Трапіўшы ў турму, яны на працягу некалькіх месяцаў падкупліваюць хабарамі астрожных служак, каб трапіць у выгодную, цёплую, «сонечную камеру».

Менавіта ў турме былі задуманы і часткова напісаны самыя буйныя, значныя па ідэйным, жыццёвым багацці творы Якуба Коласа — паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка». Пачынаючы з гэтых вялікіх паэм, Якуб Колас будзе класіфікаваць сваіх твораў народныя ацэнкі добра і зла, панаваць у ягоных творах будзе народнае светабачанне, светаадчуванне.

Свет Якуба Коласа — народны свет.

Ён гарманічны, прыгожы, зладжаны. Якуб Колас расказвае літаральна пра ўсе асяродкі жыццядзейнасці свайго сялянскага, земляробчага народа. Не ведаем, ці ёсць другі паэт на зямлі, які б здолеў, напрыклад, напісаць прасякнута добрай, шчырай сардэчнасцю верш, прысвечаны сялянскаму гумну. Колас напісаў. Верш «Наша гуменца» ўзнік, думаецца, невыпадкова. Хто ведае сялянскае жыццё, той лёгка пераканаецца, што такі асяродак, як гумно, якраз сведчыць пра зажытак або беднасць селяніна. У гумно звозіцца збожжа, там яго сушаць, малоцяць, веюць. Там часам і сена складваецца, яно пахне зёлкамі лесу і лугу. У падстрэшы гумна лепіць гняздо ластаўка, знадворку на страе нярэдка астальваецца бусел. Ластаўка, бусел — птушкі для селяніна недамыкальныя, жаданыя, яны як бы аздабляюць ягонае жыццё.

Гумно разам з тым — сялянская гасцініца, дом адпачынку. У вольны ад работы дзень ці ў свята гаспадар не знойдзе лепшага, зацішнага месца, чым у гумне на сене.

Якуб Колас меў чулае, уражлівае сэрца. Яго глыбока хвалявала і народная нядоля, пра якую ён найлепш расказаў у «Новай зямлі», і родная прырода. Ён адчуваў, што прыгажосць беларускіх палёў, лясоў, рэк, нікім яшчэ не апета, тоіць у сабе вялікую паэзію. Паэзію гэту трэба раскрыць, малюнку роднага краю як бы выставіць на агляд сабе і людзям.

Існавала яшчэ адна прычына, якая вымагала ад паэта гэтак паслядоўна, настойліва, часта расказаць пра родны край, палі, лясы, усходы і заходы сонца, адлет жураўлёў, вясну, зіму, лета, восень, спяваючы ўсяму гэтаму ўзнёслыя гімны. Пра Беларусь здаўна бытавала думка як пра край забіты, гнілы, заняпаны, дзе толькі туманы, балоты, нэндза і ніякай прыгажосці. Несправядлівую думку гэтую трэба было абвергнуць.

Цудоўным, шматфарбным святлом ззяе намалёваная вялікім мастаком беларуская прырода. Па сіле майстэрства пейзажнага жывалісу няма ў нашай літаратуры паэта, роўнага Якубу Коласу, яго адухоўленыя, то ўзнёсла-рамантычныя, філасофскай, то па-чалавечы пранікнёна-мяккія пейзажныя карціны і малюнкі чаруюць нас сваім багаццем, дакладнасцю, высокай, паэтычнай гармоніяй.

Коласаўскі героі, які жыць пад вечным небам, калі не ў думках, то пацучём часта зяртаецца да гэтай глыбокай, бязмежнай высі. Свет паўстае перад ім поўны загадканасці, таямнічасці. Філасофская тэма жыцця і смерці, сэнсу жыцця паўстае ў многіх паэтычных і празаічных коласаўскіх творах.

Народны па характары, па светаўспрыманні, светаадчуванні характар

ЛЮБІМЫ, НАРОДНЫ, ВЕКАВЕЧНЫ

(Пачатак на стар. 5).

пісьменніка, грамадскага дзеяча, філосафа.

На наш погляд, новае прачытанне Якуба Коласа — валадара беларускага слова — звязана, прынамсі, з наступнымі вузлавымі момантамі:

з вызначэннем пазіцыі Якуба Коласа ў перыяд да першай імперыялістычнай вайны як інтэлігенцка-народніцкай, антыманархічнай, нацыянальна-адраджэнскай, крытычна-рэалістычнай;

з высвятленнем антыімперыялістычных настрояў пісьменніка падчас імперыялістычнай вайны і яго патрыятычных устаноў на палітычную незалежнасць Беларусі;

з рэабілітацыяй матываў і настрояў лірыкі паэта першай паловы 20-х гадоў, ашальмаваных вульгарна-сацыялагічнай крытыкай, а на самай справе быўшых выявай жыцця і перажыванняў паэта, ягоным непрыняццем гвалту, дыктатуры, антыгуманізму, здзеку над доляй роднага краю і чалавекам як асобай, як творцам. Тыя ж матывы і настроі трэба даследаваць і ў прозе Якуба Коласа 20-х гадоў, асабліва ў казках жыцця і ў паэмах «Новая зямля» і «Сымон-музыка».

Новага прачытання патрабуе і творчасць Якуба Коласа 30-х гадоў, і калі праўдай ёсць ягонае выслоўе пра зніцасце ў гэты час паэтычнага дару Янкі Купалы, то ці ж і не на самога Якуба Коласа праектуецца ягонае ж суджэнне пра Янку Купалу, і, такім чынам, разгляд лірыкі Якуба Коласа 30-х гадоў таксама павінен стаць аналізі згвалчання таленту Якуба Коласа сістэмай, таталітарызмам, нарматыўнасцю, дэмагогіяй,

як і выявай у ёй супраціву, непадлегласці духу і волі асобы паэта народнага, розуму прыроднага, пацучы смуленнага, помнага сябе і народнай цнатлівасці, маралі, годнасці (асабліва ўсё гэта праявілася ў лірычнай творчасці перыяду вайны і пасляваенных гадоў, часткова толькі ў той час друкаванай, у падспудным, бо рэальна тады не ўвядоченым непрыманням паэтам бюракратызму, антынароднай, антынацыянальнай палітыкі, якая праводзілася на той час у Беларусі ўладнымі сіламі).

Цалкам трэба сёння відазмяніць ацэнку паэм Якуба Коласа 40-х гадоў, у тым ліку і «Рыбаковай хаты» як эпасу псеўданароднага, псеўдагераічнага — выніку ўступак таленту кан'юнктуры, нарматыўнасці, сацыяльнаму заказу і духоўнай няволі, скаванасці, частковай зашоранасці ў абставінах пануючай дэмагогіі (пры гэтым абгаварэння патрабуе і ўступка паэта схемам вульгарнага сацыялізму пры відазмяненні ў 30-я гады канцоўкі паэмы «Новая зямля» як нібыта ідэйнай падводкі да апафеознага стаўлення да калектывізацыі ў сельскай гаспадарцы).

Эпічныя законы творчасці Якуба Коласа ўдасць аглядваліся ў нас, як і проза, хоць — асабліва казкі жыцця — у ёй яшчэ цалкам недачытаная, недаадкрытая. Але, можа, самага тэрміновага прачытання і свайго новага адкрыцця патрабуе Колас-лірык і, у першую чаргу, яго лірыка пачатку 20-х гадоў — яркая праява катэгарычнага непрыняцця Якубам Коласам крывавага разгулу грамадзянскай вайны, тэрорам спароджанага антыгуманізму.

З другой паловы 20-х гадоў вульгарна-сацыялагічная крытыка пачала дзяўбсці

беларускую літаратуру, што стваралася ў абсягу Савецкай Беларусі, за памылкі — розныя «рзавы», «ухіль», праграшэнні, неразуменне, няспеласць думкі, нявытрыманасць лініі, як з тых жа канцоўных гадоў другога дзесяцігоддзя XX стагоддзя ў Беларусі не па днях, а па гадзінах пачаў расці страх, спароджаны таталітарызмам, культам Сталіна, рэпрэсійнай палітыкай. Падкрэслім, што на пачатку 20-х гадоў ніхто яшчэ і не ведаў, не чуў, што такое каецца за памылкі, што такое страх перад Ягодам, Язовым, Берыяй, Цанавам. І якраз пагэтану і здзіўляе правідчасць такіх вершаў Якуба Ко-

ласа, як «Звон шыбаў» і «Цені-страхі», напісаных на самым пачатку 20-х гадоў. Першы з іх — канцоўка — нібы прыватна-наасабісты:

Шкелчка ж звоніць усё раз-по-раз,
Не дае ўсё мне заснуць.

Ды звужанне да асабістага, прыватнага ідзе ад вельмі шырокага — аб'ектыўнага: ночы маўклівай, цемні, глухаты, старой вішні за вакном, што

Прылажыла чуткае вуха,
Штосці прамовіць: шу-шу-шу!
І заціхне, бо баіцца

Памыліцца

І сказаць што-небудзь лішне.

Боязь «сказаць што-небудзь лішне», боязь «памыліцца», адкуль вы ў вершы паэта? Ды гэта пытанне — не наша, яно — у вершы — пытанне паэта да самога сябе, пытанне з пошуку, з прагі вычуць, зразумець, асэнсаваць, зафіксаваць. Верш разам з тым пераходзіць з ліры-

Актывісты. Сустрэча гасцей. 1982 г.

таленту Якуба Коласа ў той жа час талент высокаінтэлектуальны, «інтэлігентны», філасофскі.

Зварот пары, знікненне лета...
То — водгулле душы паэта,
То — смутны вобраз развітаньня,
То — струн дрыгучых заміранне,
Натхнёнай песні жаль сардэчны,
Жыцця і смерці — сымбаль вечны!
І люб і смуцен час прыгоды,
Калі душа ўсяе прыроды
З тваёю злучыцца душою
У адным суладдзі і настроі!

«Новую зямлю» справядліва называюць энцыклапедыяй жыцця беларускага сялянскага канца XIX — пачатку XX стагоддзя. Тут сапраўды ўсе сказана пра наш сялянскі народ. Перад намі свет народнага жыцця з яго побытам, працай, духоўнымі і матэрыяльнымі інтарэсамі. Герой паэмы паўстае як чалавек у яго дачыненні да прошласці, сучаснасці і будучыні.

Калі гаварыць аб усходнеславянскіх літаратурах, то твор такога энцыклапедычнага ахвату сялянскага, народнага жыцця заканамерна ўзнік толькі ў беларускай літаратуры, якая становілася літаратурай нацыянальнай. Нацыянальны паэт проста мусіў паказаць матэрыяльны і духоўны асяродкі жыцця-дзеянасці народа, тая адметнасць, непайторны маральна-этычны каштоўнасці, якія ён вынес са свайго гістарычнага бытвання і якія яму дапамаглі выжыць, захавацца як народу.

Творчасць Якуба Коласа, асабліва ягоныя паэмы «Новая зямля», «Сымон-музыка», трылогія «На ростанях», цыкл алегарычных навел «Казкі жыцця» наскрозь прасякнуты здзіўленнем, захапленнем гарманічнай зладжанасцю навакольнага свету. Дрэва, жывёліна, расліна — гэта, як і чалавек, таксама асобны свет, са сваімі адметнасцямі, цікавымі законамі жыцця, бытвання.

І не толькі жывым здзіўляецца, захапляецца коласаўскі герой, а і нежывым, бо граніцы між імі не такія строга, канчаткова не выяўлены, тояць у сабе загадку і тайну. Над зямлёй грымяць навальніцы, шумяць вятры, плюскоць хвалямі ручай, рэчка. Музыка як жывой так і нежывой прыроды вельмі многа гаворыць чалавечаму сэрцу. У гэтай стыхіі дзівосных гукаў, фарбаў, колераў фарміруецца духоўны свет мастака, таго самага Сымона Музыкі, чула настроенага на гармонію, прыгажосць жыцця.

Колас выпрацаваў адметную стыльваю манеру. Сэнсавая тэма ў яго творах мае вялікі эмацыянальны падтэкст. Якуб Колас — паэт ці празаік — не проста расказвае аб тым, чым хоча зацікавіць чытача. Ён падсвечвае сваё апавяданне добрай спачувальнай усмешкай, гумарам, лірычнай узнёслацю, філасофскай задуманасцю.

У прозе Якуба Коласа, як і ў верша-

ваных творах, прысутнічае цэльны, нібы крыху наўны пагляд на навакольны свет. Мастацкі сінтэз, цэльнае, непасрэднае светаўспрыманне — найбольш характэрныя рысы стылю Якуба Коласа. Мастацкі свет Якуба Коласа — свет дабрый, прыгажосці, высокай маральнасці. Письменнік намалюваў у шматлікіх сваіх творах дзесяткі вобразаў. Адны з іх паўстаюць перад намі ярка, «аб'ёмна», другія — менш паўнакроўныя, трэція — эпізодычныя. Варта адзначыць: нават у вобліку адмоўных персанажаў письменнік імкнецца знайсці што-небудзь добрае, станоўчае, чалавечае. Няма ў галерэі коласаўскіх характараў людзей з душой чорнай, як сажа, як няма і цалкам ідэальных герояў, гэтых сцетлых, бягрэшных анёлкаў з белымі крыльцамі.

З найвялікшай павагай ставіўся Якуб Колас да духоўных набыткаў братніх і наогул усіх народаў, якія жывуць на зямлі. Выказваў глыбокую ўдзячнасць паэтам, письменнікам, творчасць якіх дапамагала яму знайсці ўласную паэтычную сцяжыну. Напрыклад, Пушкіну. Успомнім словы Коласа пра тое, што каб не было Пушкіна, з яго «Яўгеніем Анегіным», «Капітанскай дачкой», паэмамі, казкамі, не было б «Новай зямлі» і ягоных астатніх, вядомых чытачу твораў.

Дык у чым жа блізкасць, падабенства, скажам, «Яўгенія Анегіна» з яго трохі легкадумным героем-дваранінам да сялянскай, «мужыцкай» «Новай зямлі» з яе героямі-гаротнікамі, якія нават у сне не снілі тых раскошаў, якімі ад нараджэння надзелен пушкінскі герой? Блізкасць гэтая ў сваёй аснове ў народным паглядзе на свет. У светаабачанні і светаадчуванні. У агульнай атмасферы дабрый і спагадлівасці да чалавека. Пушкін пісаў: «...и долго буду тем любезен я народу, что чувства добрые я лирой пробуждал...» Гэта ж мы можам сказаць сёння пра творчую спадчыну Якуба Коласа.

Якуб Колас падчас першай сусветнай вайны быў мабілізаваны ў армію. Быў на Румынскім фронце. Відаць, не па чутках ведае, што такое фронт, крыва-выя атакі, забітыя, скалечаныя людзі. І ў той жа час пра фронт, вайну ён не напісаў ніводнага значнага твора. Паэму «Па шляхах волі» можна пад увагу не браць. Яна не скончана і крыва-вавых батальных сцен у ёй няма.

Дык чаму не напісаў пра фронт, штыкавыя атакі, акупны побыт, пагібель людзей Якуб Колас? Выкажам здагадку: не мог напісаць. Не дазволіў яму гэта зрабіць ягоны талент, настроены на хвалю дабрый, чалавечнасці, гуманнасці.

У «Новай зямлі» адзінаццаць тысяч радкоў. Рыфма паэма і апаэма. Гэта значае, што ў літаратурнай беларускай мове, якая толькі пачынала становіцца на ногі, Якуб Колас знайшоў толькі для аднаго твора больш як пяць

зму ў стыль іншы — у дух балады з яе валадарствам над таямнічым, загадкавым, няўцямным:

Няма ветру, усюды ціха:
Шыбы ж звонаць — што за ліха?
Хто ў іх стукнуў? Хто чапае?
Ці то знак хто хоча даць,
Што згубілі мы дарогу,
Б'е трывогу,

Ходзіць, усіх прасцерагае
І накладвае плячаць...

Хто такі ён? Невядомы,
Незнаёмы,

А мо дзе і сустралі,
Мо з ім бачыліся не раз?

Верш «Звон шыбаў» — імпрэсіяністычны, але імпрэсія тут нездарма з пыталымі сказамі, нездарма хоча «сэнсу... учытаць» — на грані падсвядомага, няўлоўнага. Але ж гэтае падсвядомае, няўлоўнае — рэакцыя, спараджанае аб'ектыўнага, рэальнага. Хто ён, «невядомы, незнаёмы, а мо дзе» і сустралі, бачаны «не раз»? Канкрэтнага адказу паэт не дае, але ўвага чытача звернута канкрэтна на тое, што навісае, надыходзіць, ёсць у атмасферы — не проста ў прасторавай, але ў грамадскай, у сацыяльнай. «Баіцца памыліцца!» «Памыліцца і сказаць што-небудзь лішняе!» Формула часу надыходзячага, страху надыходзячага — і фіксацыя, і папярэджанне, як то і ў вершы — своеасаблівым двайніку «Звону шыбаў» — з назвай больш адкрытай: «Цені-страхі». І тут задзейнічае ўсё «хто» нязнаны: «З цёмных шчылін... цені-страхі выклікае, што ім шпача, што ківае, ды таёмна, няўчытана».

Як і ў вершы «Звон шыбаў», хоць і не на першым плане, але ёсць і ў вершы «Цені-страхі» адкрытае лірычнае «я»:

Я іду, гляджу і — дзіва:
Усюды стала нейк пужліва
Ці раней таго не бачыў?
І трывожна баяліва!

Вось яна — характарыстыка атмасферы культуры, які яшчэ не слаўся, але ўжо

фарміраваўся — абставінамі, новым ладам, сцверджаным перамогай дыктатуры: «Пужліва і трывожна баяліва». Паэт сцвярджае праўду аб сваім часе, рэгіструе змены, навіну. Ён, праўда, не можа яшчэ паверыць, што такое насоўваецца, што такое ўвогуле магчыма ў свеце, а таму сам у сябе пытае:

Ці я сам страхоў шукаю,
Сам іх вобразы ствараю,
Ці тым страхам усе спавіты?

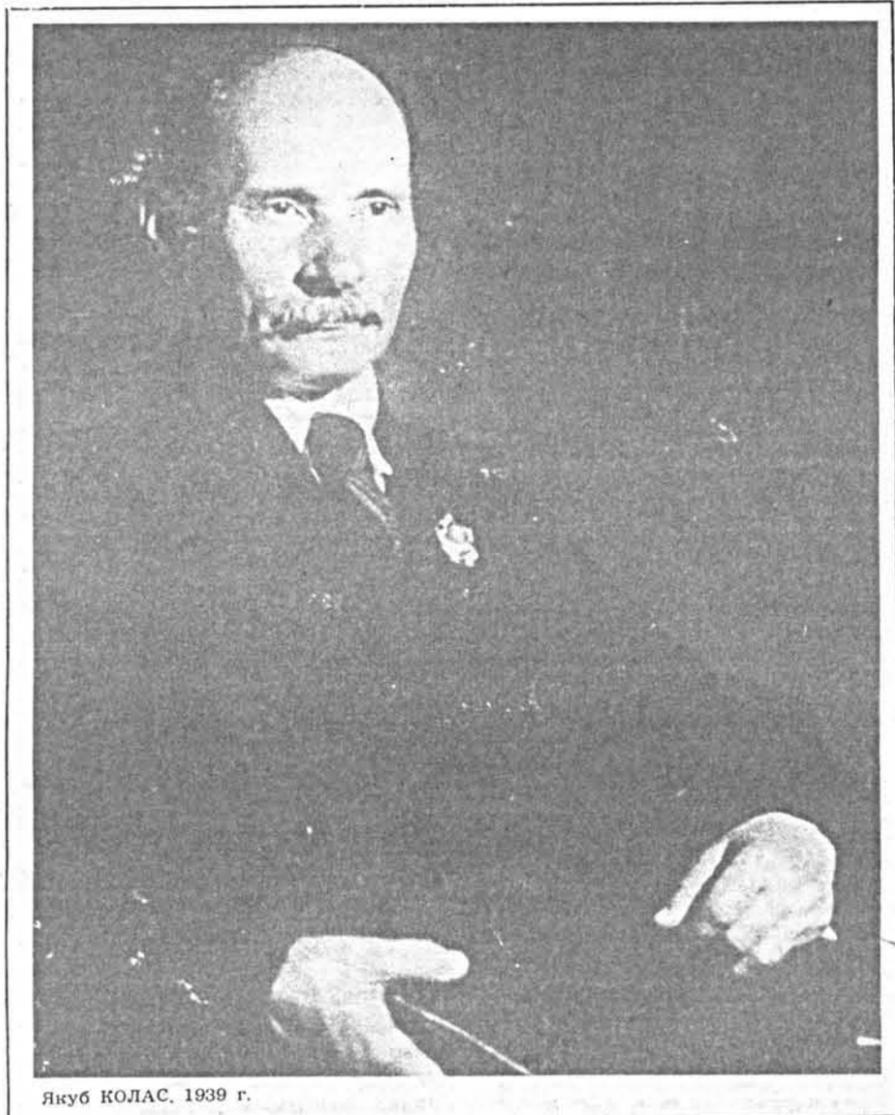
І пры гэтым зноў жа, як і ў «Звоне шыбаў», уведзіцца баладная частка — на гэты раз сюжэтнага: «тры вароны... з гаю», «старцы дыбаюць», каб перастраць пытанні лірычнага героя верша, каб адзначна адказаць на іх:

— Мы не знаём!.. Не, не знаём!..
Воч старцы не падымаюць,
Усе маўклівы, разважачы:
— Мы—слыпя, мы—глухія!..

У цемне і глухату ўпіраюцца жыццё і людзі. З вобразаў маўчаньня, ночы, цемры, глухаты пачынаўся «Звон шыбаў», тымі ж вобразамі завастраецца і канцоўка верша «Цені-страхі», толькі, можа, у яшчэ большай сваёй згущанасці, у яшчэ значнейшым абгаўленні:

Цені сталі больш густыя,
Многалучны, нясчыслены,
Многазначны, хоць пустыя,
Вельмі страшны, бо няма,
Пад плячацю ўсе замкнёны.

Усе гэтыя заключныя радкі верша Якуба Коласа «Цені-страхі» сёння можна ўзяць за адзін усеаб'ёмны эпіграф да тых твораў сучаснай беларускай літаратуры, што ў наш час сталі шырокім люстрам, якое адбівае шматлікія трагедыі людскія і народныя, сталіншчынай спараджаныя. Так што сапраўды вешкавымі можна лічыць вершы Якуба Коласа пачатку 20-х гадоў — праўдзівымі і правдывзначальнымі, мужнымі, гуманістычнымі, народнымі. А ў цэлым «Звон шыбаў» і «Цені-страхі» — вершы, вартыя пазм, вершы, стварыўшы якія, паэт

Якуб КОЛАС. 1939 г.

тысяч лексічных сугалоссяў. Дык якая ж багатая павінна быць беларуская мова! Яна і ёсць багатая, невычэрпаная. «Слоўнік мовы Якуба Коласа» (ён Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа яшчэ не надрукаваны, няма сродкаў) налічвае трыццаць чатыры тысячы слоў. Для параўнання: «Слоўнік мовы Пушкіна» змяшчае дваццаць тысяч слоў. Колькасная перавага коласаўскага слоўніка тлумачыцца тым, што ў ім шмат слоў дыялектных, мясцовых, абласных.

Восенню сорак шостага года я ўпершыню ўбачыў Якуба Коласа. Мінск быў разбураны, зруйнаваны. У цеснаватай зале фізіка-матэматычнага факультэта БДУ сабралася некалькі соцень студэнтаў. Адзначалася саракагоддзе творчай дзейнасці паэта. Запомніў я з таго схо-

ду словы паэта пра тое, што ён зайздросціць маладосці і будучыні.

Так, будучыня вабіць. Будзем спадзявацца, што яна ўхіліць нас ад усялякага зла, якое на свеце яшчэ не пераважала.

У апошні час у асобных публікацыях адносна творчасці класікаў нашай літаратуры Якуба Коласа і Янкі Купалы трапляюцца выказванні, што нібыта ў савецкі час яны пісалі няшчыра, непраўдзіва, былі трагічнымі заложнікамі таталітарнай сістэмы. Няма пытання: мы павінны ўдумліва яшчэ і яшчэ раз прайсціся па дарогах-пуцявінах развіцця нашай літаратуры. І ў той жа час павінны разумець, што гісторыю, як і гісторыю літаратуры, нельга паправіць, палепшыць, што яна не мае ўмоўнага ладу і нейкім чынам усе мы за яе ў адказе.

давеку таго, як Менск і ўся Беларусь развіталася з Народным Пэтам, як кожнаму ў Менску і ва ўсёй Беларусі можна было на яве ўбачыць, якім любімым, народным быў Ён, той, каго тады праводзілі ў апошні шлях.

Перш, чым праводзілі, развіталіся. Каб трапіць пад жалобнілае скляпенне Палаца прафсаюзаў, трэба было стаць у чаргу ці не трох-чатырохкіламетровую, хвост якое завінаўся аж на Пляцы Волі. Чарга рухалася паволі: стаўшы ў яе пасля палудня, я недзе аж толькі пры нізкім над мінскімі дахамі сонцы падымаўся на высокую ўсходцы будынка развітаньня. А назойтравыя, малады дацэнт, з вянкамі ад універсітэта, ад філалагічнага факультэта БДУ, аказаўся ля труны таго, каля каго ўчора надвечоркавым сутункам праходзіў. Трыццаць душа, трыццаць сэрца, і чуў я, як трыццаць локаць чалавека, які стаяў у ганаровай варце са мною поруч — дацэнта, які быў старэй ад мяне на фронт, на Вялікую Айчынную вайну. Ды тады, калі ў тая — і такія цягучыя і такія кароткія секунды — я ўсё ж адрываў ад долу вочы на Яго, велічнага, незабываўнага ў сваім спачыне на апошнім ложы, то я яшчэ і бачыў і запамінаў навечна не толькі Яго, але і жывых, што прадаўжалі праходзіць у сваім развітанні з ім паўз узвышэнне. Ішлі старыя і маладыя, ішлі розныя, парознаму апранутыя, парознаму загаруненыя. Але вунь — дзядок, старэнькі-старэнькі, сівеныкі-сівеныкі, з кавенкай у рuce, у саматканым, зрэбным адзенні. «Даніла з «Сымона-музыкі», — падумалася мне. «Але з якога ж гэта ён пушчанскага, дрыўцакага, палескага, дыяпроўскага кутка Беларусі?» І тут адно запаміналася, стаўшы навечным адказам: «Ды з усёй любові Беларусі да Яго гэты чалавек, гэтыя людзі тут — у праводзінах свайго вялікага Народнага паэта...»

Усенародналюбімы, сапраўды народны, Якуб Колас векавечны, як векавечны народ.

Урочышча Дубы. Свята паэзіі, прысвечаная Я. Коласу. 1974 г.

Яўген ХВАЛЕЙ

ШЛЯХ КОЛАСА

ў драўляных скульптурах
на радзіме песняра

Мой родны кут, як ты мне мілы!
Забыць цябе не маю сілы!

Я. КОЛАС.

Акінчыцы... Выток... Пачатак...
«МАДОННА-МАЦІ»... Вечнасць часу,
Жыцця, што, як рака, спывае
І ў вусце памяці ўпадае.
Мне за «Мадоннай» бачна Ганна,
Яе ўлюбёнасць, закаханасць,
Яе ахвярнасць і цяргенне,
За дзетак, за жыццё маленне.
І тая хата пры гасцінцы
Здаецца помнікам ёй сціплым.
«ВЫТОКІ» — постаць лік ціхі:
Цясляр-разьбяр, дудар, ткачыха —
Народа сімвалы і докі,
Рамёстваў прашчураў вытокі.
Стары дзядуля над слупкамі —
Не «СТАРАЦ», а жывая памяць,
Легенда змрочная пра Стоўбцы:
Быў манастыр, быў мор...

Тры «стоўбікі»...

Сасна, бяроза, чорны ельнік —
Сцяга жыцця новазямельцаў.
«Падгляды пчол», «Касец», «Рыбак» —
Што ні скульптура — вечны знак.
Альбуць — і «РАНИЦА У НЯДЗЕЛЬКУ!»
«ЗВАНАР» — як голас праўды, волі,
Як той вобраз лепшай долі.
Што ні радкі — то гукі-зыкі...
Ах, Сымоне, ах, Музыка!
Чароўнай музыкі «ПЯШЧОТА» —
І кветка-папараць употай
Цвіце ў бары, цвіце ў лагчынах,
Сарвуць яе юнак, дзяўчына.
Не здолелі Андрэй, Ядвіся
Загадкай-кветкай падзівіцца...
На бераг выйшаў «БАЦЬКА-НЁМАН»
У вобразе, усім знаёмым,
Вадзяніка. Рыбак і човен —
Ці не Антось! Плыві, Антоні,
У час мой, будучыню вечна,
Пакуль жыве род чалавечы!
Гляджу пільней... У «Бацьку-Нёмне»
Міхала бачу — вусам цёмны.
Яго пастава сярод бору,
Яго тут радасць, боль і гора...
Ён быў ляснік, а сніў зямельку,
Зажыць з Антосем на ёй меўся.
Калі б у дзень мой завітала,
Напэўна б, фермерамі сталі...

«АСВЕТНІК» — ён жа Лабановіч,
Глядзіць у даль, заўсёды новую...
Ліхтар узняў, дзяўчынка з кнігай —
Яго надзея свеціць знічам.
«ДРЭВА ЖЫЦЦЯ» каля Мікуціч —
Вянец сцяжыны ў родным куце.
Дачка, унук, сама бабуля —
Выток жыцця, працяг і будучыня,
І вера, што тварыў не марна —
Святая Коласава мара.
Сучаснік мой, адчуў душою,
Прайшоўшы гэтую зямлю,
Радкі падказаныя ёю:
Ад роднае зямлі, ад гоману бароў,
Ад казак вечароў,
Ад песень дудароў,
Ад светлых воблікаў закінутых дзяцей,
Ад шлоаху начэй,
Ад тысячы ніцей,
З якіх аснована і выткана жыццё
І злучана быццё і небыццё, —
Збіраўся скарб...

Мікола МАЛЯЎКА

ДЗЯДЗЬКА ЮЗІК

Памяці
Юсіфа Міхайлавіча Міцкевіча —
брата Якуба Коласа.

Сцежка на падворку то вуззе,
То зусім знікае ў снегапад:
Стала хата дзядзькава музеем,
А зайцы ўзялі ў арэнду сад.
Памяць, затуманеная скрухай,
Праясніцца, як вада ў рацэ.
Бачу дзядзьку з сеткаю-таптухай,
Бачу дзядзьку з вудай у руцэ.
Сэрца цешыць раница святая,
Шчупакоў цягае —
І пытае:
«Ці дзе на свеце ёсць такая,
Як Нёман, рэчанька другая?..»
Ён і жыў пры Нёмане заўсёды,
Палюбіўшы змалку гэты кут,
І было ў ім штосьці ад прыроды,
Мудрай, шчодрой і прыгожай тут.
Захавальнік коласаўскай спадчыны,
Дзядзька Юзюк сам без слова смяг:
Ведаў ён паэмы ўсе на памяць,
Ведаў і агучваў іх, як маг.
Постаці герояў, ім разбуджаных,
Ціха набліжаліся здала —
І кругом, у Смольні і ў Альбуці,
Ажывала «Новая зямля».
А дзяцей прыводзіла дарога —
Рады быў і тут, каля ракі,

Пра сябе, далёкага, малага,
Ён чытаў пацешныя радкі.

«А гэты Юзюк-шаліяніца,
Малы яшчэ, зусім дурніца,
Так пад нагамі і таўчэцца
Або, як хвост той, валачэцца
І ад работы адрывае
І толькі сэрца ад'ядае...».

Запрашаў гасцей і ў сад, і ў хату.
Частаваў ён, добрая душа,
Яблыкамі, з кроны неба знятымі,
Малаком блакітным з гладыша.
«Ці падобны вы хоць чуць на брата!» —
Хадакі пытаўся ўсур'ёз.
І ўсміхаўся дзядзька хітравата:
«Не ўтаю, такі ж вялікі нос!»
Гаспадар разумны, моцны духам,
Дзядзька Юзюк без работы сох.
Бачу, як ідзе яшчэ з плугам,
Бачу, як вяршыць у лузе стог.
Над яго магілай хвой тужаць,
Кружыць бусел, ім любімы птах,
І не чорнай, а блакітнай стужкай
Нёман лёг навечна ў галавах.

Мечыслаў ШАХОВІЧ

АКІНЧЫЦЫ

Мох — як пуховая пасцель.
Адсюль да Коласа — так блізка...
Схіліўся нізка журавель,
Нібы пастава калыска.

Вітае лес, як добры дзед:
Тут сосен Коласа нямала.
А, можа, ўбачу даўні след —
След палясоўшчыка Міхала!

Куточак памяці жывой,
Нібы святыню, помніць буду.
Ці не знайду я пад страхой
Старую Костусеву вуду!..

А можа, там ляжыць яшчэ,
Ля пуні, бацькава папруга!
А Нёман-бацька ўдаль цяча,
Дзе сінеч неба, водар луга.

Чытаю «Новую зямлю»:
«Дарэктар», Костусь і «начаткі»...
Здаецца, ў хату крок ступлю —
Запахнуць здорам там аладкі,

Запахне дроў салодкі дым,
І «шаліяніца» скокне з печы...
Нібы я з Коласам самім
Прышоў на першую сустрэчу.

У НАШЫМ ЛІТАРАТУРАЗНАУСТВЕ
пра апавесці «Адшчапенец» Я. Ко-
ласа (1930) і «Лявон Бушмар»
К. Чорнага (1929) выказана багата
слухных і праніклівых думак. Ад-
нак менавіта той іх сэнсавы пласт, дзе
мастацкая думка аднаго і другога пісь-
менніка настойліва шукае сілу, якая
магла б унесці ў жыццё па-сапраўдна-
му дзейсны гуманістычны струмень ду-
хоўнага і сацыяльнага абнаўлення, яшчэ
пакідае для крытыка і літаратуразнаўца
імат пытаньняў.

Творы гэтыя, безумоўна, у многім су-
пярэчлівыя, у мастацкіх адносінах ня-
роўныя. У вонкавым сюжэтным дзеянні
тут усё ж падтрымліваецца афіцыйная
лінія, скіраваная на калектывізацыю ад-
наасобніцкіх гаспадарак. Пераважна на
гэтую знешнюю (і, трэба сказаць, най-
больш слабую ў мастацкім сэнсе правую
пісьменніцкага слова) наша крытыка
доўгі час і звяртала сваю ўвагу. Адроз-
на скажам, што дзеля аб'ектыўнай ацэнкі
ні ў якім разе нельга абмінаць і гэту
досыць шырокую плынь сюжэта. Пры
гэтым нашы выдатныя майстры слова
Я. Колас і К. Чорны і ў дадзеным вы-
падку, як нам здаецца, не маюць ніякай
патрэбы ў тым, каб іх неяк штучна вы-
гароджваць і апраўдваць.

Час сапраўды паклаў свой адбітак на
апавесці «Адшчапенец» і «Лявон Буш-
мар». Рэальны драматызм жыцця і рэ-
альныя канфлікты рэчаіснасці падчас
тут яўна згладжваюцца. Аднак ёсць у
гэтых творах звонку малапрыкметная,
падводная частка айсберга — унутраны
сюжэт, сатканы з дэталю, падрабязна-
сцей, з глыбокім і шматзначным пад-
тэкстам эпизодаў, як бы паміж іншым
сказаных слоў, заўваг і г. д. Менавіта
ту, як здаецца, выяўляецца глыбокі
аўтарскі боль, трывога і клопатнае ім-
кненне дапамагчы сялянню выстаць, не
зламацца ў той нялёгкай час, калі вельмі
паспешліва і нярэдка з нейкай жорст-
каю асалою разбураліся, рушыліся і
руйнаваліся векавечныя асновы яго
жыцця.

Разглядаючы апавесці «Адшчапенец»
і «Лявон Бушмар», мы ў любым выпад-
ку не павінны залішне адрывацца ад
галоўнай стрыжнявой праблемы гэтых
твораў і такой яе грані, як сялянні і
зямля, чалавек і калектывізацыя. Але ва
ўскім таленавітым мастацкім творы
пэўная і канкрэтная праблема звычайна
выходзіць сваёю змястоўнасцю з вузка-
га сюжэтна-фабульнага поля на больш
шырокую і часта эпічна-універсальную
ўзаемазвязь з іншымі жыццёвымі пы-
таньнямі.

Такую энергію змястоўнасці нясуць у
сабе названыя апавесці. Апрача той
лейтматыўнай праблемы, пра якую мы
тут гаварылі, абодвух пісьменнікаў ці-
кавіць яшчэ і заглыблены паварот яе да
такіх пытанняў, як выяўленне ўнутранай
падрыхтаванасці (ці непадрыхтаванасці)
чалавека думачь, дзейнічаць і прымаць
самастойныя рашэнні ў складаных і па-
свойму, можа, нават экстрэмальных по-
бытавых і гістарычных абставінах, шмат
у чым нязвычайных для яго варунках жы-
цця.

Само імкненне выхаду пісьменніцкай
думкі на такі шлях даследавання рэчаі-
снасці не было выпадковым і з'яўлялася
востраю, зладзённаю патрэбаю часу.
Гэта быў не толькі водгук на падзеі ка-
лектывізацыі.

Найбольш артадаксальнае адгалінен-
не ў беларускай (і не толькі ў беларус-
кай) літаратуры настройвалася, як вядо-
ма, на хваля панегірычных гімнаў аб-
ставінам і ўсякай іншай вонкавай рэ-
валюцыйна-валявой сіле, якая нібыта за
кароткі прамежак часу здольна была
карэнным чынам па-новаму перапраца-
ваць, пераўтварыць рэчаіснасць і на якасна
новую ступень духоўнасці ўзняць само-
га чалавека. Законы звалючій звычайна
адсоўваліся тут на задні план.

Сілу такога «перавыхаваўчага» ўздзе-
яння, паводле розных тэорый і асабліва
паводле так званай тэорыі класавай ба-
рацьбы, найперш трэба было скіраваць
на сялянна, у душы і псіхалогіі якога ні-
быта моцна засеў дробнабуржуазны ін-
стынкт індывідуаліста-ўласніка.

Адсюль і з'яўленне такой вялікай коль-
касці самых розных «настаўнікаў», што
прапаноўвалі свае паслугі вучыць і па-
вучаць сялянна, як яму жыць на гэтым
белым свеце. Вучылі яго піянеры і кам-
самольцы, розныя інструктары і ўпаў-
наважаныя. Вучылі і пераконвалі ў пе-
рэвагах калектывнага ладу жыцця над
аднаасобніцкім цэляра армія рабочых-
дваццаціпяцітысячнікаў. Такую ролю
бралі на сябе і многія пісьменнікі. І ня-
рэдка пісьменнікі, якія прэтэндавалі на
непахісны не толькі мастацкі, але і ма-
ральны аўтарытэт у межах усёй тага-
часнай савацкай краіны, хоць рэальнае
жыццё сялянна і яго псіхалогію ведалі
слаба.

Вось, напрыклад, толькі адно з выказ-

ванья М. Горкага: «Калі мужык з сваёй пшаніцай знікне, гараджанін навучыцца яе рабіць у лабараторыі. Творчая праца—рэвалюцыйная, праца збіральніка—кансерватыўная». Так сцвяжаў М. Горкі вядомага крытыка А. Варонскага, які выказаў непакой з прычыны голаду ў многіх вёсках і катастрофічным пагаршэннем там жыцця.

І гэта меркаванне М. Горкага не было выпадковым. Яно вынікала, калі можна так сказаць, з канцэптуальных і даволі ўстойлівых уяўленняў пісьменніка аб селяніне як чалавеку недалёкім, духоўна абмежаваным, гатовым нават без даў прычыны забіць добрага чалавека, як гэта ледзь-ледзь не зрабіў герой апавядання «Чалкаш», скнарлівы і азлоблены, паводле горкаўскага вызначэння, сялянскі хлопец Гаўрыла, што быццам бы не захацеў паразумецца з высякародным і далікатным злодзеем Чалкашом.

Натуральна, што такое аднамерна-прудэнтнае ўяўленне аб чалавеку дапускала ў дачыненні да яго амаль абавязко-

чы, ён пераконваецца, што ранейшыя яго ўяўленні і меркаванні пра пэўную жыццёвую з'яву не вытрымліваюць праверкі логічнага жыцця.

Само паняцце «думка», выяўляючыся ў розных сэнсавых значэннях, з'яўляецца ў коласаўскай аповесці па-свойму характэрнай прыкметай лексічна-стыльвай пісьменніцкай манеры і асабліва тых сюжэтных адгалінаванняў твора, дзе ў цэнтр аўтарскай увагі трапляе галоўны герой. Вось толькі некаторыя прыклады, узятыя з адной 116 старонкі аповесці: «Пракоп цэлымі гадзінамі не спаў і разважаў, прапуючы праз сіта самакрытыкі свае паводзіны, няяснасць і неакрэсленасць свайго стану. А да гэтага далучаліся і думкі аб пакінутай гаспадарцы, аб сям'і і доме. А Пракопавы думкі ідуць ды ідуць, нанізваючыся адна на другую, поки, нарэшце, незаметна для Пракопа адна з іх не запыніла на сабе яго ўвагі на адным з такіх яго начлегаў. І сапраўды, гэта не кепская думка! Пракоп прыцішана трубіць носам і пачынае разважаць яе далей. Як запраў-

га чалавека, Лапка, які асмеліўся выйсці за межы афіцыйных і начальніцкіх прадпісанняў: даў з агульных запасаў сваім жа калгаснікам, што мелі каровы, некалькі мяшкоў сечкі. А ў дадатак да ўсяго, не адмовіў заможнаму селяніну-хутаранцу Цімоху Бабуру, па тагачасным вызначэнні кулаку, паправіць печ.

Адным з першых на гэтым сходзе выяўляе жаданне выступіць нейкі вечна «хмуры» і «сярдзіты» яго аднавясковец Сымон Таркевіч. Але меней за ўсё яго цікавіць рэальны чалавек. Галоўная турбота Сымона Таркевіча— дагадзіць мясцоваму начальству і настроіцца на кан'юнктура-прыстасавальніцкую хвалю: «Як тут выказацца?—сярдзіта запытаў Таркевіч:—трэба наўперад ведаць, што гэта за сход: ці гэта чыстка, ці суд? А то не ведаю, як прыступіць... Ці гэта парадак?»

Аднак само паняцце «парадак» уяўляецца Таркевічу, на жаль, вельмі звужана. Яму, у прыватнасці, здаецца, што асноўную дысгармонію ў парадак і дыс-

з'явы. «Гвалтоўнае ўмяшанне ў душу чалавека і небяспечна, і бескарыйна. Чалавек, у душу якога гвалтоўна ўварваліся, разбураецца сам і ў якасці помсты разбурае ўсё навокал».

Вядома, з аўтарам можна было б тут і паспрачацца, і не з усім пагадзіцца. Далёка не заўсёды чалавек унутрана разбураецца, і не заўсёды становіцца помслівым разбуральнікам, калі нават знешнія абставіны складаюцца для яго вельмі неспрыяльна. Аднак нам трэба, безумоўна, улічваць, што фізія-псіхалагічная прырода чалавека не бязмяжная ў сваім супроцьдзеянні гвалтоўнаму і прымушоваму націску на яе.

У гэтым сэнсе цікавай і па-новаму шмат у чым яшчэ не прачытанай мастацкай старонкай у нашай літаратуры з'яўляецца апавесць К. Чорнага «Лявон Бушмар». Гэты твор, як нем уяўляецца, у больш адкрытых праявах тэксту, развівае і тую сюжэтную лінію, якую Колас у адпаведнасці з задумай акрэслівае вельмі пункцірна найбольш у загляблена-падтэкставай форме пастаноўкі пытання, а менавіта лінію, якая звязана з выяўленнем духоўна-псіхалагічнай дэфармацыі чалавека, калі на яго няспынна і жорстка ціснецца вонкавы абставіны.

Разглядаючы аповесць К. Чорнага «Лявон Бушмар» і спыняючы ўвагу на раскрыцці характару яе галоўнага героя, наша крытыка доўгі час канцэнтравала сваю асноўную ўвагу на паверхневай плыні сатырычнай тэндэнцыі гэтага твора. І тут яе вялікая памылка. Выкрывальна-сатырычны пафас у аповесці «Лявон Бушмар» і сапраўды вельмі моцны, і падчас набывае нават гратэскава-завостраныя формы. Аднак калі глыбей учытацца ў твор, то нельга не заўважыць, што крытыкуе і выкрывае аўтар свайго героя ў асноўным усё-такі не за тое, што ён уласнік, гаспадар, заможны хутаранін, які змагаецца за свой хутар і не хоча ўступаць у калгас. Тут іншыя прычыны. І галоўная з іх тая, што чалавек гэты прыныпова не настроены, гаворачы словамі аўтара і некаторых герояў твора, духоўна «зыначыцца» і не хоча, не жадае і не ўмее (усё тут узаемазвязана) колькі-небудзь сур'ёзна задумацца над складанымі паваротамі жыцця, калі яно нават вельмі балюча з'яўляецца яго асабістым інтарэсам і інтарэсам блізкіх яму людзей.

Коласаўскі Пракоп Дубяга, як мы ўжо гаварылі, таксама высокая ставіць сваю індывідуальную чалавечую «самасць» і не вельмі спяшаецца растварыцца ў калгасны калектыве. Нават і прыняўшы не без прымусу вонкавых абставін рашэнне стаць калгаснікам, ён у глыбіні душы пакідае за сабою права на крытычны падыход да тых падзей, якія навокал яе адбываюцца і разгортваюцца. Менавіта ў такім стане ўсё яшчэ не завершанага, не закончанага аналітычнага і крытычна-параўнальнага роздуму над жыццём калгаснай і аднаасобніцкай вёскі мы расстаёмся з гэтым героем.

І вось тут, менавіта на гэтых лініях героя коласаўскай аповесці «Адшчапенец» і герой аднайменнай аповесці К. Чорнага «Лявон Бушмар» рэзка разыходзяцца ў розныя бакі. Думаць і разважаць для эпошныя—гэта заўсёды нейкі непатрэбны і лішні цяжар, ад чаго трэба як найхутчэй пазбавіцца. «Людскою думкаю.—гаворыць аўтар,—ён не цікавіцца. Ён быў бы рад, каб нават чалавечая нага не ступала на яго хутар, каб ніводная жывая істота, якая можа думаць і гаварыць, не з'яўлялася ніколі на гэты бок лесу». Калі, напрыклад, думка коласаўскага героя звычайна скіравана на аналіз і часам нават на філасофскую самазаглябленасць, то думка Лявона Бушмара найбольш толькі канстатуе з'яву, не прыкладаючы намаганняў выявіць яе прычынную сутнасць. Вось чаму мы найбольш бачым яго ў нейкіх імклівых, нервовых рухах, у дзеянні-працы, але, як заўважае аўтар, «без думак аб прычынах», бо «думак у яго было мала, думаць ён не прывык».

Ну, а які ж Лявон Бушмар працаўнік і гаспадар на сваёй хутаранскай зямлі? З гэтага боку, як кажуць, у аўтара няма да свайго героя ніякіх нараканняў. Лявон любіць зямлю і ўмее на ёй працаваць. І нярэдка аўтар не без захаплення паказвае гэта ў сваім творы. Нават тады, калі хата і гаспадарка Лявона застаюцца на нейкі момант без жаночага нагляду і ў чымсьці тут паяўляецца «вялікі непарадак», следы гэтага непарадку, паводле слоў аўтара, заўважаюцца «ва ўсім тым, што не належала да зямлі і жывёлы».

(Працяг на стар. 10).

Васіль ЖУРАУЛЕУ

ХТО Ж ТЫ ТАКІ, СЕЛЯНІН?

Старонкі класікі: новае прачытанне

вае ўздзеянне нейкай строгай выхаваўчай і перавыхаваўчай кантралюючай сілы.

У такіх умовах, калі селяніна спрабавалі выхоўваць і перавыхоўваць, вучыць і перавучаць усе, каму толькі ўздумаецца, занадтамерна паўставала пытанне: а хто ж такі сам гэты «вучань»? Сапраўды ён не можа жыць без павучання-падказкі ці гэта мана, з якою ніякім чынам нельга пагадзіцца? І хоць, скажам, літаратура на так званую тэму калектывізацыі часта імкнулася пашыраць межы «настаўніцкай» павучальнай тэндэнцыі, скіраванай на выхаванне і перавыхаванне селяніна, і захоплівала вельмі шырокае поле пісьменніцкіх інтарэсаў, у многіх выпадках яна ішла ўсё ж насуперак ісціне і аб'ектыўным законам жыцця.

Разам з тым, як паказаў час, ідэя-проблематычная лінія ў беларускай літаратуры, што адстойвала права селяніна на самастойны ўчынак, самастойную думку, самастойны выбар жыццёвых шляхоў і рашэнняў і бараніла яго ад розных самазваных настаўнікаў, найбольш поўна адлюстроўвала і глыбокі драматызм самой грамадскай з'явы—калектывізацыі, і найбольш дакладна настрайвалася на праўдзівае раскрыццё ўнутранага свету чалавека.

Гэтага погляду прыныпова і паслядоўна прытрымліваюцца Я. Колас і К. Чорны ў аповесці «Адшчапенец» і «Лявон Бушмар», хоць кожны з іх ідзе і сваім асобным шляхам у раскрыцці характараў і мастацкім асэнсаванні найскладанейшай жыццёвай праблемы.

Я. Колас, напрыклад, з розных бакоў падыходзіць да свайго галоўнага героя Пракопа Дубягі, каб паўней даследаваць яго індывідуальна-псіхалагічную прыроду характару. Але галоўным чынам пісьменніка цікавіць, як можна заўважыць, выяўленне яго рэальных і патэнцыяльных магчымасцей думаць, разважаць, прымаць самастойныя рашэнні. У першую чаргу думка, клопатна-трывожная думка пра самога сябе і лёс сваёй сям'і, заснаваная на цяжкасцях успрыманні рэчаіснасці, прымушае яго стаць на пэўны час «самавыгнаннікам», адшчапенцам, які паставіў перад сабою мэту «шырэць і глыбей убачыць і параўнаць жыццё аднаасобніцкае і калектывнае яго формы».

Пракоп Дубяга, паводле слоў аўтара, распачынае сваё вандруйніцтва з думкай «замацавацца ў жыцці на сваіх старых поглядах і на старым грунце». І шмат у чым ён мае тут рацыю. Бо многія і многія палітыкі, шукаючы для сябе падтрымку на шляху да ўлады, звычайна абяцалі селяніну «залатыя горы», але часта падманвалі яго і вельмі хутка забывалі пра свае абяцанні. Само жыццё вучыла селяніна быць насцярожаным да розных такіх цацанак-абяцанак, настрайвала яго на крытычны падыход, каб нежак зацэрагнаць сябе ад вялікай і малой бяды. Праўда, Пракоп Дубяга ўмее і адступацца ад раней прынятых рашэнняў, ацэнак і намераў, калі зноў-такі, думаючы, разважаючы, параўноўваю-

скі філосаф, мяняючы сваю ранейшую сістэму светапогляду, прапускае яе праз няўмольную крытыку; Вось тая шчаслівая думка, што запыніла на сабе Пракопа увагу. Але як да яе прыступіцца? І г. д.

Думка коласаўскага героя раскрывае сябе ў досыць шырокім сацыяльна-псіхалагічным дыяпазоне, хоць у асноўным і занята параўнаннем калгаснай і аднаасобніцкай жыцця. Гэта думка па-свойму кампрамісная, загляблена-філасофская і цяжкая, гуманістычная. Душа і сэрца Пракопа адкрыты, каб прыкмятаць, заўважаць у жыцці добрае і пашыраць, узбагачаць такім чынам уласны жыццёвы вопыт.

Не абмянае яго засяроджаны аналітычны позірк і тое, што ідзе насуперак здароваму сэнсу. Яму, напрыклад, здаецца алагічным, што людзі, нахваліўшыся Кандрата Казея, у якіх «рукі да работы не здатны, але язык ходзіць спрытна», выношаюць намер заняць у калгасе начальніцкія крэслы. Коласаўскага героя вельмі непакоіць у жыцці калгаснай вёскі і магчымасць схвацца за чужыя плечы гультаяватаму і нядобрасумленнаму чалавеку. Пракоп Дубяга, напрыклад, добра бачыць, што «Марыніч—хітры, гультаяваты чалавек, толькі від паказвае, што робіць, а сам пасмейваецца з Пракопа». Непрыемна здзіўляе Пракопа і тое, што калгаснікі не дужа рвуцца на працу, не вельмі рана спяшаюцца ўставаць. Пры гэтым з такою з'яваю ён сустракаецца быццам бы ва ўзорным для свайго часу калгасе «Хвала рэвалюцыі»: «Аднак жа калгаснікі не надта спяшаюцца ўставаць,—крытычна заўважае ён сам сабе, бо пачынала развідацца, а на калгасным двары было яшчэ ціха».

Аднак больш за ўсё коласаўскага героя не толькі здзіўляюць і непакояць, а балюча трывожаць правыя валюжы і катэгарычнага націску на індывідуальную самабытнасць чалавека, на яго духоўную «самасць». І гэта трывога небеспаспэўная. Ён адчувае і дзесьці нават добра разумее, што чалавек, пазбаўлены такой індывідуальнай адметнасці, «самасці»,—слабы набытак і для любога калектыву. І больш таго. У такой духоўнай безаблічнасці чалавека, які гэта ўяўляецца герою (а найбольш, вядома, самому аўтару), закладзена вялікая небяспека для самога гэтага чалавека і асабліва для тых, з кім ён знаходзіцца ў жыццёвых узаемакантактах.

Мастацкі тэкст і падтэкставая плынь аповесці «Адшчапенец» даволі актыўна «працуюць» на паказ таго, што нежаданне ці няўменне дакопацца да прычыннай асноў жыцця нямінуча настрайвае чалавека на кан'юнктура-прыстасавальніцкі лад мыслення і адпаведнага такому яго спрошчанага дыялогу з рэчаіснасцю дзеянні.

Характэрны хоць бы такі эпізод. У калгасе «Хвала рэвалюцыі» адбываецца агульны сход, на якім разглядаецца так званая «справа» сумленнага і разумна-

цыпліну ўносіць чалавечая дабрата, а таму яна заслугоўвае суровага асуджэння. Зыходзячы з такіх звужаных і спрошчаных меркаванняў, ён і дае поўную волю крытычнаму запалу ў адносінах да свайго суседа-аднавяскоўца Лапка: «Па дабраце сваёй наш брыгадзір, прыкладны калгаснік, з вялікімі заслугамі перад калгасам, таксама хадзіў і на хутар да кулака Бабуры, які некалі жніярку падараваў, ведаючы, што яе ўсё роўна забяруць ад яго. І хадзіў наш Лапко не далей як учора. І што ж вы думаеце ён там рабіў? Правіў печ кулаку! Чарано, бачыце, правалілася. Хто ж яму, бачыце, дапаможа?—з эдкім смехам запытаў Таркевіч і сам адказаў:—Ну, вядома: наш добры таварыш Лапко! Ці ж гэта парадак? Такую дабрата вытручваць трэба!»

Само слова «дабрата» ў выступленні Сымона Таркевіча (і не аднаго яго) наогул ужываецца не толькі са знакам мінуўшчыны, але і ў падкрэслена іранічным значэнні. І гэты момант мае ў творы глыбокі падтэкст. Я. Колас спыняе нашу ўвагу на з'явах, якія ўсё больш выразна набывалі ў краіне сілу антыгуманістычнай грамадскай тэндэнцыі, у многіх выпадках пагрознага, неспрыяльнага і нецяжкіма настроенага да чужай, клопатнай, разважлівай думкі чалавека і яго незалежнага самастойнага дзеяння.

Пагрознавую сілу калгаснага сходу добра адчуў і той, каго гэты сход сабраўся, калі можна так сказаць, перавыхоўваць. Чалавек неардынарны, таленавіты і, як можна здагадацца, не такі ўжо бяззлівы, «прыкладны калгаснік» і паводле аўтарскага вызначэння, «муляр-прафесіянал, муляр-мастак» Лапко пачынае біць сябе кулакамі ў грудзі, раскайвацца і «пракляціць сваю дабрата», некалькі разоў паўтараючы, каб яго пачулі, што больш ніколі не будзе спяшацца быць добрым і асабліва ў дачыненні да тых, каго афіцыйны ўлады ўжо наўперад залічылі ў разрад палітычна-нядобранадзейных і варажых элементаў. У голасе яго гучалі ноты не толькі пакаяння, але нейкага нават бязлітаснага самаасуджэння і самабічавання: «Усё гэта, таварышы, праўда, у чым тут абвінавачвалі мяне, і я дзякую за праўдзівыя словы. Натура мая,—тут Лапкоў голас загучаў злосцю:—паршывае натура! Але я зламаю яе!.. Бо я ведаў, што калгаснік не павінен вадзіць кампаніі з пасляжыццямі. Дык я, таварышы, прызнаюся ў сваёй віне, і мне будзе лягчэй на сэрцы, калі вы пакараеце мяне за гэта».

Аўтар больш нічога не гаворыць нам пра далейшы лёс героя, далейшую эвалюцыю характара гэтага чалавека. Але пытанне пастаўлена. І вельмі сур'ёзна. А на якую ж жыццёвую дарогу стане гэты чалавек пасля такога гвалтоўнага ўмяшання ў яго духоўны свет? Адвольна пашыраць межы аўтарскага падтэксту, вядома, зусім непажадана. Аднак магчыма, відаць, зрабіць і такое дасупрачэнне, які гэта ўяўляецца Ф. Іскандэру, калі ён пачынае разважаць пра падобныя

СЛАСЦІГАЕМ ЗАБЫТАЕ І ВЕЧНАЕ...

1 лістапада ў сталіцы пачынаецца II фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы»

Сваіх чытачоў рыхтавалі мы да гэтага спакваля. І спадзяёмся, што дзякуючы шэрагу папярэдніх публікацый, прынамсі, артыкулам В. Дадзіёмавай, В. Скоробагатава, В. Жывалеўскага, У. Мархеля (гл. нумары за 21.08; 4.09; 16.10; 23.10.92 г.), няма неабходнасці зноў тлумачыць значэнне і доказваць знач-

насць справы, якую распачалі ды паспяхова развіваюць музыканты-адраджэнцы. Таму напярэдадні падзеі карэспандэнт «ЛіМа» звярнуўся да аднаго з арганізатараў фестывалю, дырэктара творчага аб'яднання «Беларуская Капэла» кампазітара Яўгена ПАПЛАУСКАГА з канкрэтным пытаннем: а што ў праграме!

Навучэнцы харэаграфічнага вучылішча рыхтуюцца да фестывалю...
Фота У. ПАНАДЫ.

— Паказаць музычнае асяроддзе, у якім існавала і з якім судакраналася і, мабыць, узаемадзейнічала беларуская культура, — вось ідэя другога фестывалю. З 1 па 10 лістапада плануецца сем канцэртаў. Яны адбудуцца ў Вялікай і ў Камернай залах філармоніі.

Адкрые праграму араторыя І. Гайдна «Стварэнне свету», з якой звязаны цікавы эпізод у гісторыі айчыннай культуры. Зямляк наш, Міхал Казімір Агінскі, сябраваў з І. Гайднам і аднойчы падказаў кампазітару тэму для напісання араторыі. І адна з першых прэм'ер гэтага твора адбылася ў Слоніме. На нашым фестывалі «Стварэнне свету» прагучыць у выкананні Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі ды капэлы імя Р. Шырмы пад кіраўніцтвам дырыжора А. Штэйнлукта (Пецяярбург), салістаў беларускіх ды з Пецяярбурга.

Прыцягне ўвагу канцэртнае, з элементамі тэатралізацыі, выкананне оперы Дж. Паізіелі «Уяўная каханка» (4 лістапада). Знакаміты італьянскі кампазітар, які працаваў пэўны час у Пецяярбурзе, напісаў яе спецыяльна да прыезду імператрыцы Кацярыны II у Магілёў. Ноты знойдзены параўнальна нядаўна ў рукапісным адзеле пецяярбургскай бібліятэкі імя Салтыкова-Шчадрына; пераклады тэкстаў з італьянскай на рускую зрабіў нехта Зыгмунд Крыжаноўскі — відаць, наш зямляк. Але знойдзена і асобнае лібрэта, дзе музычныя нумары перамяжваюцца звычайнымі размоўнымі кавалкамі,

дыялогамі. Яно перакладзена з французскай, продкам паэта Галынішчава-Кутузава... Словам, інтрыгуе не толькі сама назва гэтай камічнай оперы, застаюцца загадкавымі сцэнічны лёс, акалічнасці яе існавання. Тую магілёўскую прэм'еру, між іншым, ладзілі сіламі пецяярбургскіх музыкантаў, таму і праз 200 год «Уяўная каханка» прагучыць на зямлі свайго нараджэння ў выкананні гасцей з Пецяярбурга — аркестра «Модэртэум» пад кіраўніцтвам А. Штэйнлукта і салістаў Марыінскай оперы.

Да канцэртаў, якія адбудуцца 5 ды 9 лістапада, чытачы «ЛіМа» ўжо грунтоўна падрыхтаваны: «Манюшка на радзіме» (гэта праца спевака В. Скоробагатава і піяністкі Г. Каржанеўскай) і «Шляхамі гітарыста Марка Сакалоўскага» (выканаўцы В. Жывалеўскі і Ансамбль салістаў «Класік-Авангард»). А 6-га чакаем гасцей, запрошаных праз польскія дыпламатычныя службы, — ансамбль старадаўняй музыкі з Варшавы «Il concerto polacco», мастацкі кіраўнік М. Тапароўскі). Польскую музыку XVI—XVIII стагоддзяў, неаддзельную ад культурнай спадчыны беларусаў (дастаткова згадаць імёны Агінскага, Касцюшкі), мы пачнем ва ўнікальным выкананні на аўтэнтычных барочных інструментах. Наступным вечарам у песняспевах, уключаных у канцэрт Мінскага дзяржаўнага камернага хору пад кіраўніцтвам І. Мацюхова, паўстане «Рыфмаваны псалтыр» С. Полацкага, прагучаць таксама іншыя старабеларускія творы.

І, нарэшце, закрыццё фестыв-

валю — вечар балетнага дывертысманта. У 1-м аддзяленні — арыгінальны харэаграфічны абразкі на музыку І. Д. Голанда, М. Радзівіла, Э. Ванжуры. У 2-м — своеасаблівая спроба паказаць прычыны балетнай культуры XVIII стагоддзя, прынамсі, такой, якой яна ўяўляецца з публікацый пра тэатр Уршулі Радзівіл. Тагачасны прыватны балет уяўляў сабою сінтэтычнае дзейства, дзе спалучаліся слова, музыка, уласна танец, спева... Мы прапануем відовішча такога ж кшталту паводле тэксту Гесіеда (7—8 ст. да н. э.) «Тэагонія». Падрыхтавалі гэтую работу навучэнцы Беларускага харэаграфічнага вучылішча (пастаноўка танцаў Г. Сінельнікавай), ансамбль «Класік-Авангард» і капельмайстар У. Байдаў (такі, бо маэстра зрабіў неабходную рэдакцыю ды інструментую танцаў — тое, чым і займаліся капельмайстры ў XVIII стагоддзі, калі не было дырыжораў у сучасным разуменні). Рэжысёр — А. Ляляўскі, мастак па касцюмах К. Булакава, мастак па святле С. Мартынаў, сцэнарый «Тэагоніі» (а ўдзельнічаюць тут і чыталнікі) складзены мною.

Зразумела, хацелася б, каб другі фестываль, зладжаны на гэты раз нашай зусім маладой «Беларускай Капэлай», прайшоў не горш за леташняе свята музычнага адраджэння. Спадзяюся, так яно і будзе, тым больш, што нам дапамагалі Саюз музычных дзеячў, Міністэрства культуры, Беларускі інстытут праблем культуры, Беларуская дзяржаўная філармонія, харэаграфічнае вучылішча. А навуковая канферэнцыя, прызначаная на 8 лістапада, на якую мы запрасілі, апроч айчынных даследчыкаў, таксама спецыялістаў з Санкт-Пецяярбурга, Вільня, Львова, гасцей з Масквы ды заакеянскай беларускай дыяспары і інш., — яна, канферэнцыя, мусіць паспрыяць інфармацыйнаму абмену, плённым творчым спрэчкам, скіраваным на развіццё адраджэнскай думкі, спасціжэнню незаслужана забытай гісторыі ды вечных эстэтычных каштоўнасцяў. Запрашаем на фестываль!

Запісала С. Б.

Хто ж ты такі, селянін?

(Пачатак на стар. 8—9).

Глыбокую спачувальную танальнасць аўтарскай характарыстыкі героя, які падпарадкаваў сваё жыццё ўпартаму «змаганню з зямлёю», мы адчуем і ў многіх іншых эпізодах твора. Письменніку, напрыклад, вельмі шкада, да болю шкада гэтага чалавека, хутар якога абкладзены і акружаны, бы нейкая непрыступная варожая крэпасць. Аўтар вельмі спагадліва настроены да свайго героя і ў тых выпадках, калі ён «хваляецца, блятаецца... заікаецца» ў прысутнасці мясцовага і раённага начальства, хоць яму, здавалася б, «і няма ніякай патрэбы гаварыць няпраўду».

Гэта, безумоўна, бяда чалавека, што ён зусім непісьменны і што яму цяжка сфармуляваць самую простую думку. І тут, відаць, трэба не прамінуць аўтарскую заўвагу аб тым, што «гаспадарскі клопат — адны яго мужыцкія рукі ў хаце — забіваў у ім увесь час». І ўсё ж К. Чорны, як можна зразумець, супроць таго, каб усё спісваць на абставіны. Бо ў такім разе і сапраўды вельмі проста і лёгка было б знайсці апраўданне, як гэта неаднаразова падкрэсліваў Дастаеўскі, і чалавечай подласці, і бадай што любым злачынствам чалавека. К. Чорны таксама гэта ўлічвае.

Абставіны Лявону Бушмару не спрыяюць і не садзейнічаюць. І мала хто паспраўднаму клопатоўца, каб зразумець яго, а тым болей дапамагчы. Дакладней кажучы, валявая і камандна-бюракратычная сіла абставін выяўляе ў дачынен-

ні да хутараніна Лявона Бушмара адкрыта варожыя стаўленне. Аднак аўтар лічыць, што і ў той час, калі навокал чалавека крута, па-новаму значнаеца свет (і значнаеца, не заўсёды ў лепшы бок), чалавек не павінен, не мае права сур'ёзна не задумацца над гэтым і сам духоўна не значнаеца.

На жаль, такіх меркаванні чорнаўскаму герою здаюцца па меншай меры дзіўнымі. Калі жонка Лявона Галена шчыра пабуджае яго неж змяніцца, і бліжэй стаць да людзей, гэта яго толькі непрыемна здзіўляе. «Дык мне змяніцца трэба! — заўважае ён з яўным незадавальненнем і нежаданнем весці далей гаворку. І жанчына досыць хутка зразумела, што «сказала ў гэтую хвіліну глупства», бо да ўспрымання такіх меркаванняў Лявон Бушмар проста духоўна не падрыхтаваны і, як відаць, не ўсведамляе такой свайёй бяды.

Ды і не толькі свайёй. Як гэта вынікае з аповесці «Лявон Бушмар», бездухоўнасць героя, яго застылы, нерухомы звужана-аднамерны погляд на жыццё — гэта яшчэ і вялікая бяда, а часта і трагедыя для іншых людзей. Ён забівае аднаго чалавека, наважваўся забіць другога, пагражае прыбіць жонку, зусім памылкова западозрыўшы яе ў сімпатыях да іншага чалавека. Сам пакрыўджаны збегам неспрыяльных для яго абставін як чалавек і гаспадар, ён становіцца падчас жорсткім і бязлітасным крыўдзіцелем іншых. І гэта, як паказвае аўтар, зусім натуральная і заканамерная з'ява. Бездухоўнасць, спрошчана-аднамернае дагматычнае мысленне тоіць у

сабе, як гэта можна зразумець, прыву антыгуманнага і нярэдка жорсткага і агрэсіўнага дзеяння. І ў такіх выпадках слова пісьменніка становіцца наступальным, набывае сатырычнае і разам з тым абагульнена-аналітычнае, з арыентацыяй на недагаворанасць і падтэкст, гучанне.

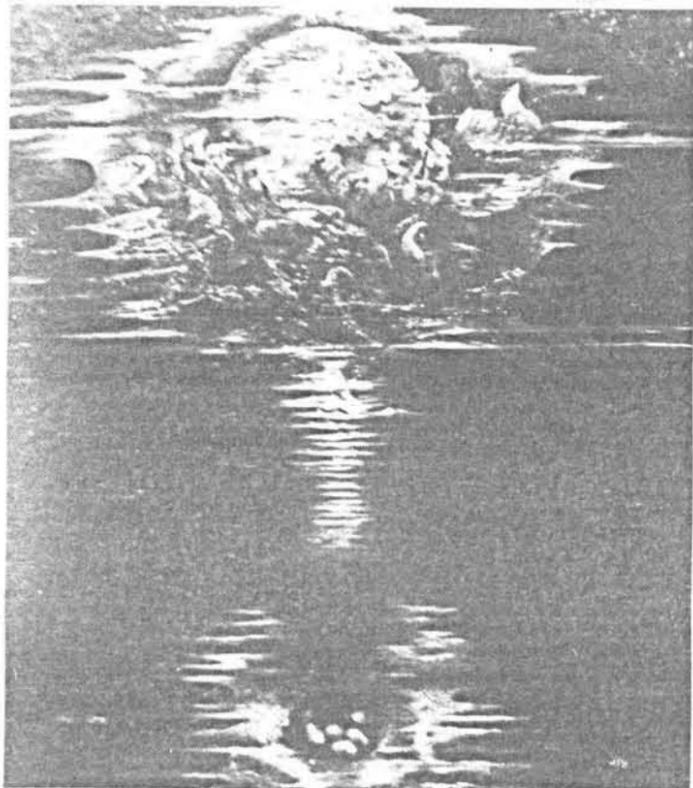
Дазволім сабе спыніць увагу хоць бы на такім вострым урыўку: «Бушмар нагадаваў штосці бязлітаснае і цяжкае, што ўсё крышыць дашчэнту пад нагамі сваімі, сцірае ўсё з твару зямлі і, не заўважаючы гэтага, у імя сваіх адчуванняў свету для сябе аднаго. Малыя і слабейшыя істоты ратуюцца, уцякаюць з-пад гэтага страшнага ходу. Але іх ніхто не заўважае. Тут толькі дзікасць і выпадковасць. Што і хто пападзецца пад бот? Хто і што будзе растаптана насмерць? Хто і што застане пад ботам, развітваючыся з жыццём?» Пры ўсёй сатырычнай заостранасці і публіцыстычнай адкрытасці гэтага тэксту не ўсё тут, аднак, знаходзіцца на паверхні. Многія крытыкі і літаратуразнаўцы неаднойчы прыводзілі гэтыя і ў чымсьці блізкія па сэнсу іншыя пісьменніцкія меркаванні, каб лішні раз засведчыць: востра, маўляў, як выкрывае і ненавідзіць аўтар уласніцтва і хутараніна-ўласніка Лявона Бушмара. Але ў дадзеным выпадку крытыка ішла, як цяпер уяўляецца з адлегласці часу, па шляху найменшага супраціўлення, на нейкім этапе аддаючы, вялікую даніну афіцыйным тэорыям-міфам пра абстрактнае класовае барацьбы. Пасля, калі прэсінг гэтых тэорыяў і паслабей, пэўны час усё яшчэ дзейнічала самая звычайная сіла інерцыі.

Ну, а што тут на самай справе адбываецца ў глыбінях аўтарскага тэксту, у прыватнасці, таго ўрыўку, на які мы толькі што спаслаліся? Сапраўды, аўтар цвёрда перакананы ў тым, што інфантальнае, аднамерна-схематычнае думка і паслабленае, адасобленае ад глыбокага роздуму і перажывання пачуццё і ў побытавай сферы, у бытавых абставінах з'яўляюцца сур'ёзнай патэнцыйнай градуознай антыгуманнага і жорсткага дзеяння. Глыбокі пісьменнік-аналітык і тонкі псіхолаг, К. Чорны, відаць, дзесьці разлічваў на тое, што падчас пашырэння ў жыцці такога агрэсіўнага і антыгуманнага дзеяння пластычны і псіхалагічны мастацкі малянок можа таксама некалькі пацясніцца і даць большае месца востраму сатырычнаму слову. І Лявон Бушмар, як падкрэслена «побытавы чалавек», мусіць узяць сур'ёзную долю гэтага сатырычнага аўтарскага гневу на сябе. Але, як нам уяўляецца, толькі частку. Бо мы ні на хвіліну не павінны выпускаць з поля зроку таго, што аўтар усё-такі глыбока спачувае свайму герою, які дзень і ноч жыве гаспадарскімі клопатамі і, гаворачы словамі самога пісьменніка, упарта змагаецца з зямлёю.

Тут важна мець на ўвазе і яшчэ адзін вельмі важны момант. На наш погляд, К. Чорны выразна бачыць ужо на гарызонце з'яўленне іншай сілы, якая і сапраўды «ў імя сваіх адчуванняў» і дагматычна-спрошчаных уяўленняў зольна была пайсці на самае вялікае злачынства і растаптаць «насмерць» «кожнага, хто трапіць ёй пад бот». Рэальнае дзеянне гэтай сілы вынесена ў чорнаўскай апавесці «Лявон Бушмар» (ды і ў апавесці Коласа) у глыбокі падтэкст. Але ўдмуліваму і пранікліваму чытачу 30-ых гг. дадатковыя тлумачэнні былі, мабыць, і не патрэбны.

Пад асфальтам—зямля

На выставе Алеся МАРАЧКІНА

«Абуджэнне».

«Палеская мадонна».

Есць мастакі, чыя творчасць мае чыста гістарычную цікавасць. Па ёй можна вывучаць матэрыяльную культуру грамадства альбо яго ідэалагічныя ўстаноўкі, эстэтычныя прыхільнасці тых, хто плаціць, і тых, хто прадае. І есць мастакі, цінаваыя як асобы, як творцы, здольныя ўплываць на вобраз эпохі. Да апошніх, на маю думку, належыць і Алеся Марачкін. Ягоныя асабістыя матывы аказаліся вельмі сугучнымі пэўным грамадскім настроям, трывогам і падзеям супярэчлівага часу, які мы называем беларускім Адраджэннем. Марачкін—чалавек, які ніколі не вагаўся ў пытаннях сваёй нацыянальнай і духоўнай прыналежнасці. І гэта стала вызначальным у ягонай творчасці.

Палотны і графіна, прадстаўленыя на выставе ў Мастацкім музеі Беларусі, адлюстроўваюць усе перыяды яго творчасці—ад вучнёўства да сённяшняга дня, але работы ў большасці гледачам невядомыя. Алеся Марачкін адабраў для экспазіцыі некалькі «класічных» твораў, з тых, што былі на выставах рознага рангу, друкаваліся ў часопісах—з ліку тых, па якіх беспамылкова пазнаюць: гэта—Марачкін! Разам з імі—творы, у свой час адхіленыя выстаўкамі, і нарэшце карціны эксперыментальнага кірунку, створаныя ў апошні час. Гледзячы на іх, аматары творчасці, мастакі адчуваюць пэўную занепакоенасць: не губляецца за эксперыментам тая грунтоўнасць, глыбокая пранікнёнасць у тэму і вобраз, уласцівыя «класічным» творам мастака? Так гэта ці не так, панакан час. Я асабіста схільны думаць, што з'яўленне палотнаў без акрэсленай тэмы, палотнаў, дзе дамінуе фармальна-стылістычны пачатак, для мастака Марачкіна—рэч абсалютна натуральная. Час ад часу творца павінен пераасэнсоўваць зробленае за пэўны перыяд, разбураць уласныя выяўленчыя стэрэатыпы.

А пра тое, што мастак не забывае аб надзённых праблемах беларускай зямлі, сведчыць інсталяцыйны твор, які складаецца з карціны 1989 года, прысвечанай Беларусі на народнаму фронту, і абпаленых рэшткаў бел-чырвона-белага сцяга—таго самага, што ўпрыгожваў пляц Незалежнасці ў Дзень беларускай вайскавай славы 8 верасня...

Кожная эпоха пакідае пасля сябе так званы культурны пласт. Чым болей тых пластоў—тым далей чалавек ад першароднай зямлі (археологі называюць яе «мацерыком»). Таму і нашай эпосе патрэбны мастак, які сваёй творчасцю вяртае людзям пачуццё зямлі, пачуццё першаснасці. Трэба, каб нехта ўвесь час нагадваў, што пад асфальтам—зямля.

В. БОГУШ.

Інсталяцыя са спаленым сцягам і карцінай А. МАРАЧКІНА часу стварэння БНФ.

«Хто з вас без граху?»

РАДОК У БІЯГРАФІЮ ПЕСНЯРА

Перад намі на фотаздымку дарэвалюцыйнага часу партрэт старога ў поўны рост. Увагу ў першую чаргу прыцягвае раздзеленая на дзве часткі вялікая барада. Пільны, скіраваны ў далеч пагляд. Простае адзенне. Стары на здымку лшчэ фізічна мажны. Спакойна засунутая за пояс левая рука. У правай трымае нейкае нешчэрпнае ва ўсёй постаці: маўляў, хутчэй канчайце сваю працэдурку з фатаграфаваннем, у мяне не асабліва багата часу для вас.

А цяпер звернемся да трылогіі Якуба Коласа «На ростанях». Суд над пазтам і яго таварышамі. У 36-м раздзеле другой часткі трылогіі «Цілыя дзесяці» досыць дэталёвае апісанне знешняга вобліку старшыні суда. Восць першае ўражанне: «Уперадзе важна выступаў старшыня суда, член Віленскай судовай палаты, шыроні, сівабароды, грамадны чалавек. Барада яго была раздзелена на дзве палавіны і рабіла такое ўражанне, быццам пад кніжцамі ў старшыні былі прымацаваны два караткаватыя венікі, звязаныя з белага кучаравага баравога моху; дзе лобчы расці чорныя баравікі. Гэта быў вядомы ў той час сярод палітычных падсудных сапраўдны стацкі саветнік Бабека, чалавек, бялітасны да сваіх ахвяр. Нездарма сярод засуджаных ім хадзіла такая прымаўка: «За сталом сядзіць Бабека, той, што губіць чалавека».

Ці ж не праўда, дзіўнае падабенства старшыні суда ў апісанні Якуба Коласа і асобы на фотаздымку? Так, сапраўды, гэта адна і тая ж асоба.

У трылогіі падсудны ўвесь час сочыць за старшыняй суда і дае трапныя характарыстыкі, не пазбаўленыя сатырычнай завостранасці: «Старшыня суда веліччя ўзняўся з крэсла. Два венікі яго баравы крыху падаліся ўгору», «...ён спакойна і важна аддаў загад... прывесці ў залу падсудных...» Абвінаваўчы акт «чытаў ён аднатонна і нудна». «Зусім абывалка паставіўся да паказанняў экспертаў, якія даказалі даводзілі, што почырк Лабановіча ні ў якой меры не падобны да почырку, якім была напісана адозва. Уваходзячы ў залу суда пасля перапынку,

«Бабека быў лшчэ болей важны, чым раней». «Не спяшаючыся, важна ўзняўся з свайго трона Бабека і, трымаючы ў руках ліст паперы, прыступіў да чытання...» «Як толькі чытанне рэзалюцыі было скончана, Бабека, як арол, акінуў вачамі залу і трубным голасам аддаў загад».

Як ужо высветлена ў навуковай літаратуры, сапраўднае імя старшыні суда было Павел Фаміч Кабека. На здымку мы бачым імяна яго, толькі сфатаграфаванага праз некалькі год пасля суда над беларускім пазтам.

У вершы Якуба Коласа «Ноч у астрозе», які напісаны 20 кастрычніка 1908 года, г. зн. неўзабаве пасля заключэння пазта ў астроз, сустрэнаем радкі, у якіх зноў упамінаецца старшыня суда. Пасаджанаму ў астроз

Мо Кабека здасца,
Спраўніка прысціць,
Ды «параша» зрэдку
Глуха загрыміць.

Успамінаў Якуб Колас старшыню суда і ў артыкуле «Цены мінулага», напісаным у 1922 годзе. Там ёсць такі момант. Зняволены, «даведаўшыся, што на чале судзебнае палаты быў Кабека, жартліва заспяваў:

На гары сядзіць Кабека,
Забіў махам чалавека».

Анаваецца, у пачатку нашага стагоддзя П. Ф. Кабеку добра ведалі на Мсціслаўшчыне, а старажылы вёскі Кудрычы, што знаходзіцца за пляц кіламетраў на ўсход ад старажытнага Мсціслава, добра памятаюць яго і цяпер.

У 1887 годзе вядомы віленскі юрыст, пецярбургца па нараджэнні П. Ф. Кабека (1845 года нараджэння), які бачым, у досыць сталым узросце ажаніўся з дачкой бедных памешчыкаў з в. Кудрычы Сердзюновых семнаццацігадовай Аленай. Дарэчы, ён быў братам вядомага пецярбургскага вучонага-гісторыка, эканаміста і грамадскага дзеяча члена-нарэспандэнта Расійскай Акадэміі навук Д. Ф. Кабека. Пэўны час сям'я Кабекаў жыла ў Вільні. Там вучыліся дзеці, жонка займалася дабрачыннай дзейнасцю. Але сувязі з маёнткам у Кудрычах не прываліліся. Кабека часта сюды наведваліся, падоўгу жылі, мелі пастаянную сувязь. Гадамі ў вёсцы ў бабці Аляксандры Мікалаевы жылі іх дзеці. На пачатку стагоддзя П. Ф. Кабека абраўся ганаровым міравым суддзёй у Мсціслаўшчын павеце.

Праз некаторы час яны зусім асталіліся ў вёсцы, Гаспадаркай займалася

Алена Іванаўна з упраўляючым. Састарэлы П. Кабека быў вельмі далёкі ад штодзённых жыццёвых мітрэнгаў і ўдзелу ў гаспадарчых справах не прымаў. Старажылы-вясковцы успамінаюць яго як добрага, спагадлівага чалавека. Вяртаючыся фурманкай з горада, Кабека абавязкова адорвалі цукеркамі вясковую дзетвару.

Жыццёвы лёс не быў літасцівым да П. Кабека. Востра давала адчуваць сльбе істотная розніца ў гадах з жонкай. У сям'і ўзніклі неладзі. Ад усяго гэтага стары, узлужы сьмеру (звернем увагу на фотаздымак!) і невялікую лавачку, на цэлы дзень сыходзіў, як гаварылі ў вёсцы, з «комнат», шукаючы хоць янога прыстанку, адзіноты. Яго любімым заняткам стала цафрэбленне канаў і аборкаў. Да месца заўважыць, канаў у свой час, упарадкаваючы зямлю, нямала накіпаў яго цесць І. І. Сердзюкоў, асоба цікавая і палінуўшая пэўны след у гісторыі беларускай культуры.

Любіў П. Кабека тансама займацца ўпарадкаваннем могілак. Падчысцаў дарожкі, пасыпаў іх пяском, папраўляў агароджы, запальваў лампады, падоўгу засяджваючыся вечарамі на гэтым апошнім прытулку чалавека, Ранкам на лаўцы знаходзілі цэлую горку папяросных гільз.

А раскол у сям'і павялічваўся. У архіўных матэрыялах перыяду кастрычніцкай рэвалюцыі вылучены даныя, што П. Кабека з жонкай уносілі падаходны падатак паасобку. Апошніе архіўнае ўпамінанне імя П. Кабека звязана з тым, што ў красавіку 1920 года ён прадаў за налуны разлік раяль марні «мяльбах» Мсціслаўскім педагагічным курсам (пазней педвучылішча). Памёр ён у 1922 годзе і пахаваны на кудрычскіх могілках.

Варта адзначыць, што сын Кабекаў Павел (1897—1954) вырас у буйнога вучонага, члена-нарэспандэнта АН СССР. На працягу чвэрці стагоддзя ён стаў на перадавых рубяжках айчынай фізічнай навукі. Сапраўдным подзвігам, навуковым і грамадзянскім, называюць дзейнасць П. П. Кабека ў блакадным Ленінградзе.

Безумоўна, у архівах, асабліва ў вільнюскіх, пра П. Ф. Кабеку можна адшукаць больш дэталёвыя звесткі. Але і тое, што удалося выявіць, думаецца, будзе цікавым для чытачоў. Бо гэта звесткі пра чалавека, які жорстка дачыніўся да лёсу слаўнага сына зямлі беларускай Якуба Коласа і які выгадаваў выдатнага вучонага-патрыёта.

Георгій ЮРЧАНКА.

СЕМ

Прайшоўшы шлях жыцця
напалавіну,
Я апынуўся ў мораку
лясным,
Не знаючы, як выбрацца
ў даліну.
ДАНТЭ. «ПЕКЛА».

I
Хто б мяне туды завёз
І якім рэйсам —
Сем вёрст да нябёс
І ўсё цёмным лесам.

Знік, як прывід, мой Эдэм,
Да якога клаў я мост
І не пляць, і не сем,
Ажно сем дзесяткаў вёрст.

Чым жа выславіўся год
На хвасце з сямёркай!
Тым, што стаўся мой народ
Знявераным заморкам!

II
Хто трыццаць сёмым
таўраваны!
Той, хто пракляццем катаваны
І той, хто з голаду век лух,
І той, хто клікаў рваць ланцуг.

Усе пад знакам «37»
Госпадзі, каму павем!
На арбіц: кожны глух,
У нябыц: кожны нем.

I той, хто з гімнам голаў
склаў,
I хто яго навек пракляў
I ў адным сэрцы не злучыў
Ні дзве, ні двойчы сем
айчыні —
Хто быў нічым,
Не стаў усім.

III
О, спаконвечнае таўро,
Як ты канцы звязач змагло,
Што на адным як бы дабро,
А на другім заўсёды зло!

З веку ў век меч і шлем
Варагуоць з лічбай сем.
Не змірыла ні адна
Іх сусветная вайна.

Неразгаданы татэм —
Таямніца лічбы сем,
Тайны знак астральны
І сакраментальны.

IV
Не бяры напавер,
Не чакай пярэзвы,
Сем разоў перамер
І тады адрэзвай.

Помняць людзі сем дзівос:
Сады Сяміраміды,
Егіпта піраміды,
Храм багіні Артэміды,

Алімпійскі Зеўс-калос,
Калос на востраве Радос,
На Фаросе гмах-маяк,
Маўзалеі — Маўзолю знак.

V
Толькі гэта не ўсе дзівы,
Зямля болей нарадзіла.
Асцярожна ідзі,
Пільна слухай і глядзі.

Чарадзейным ключом
Сам сем нот адмакні
І ўжо ўслед за скрыпачом
Ты на сёмай вышыні.

A калі ў пачатку лета
Усё шугае ў рост так,
Колькі налічыў ты кветак
Аб сямі пясцістак!

VI
Колькі бачыў ты вясёлка
Над сваёю галавой —
На ўсё неба па сем столак
Сяміколернай дугой!

Ноччу ў яснае надвор'е
Ці павіў ты зорны рой,
Дзвюх мядзведзіц сямізор'і —
І Вялікай, і Малой!

Хоць прыёмнік галавы
Толькі сем дыяпазонаў*
Не адчайвайцеся вы —
На зямлі свае рэзоны.
VII
Сяміпальцую далонь
Падае мне знаны пан.
Не пакрыўджу, Божа броне.
— Добры дзень, пане Каштан!

Нездарма ж і прашчур мой
Быў з табой адзінай веры,
I, як ліст перад травой,
Дрэву кланяўся, не зверу.

Пан Каштан і зелен-князь,
Першы і другі мой друг,
Сяміпальцы ясень Ясь,
Сяміпальцавыя ўдвух.

A я толькі чалавек,
Пціпальцавы навек.
Вочы ад кавалка хлеба
Падумаю зноў да неба.

VIII
Наготове безліч схем,
Гатоў і задаволіцца,
A што, калі тры, пяць і сем
I ёсць пачаткі дойдліства!

A што, калі яна, рука,
I ёсць зарука вечнага —
I роспіс крыльцяў матылька,
I вырыс Шляху Млечнага,

I самавольшая з пэам,
I самавольшая з патрэб —
Таямніца лічбы сем
I мой зямны надзённы хлеб!

*) Па вертыкалі: лоб (розум),
нос, рот; па гарызанталі: вочы,
вухы. Цікава, што і асноўныя
жыццятворныя ўнутраныя органы
чалавека вызначае лік сем,
як і колькасць спосабаў спазнання
і захавання інфармацыі: зрок,
слых, смак, нюх, дотык,
прадчуванне, памяць.

Перад табой хілюся ніц,
Перад слязой дзіцячаю,
O, таямніца таямніц,
O, кніга за сямю п'ячацямі!

IX
Пара б і перавесці дух,
Ды вось ён, сёмы круг —
Сем год перабудовы.
Ці зможам, ці гатовы,

X
Не надта ён вясёлы,
Перабудоўчы, сёмы.
I да якой вяхі
Вядуць яго вярхі!

Паклаўшы на алтар,
Што ўзводзілі зладзеі,
Мільёны ўжо ахвяр
I ўсё «дзея ідзі»!

Малая ўцеха — суд ідзе!
Не страшны ён, не Божы.
Скажы, яснавельможны,
A хто ж падсудны, дзе!

XI
Не надта ён вясёлы,
Перабудоўчы, сёмы.
I да якой вяхі
Вядуць яго вярхі!

XII
Вярхі! Мы ледзьве жывы
Ад вашай перспектывы.
Ці многа засталася!

Без літасці, без жалю
З пажару пачалося
I доўжыцца пажарам.
У муках пасляродавых
Корчыцца зямля —
З атрутнага куродыму
Канеа немаўля.

На глыт паветра вобмаль —
Так пеклішча зырыць.
Каторы ўжо Чарнобыль
Сяголета гарыць!

XIII
Дзе ж пачатак, дзе канец —
Ведае хіба што ён,
Найвялікшы наш тварэц,
Найвялікшы наш паэт,

XIV
Той, каторы за сем дзён,
За сем дзён стварыў сусвет,
Для планеты — заповеты,
Неўміручасці сакрэты,

XV
Неразгаданаць загадкі —
Завязе кожнага зярняці,
Адзінага спадкаёмца —
Вечнае над намі сонца.

XVI
Неабвержны таму сведка —
Кожная жывая клетка
I зямлі штогодні доказ,
Як выдзёўбаецца крокус

XVII
I як подлетак-дзяўчына,
Ззяе ў пацерках рабіна,
Дзве ўжо выспелішы гронкі —
Выбраў дуб рабіну ў жонкі.

XVIII
Дасць Бог, з новае асновы,
Другім наваратам — з дрэва
Усё пачнуць яны нанова,
Як калісь Адам і Ева.

XIX
Будзе ўцешна ім сумесна,
Пойдзе ў свет другая пенсія,
Пойдзе ўпэўненасць па людзях,
Што і людзям шчасце будзе!
Тета 1992 г.

ПАКАЯННАЯ МАЛІТВА БЕЛАЙ РУСІ

Апвеку мы спалі...
(З марсельезы, якая не стала гімнам).

Хіба безыменная я паміж свету,
Не чула, не бачыла, хто там ідзе.
Выгукну сыну, пракоку, паэту:
— Я—Белая Русь у людской грамадзе!

Я доўга стаяла на раздарожжы,
Дзяцей выглядаючы з-пад рукі.
Даруй мне ўсе нашы грахі, святы Божа,
I сонцам ізноў узыйдзі на вяхі.

Перад табой я—адвечная маці,
За ўсіх вінаватых цярыплю і маю,
За род і за нарад, што гонар свой
страціў

Знявечыў і абняславіў зямлю.
Віна ўсіх, каго я пад сэрцам насіла,
Душу мне ірве і цяжарам гняце,

Калі твая боская воля і сіла
Карае маіх, сном паклятых дзяцей.

Я сэрца сваё на кавалкі б пасекла.
Да кропелькі кроў бы за ўсіх аддала,
Чым бачыць, як пры жыцці яны ў пекле
Гараць і згараюць да самага тла.

Ці на зямлі, дзе жылі мы, што будзе,
Ці застанецца хоць успамін,
Калі ўжо не белай, а чорнаю людзі
Зваць яе будуць зямлёю Палын!

Душу неўміручую некуды дзецце мне,
Дай месца ёй, грэшнай, дзе і яны.
Госпадзі, забяры разам з дзецьмі,
Няхай жа хоць сніцца нам родныя сны.

27.10.1992.

НЕ БУДЗЕМ ЦЕШЫЦА ІЛЮЗІЯМІ

Па старонках «самвыда»

Нішто так не палохае і не
выклікае дыскамфорту, як
ломка звыклых стэрэатыпаў,
цэлага ладу жыцця. Тычыцца
гэта сёння шмат чаго, і, канешне,
літаратурнага працэсу.

Памятаю, як неяк гідліва,
бы «змею обоюдоострую»,
браў у рукі адзін досыць
масціты літаратар тоненькую
кніжачку маладых паэтаў
А. Аркуша і П. Бурдыкі, вы-
дадзеную ў Полацкай друкар-
ні. Як быццам глеба з-пад
ног выходзіла: як гэта — у
Полацку, «самвыда», без
тэмплана, чаргі!.. Захацеў—і
надрукаваў?

Бачыў і другую крайнасць.
«Дзяржаўныя выдавецтвы
ўвогуле трэба зачыняць,
— казаў у запале адзін з яркіх
прадстаўнікоў «андэграўнда».
— Рынак ёсць рынак, і аў-
тар сам павінен клапаціцца,
дзе выдавацца. Абы кніга
добра была!»

Увогуле, мне здаецца, як
гэта ў нас часта бывае, увесць
ажыятаж вакол афіцыйнага
друку і «самвыда»—чарго-
вая бура ў шклянцы вады.
Пырсаў і бурбалак шмат,
але ж ці ёсць пра што спра-
чацца? Вядома, непаваротлі-
васць, пэўны кансерватызм
нашых мананалістаў-выдаў-
цоў аб'ектыўна не на карысць
аператыўнасці і якасці вы-
данняў. Але ж ці сур'ёзна
будзе лічыць, што дробныя
саматужныя выдавецкія су-
полкі заменіць такія «фабры-
кі друку», як выдавецтвы

«Мастацкая літаратура»,
«Юнацтва», «Беларусь» і ін-
шыя, дадуць аб'ектыўную
карціну сучаснага літаратур-
нага працэсу? Думаю, што не.

Тым не менш, сёння хаце-
лася б пагаварыць менавіта
пра «самвыд» — тыя паэтыч-
ныя зборнікі, якія выйшлі
апошнім часам на перыферыі
і ў Мінску і якія мне давяло-
ся бачыць і набыць.

«збег з буды сабана
шукаць мацнейшы
ланцуг».

Як бачым, лаўры Разана-
ва, Зянона, Арлова яўна не
даюць спаць шматлікім пера-
емцам іх паэтычнай манеры.

Гэтым вершам адкрываец-
ца зборнік Ігара Сідарука
«Чорнабел», надрукаваны ле-
тась у Кобрыне. Рэдактарам
пазначаны Алег Мінкін, на-
клад — 900 асобнікаў. Скажу
адразу, што ў вельмі непра-
фесійным паліграфічным вы-
кананні вершы маладога паэ-
та якраз вызначаюцца прафе-
сійнасцю, досыць высокім уз-
роўнем.

Сідарук працуе ў жанры
«сацарту», стараецца па-свой-
му адгукнуцца на падзеі па-
літыкі і жыцця. Дысгармонія,
бязвер'е, самота — воль-
складнікі стану яго лірычнага
героя, сучаснага маладога
чалавека. Ён нібыта задыха-
ецца ў вязкай атмасферы
крывадушша, абьякавасці,
няшчырасці:

Урэшце ўсё роўна
чым звязваць рукі

калючым дротам
ці чайнай ружаю.

Форма верша, адсутнасць
знакаў прыпынку быццам
падкрэсліваюць гэтыя інтана-
цыі. Праўда, мне падалося,
што часам форма і літара-
турная гульня пачынаюць
пераважаць над шчырасцю
пачуццяў, глыбінёй думкі, і
атрымліваецца, што нават
трагічныя ноткі гучаць хо-
ладна і прагматычна.

Шмат падобнага можна
сказаць і пра вышэйзгаданы
зборнік Алеся Аркуша і Па-
вала Бурдыкі «Тайніца», дзе
ёсць і нямала цікавых вер-
шаў.

«Запалі імгненне». У По-
лацкай друкарні пад такой
назвай выйшаў паэтычны
альманах літаратараў Лепель-
шчыны, Людміла Барадзейка,
Вера Бародзіч, Вера Булан-
да ўжо не навічкі ў літара-
туры, але ў сваім «уласным»
альманаху змаглі прадста-
віць творы больш поўна. По-
бач з ім ўпершыню пабачы-
лі сваё імя ў паэтычным збор-
ніку Уладзімір Садзін, Стані-
слаў Свірковіч, Святлана
Пліско, Раіса Гольдзіна, Свя-
тлана Якубоўская...

У адрозненне, скажам, ад
тых жа Аркуша, Бурдыкі, Сі-
дарука, у лепельцаў амаль
няма чыста фармальнага на-
вацый, пэўнага канструкты-
візму. Ёсць проста харошыя
паэтычныя радкі, і добра,
калі яны знойдуць свайго чы-
тача.

A зборнік вершаў «Шлях»,

які выйшаў летась у Гарод-
ні, «застрахаваны» такімі вы-
сокімі імёнамі, як доктар фі-
лалагічных навук, намеснік
дырэктара Інстытута літара-
туры АН Беларусі У. Гніла-
мёдаў і кіраўнік літаратур-
нага аб'яднання «Наднёман-
скія галасы» кандыдат філа-
лагічных навук М. Мікуліч.
Тут таксама ёсць знаёмыя
асобы — Юрась Пацюпа, Ан-
дрэй Пяткевіч, Юры Гумя-
нюк. Іх удача дапаўняюць
творы Едруса Маско, Юрыя
Карэйвы. Тысячу асобнікаў
«Шляху» выдала Гродзенскае
абласное ўпраўленне па дру-
ку.

Пра бурную кнігавыдавец-
кую дзейнасць у раённым га-
радку Паставы ў «ЛіМе» ўжо
згадалася. Мне трапіў у ру-
кі зборнік сатырычных паэм
Алеся Касценя «Правінцыя-
лы» — з добрай доляй гума-
ру, гратэску, вострай публі-
цыстыкі.

На кніжным рынку можна
сустрэць і прадукцыю нашых
больш вядомых літаратараў.
Згадаю яшчэ раз свежы збор-
нік вершаў Таціяны Салач,
на які была арганізавана до-
сыць багатая прэса.

I такія вольныя п'яцкі мяс-
ціны прапаноўваюць самвы-
даўскія кнігі:

«— Вось снімаць? — спытала
жэнціна і сбросіла сапог.
— Вось, — прозвучало из-под
темной шляпы,
Хозяина сбросила бельё.
— Повернись ко мне спиной
и согнись...»

Я перарву цытату. Гэта з
кнігі Адама Глобуса «Обо-
ротни», якую выпусціла ста-
лічная асацыяцыя дэтэктыв-
нага прыгодніцкага і палітыч-
нага рамана. Не хачу выгля-
даць рэтраградам і ханжой,

хоць, па шчырасці, пытанні
тут ёсць. Да прыкладу, чаму
гэта абвязкова трэба было
перакладаць на расейскую
мову, а таксама дзіўна выг-
лядае прадмова, дзе паэт У.
Някляеў сцвярджае, што
«сказкі Глобуса — это... по-
пытка поверить в лучший
мир...».

Насмелюся выказаць дум-
ку, што і такія кнігі патрэб-
ныя. Гэта таксама аб'ектыў-
нае адлюстраванне стану і
свегапогляду сучасніка, яго
ўзаемадачыненняў са светам.
Сумнавата толькі, што для
самасвадомасці людзей, по-
шуку духоўнага ідэалу матэ-
рыялу ў падобных выданнях
няшмат. Увогуле мне здаец-
ца, што за чыста знешняй
бравадай, уяўнай смеласцю і
раскаванасцю часцей за ўсё ў
нашых некаторых літарата-
раў адчуваецца разгубле-
насць, ранняя стома, чыста
фармальнае вучнёўства і дру-
гаснасць.

Што ж, пачакайма новых
кніжак з «самвыда», новых
адкрыццяў, новых імёнаў.
Але не будзем цешыць сябе
ілюзіямі, што ён здолее аха-
піць усю нашу паэзію, спра-
віцца з літаратурнай плыню,
хоць не заўсёды чыстай і вір-
лай, але ж, дзякуй Богу,
дашчэнтну пакуль не перасох-
лаі.

Трывожна ў свеце, тры-
вожна ў літаратуры. А так
трэба знайсці апірышча,
спрыць галоўнай мэце, якая
стаіць перад народам, так
і перад прыгожым пісьмен-
ствам, — скарыстаць апошні
шанс гісторыі, каб стаць год-
нымі і роўнымі ў сям'і дзяр-
жаў і народаў.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ,
г. Наваполацк.

МУЗЫКА

Настальгія паводле Чайкоўскага

«Дзіцячы альбом», сшытак фартэпійных п'ес П. Чайкоўскага, знаёмы ўсім, хто з маленства далучаўся да музыкі. І якая ж вялікая, сапраўды мастакоўская фантазія спатрабілася аўтарам сцягнутага зборніка, каб спэктаналь з аднайменнай назвай стаўся паўнаважным творам, здатным узрушыць душу. І душу мо не так дзіцяці, як чалавека сталага, з пэўным жыццёвым вопытам, з памяццю пра тонкі й шматфарбны свет маленства... Прэм'ера адбылася ў дзіцячым тэатры-

студыі «Назна» (тэатр мукатычнай камедыі Беларускай Спектакль «прыдуманні» паводле аўтабіяграфічнай прозы Л. Талстога, А. Гарына-Міхайлоўскага, У. Набокова нашы гасці з Пецярбурга — рэжысёр А. Пятроў ды мастачка І. Прэс. Фартэпійная музыка П. Чайкоўскага гучыць у аранжыроўцы Л. Дзясенікава. Музычны кіраўнік і дырыжор Г. Аляксандраў, у галоўных ролях — артысты Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі А. Касцэцкі ды С. Раманоўска.

Н. К.

Першыя, але ўпэўненыя крокі

Гэткімі словамі можна характарызаваць нядаўні канцэрт юнай піяністкі, навучэнкі Музычнага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Ганны Шыбаевай. У Камернай зале філармоніі яна іграла творы І. С. Баха, вытрымаўшы гэтак выпрабаванне з гонарам. Аднаццацігадовай дзючынкай яна ўзяла ўдзел у Міжнародным конкурсе імя Карла Саліва ў Італіі (1990 г.), стаўшы абсалютным лідэрам у юнацкай групе піяністаў і лаўрэатам І прэміі. У тым жа годзе адбыліся першыя афіцыйныя гастролі Г. Шыбаевай: з сімфанічным аркестрам Каўнаскай Мінеральных водаў юная салістка выконвала Канцэрт ля мажора В. Моцарта пад кіраўніцтвам ірландскага дырыжора Л. Арыордана. Праз год — гастролі ў Германіі. Сёлета на Рэспубліканскім конкурсе «Ліда-92» вучаніца педагога Л. Бондаравой Г. Шыбаева заняла 2-е месца. А ўлетку ўзяла ўдзел у IX Міжнародным конкурсе імя І. С. Баха ў Лейпцыгу, дзе на роўных спаборнічала з дарослымі музыкантамі, атрымала дыплом і спецыяльны прыз. Трынаццацігадовая Ганна Шыбаева дастойна прадставіла Беларусь на гэтых высокіх спаборніцтвах, да якіх рыхтавалася пад кіраўніцтвам педагога В. Міняйнова. Германскі прафесар Кэмерлінк адзначыў, што для дзючынкі, якая фактычна заняла 5 месца на адназным міжнародным конкурсе, цяпер адчыненыя дзверы ўсіх музычных ВНУ свету... А пасля солнага канцэрта ў філармоніі прадстаўнік Міністэрства культуры ўручыў Ганне букет ружаў да пажаданых старшыні ўрада Беларусі В. Кебіча — далейшых творчых поспехаў і дасягненняў на карысць Бацькаўшчыны.

М. ВЕРБАВА,
Фота У. ПАНАДЫ.

ВІДЭА

«Трэба жыць...»

Шмат напісана пра перасяленне з Чарнобыльскай зоны, ды не ўсё. Вось, скажам, ці пісалася што пра жыццё, а лепей сказаць, побытанне ў лагерах для перамяшчаных асоб (як пад Маладзечнам), якое змушае людзей вяртацца ў родныя мясціны? Гэткая дзееца і на Брагіншчыне. Людзям, што апынуліся ў лагерах, патрэба не адно праца. Першымі, хто зразумеў натуральны запатрабаванні перамяшчаных асоб, былі прадстаўнікі, так бы мовіць, прафесійнай культуры — бібліятэкары, настаўнікі, культасветработнікі, чымі намаган-

нямі існаванне ў лагерах сяк-так ператварылася ў жыццё. Творчая група ў складзе пісьменніка А. Пісьмянкова, рэжысёра Т. Бажанавой ды аператараў С. Пушкіна і У. Та. машэўскага зыходзіла з таго, што і ў летніках, і ў лагерах, і перамяшчаным асобам — жыццё трэба. Іхняя стужка, распавядаючы пра побыт ды побытанне людзей з зоны, мудра сведчыць самаю сваёю назваю: «Трэба жыць...» Застаецца дадаць, што фільм створаны «Белвідэацэнтрам» і прэм'ера ягонага адбылася 21 кастрычніка ў Доме літаратара.

Ю. Ц.

14 кастрычніка ў Доме дружбы адбылася прэм'ера стужкі «Кадзіш» (памянальная лярвэйская малітва), прысвечаная значэнню лярвэйскай культуры і нацыі падчас фа-

шысцкай акупацыі Беларусі. Аўтары сцэнарыя і рэжысёры — В. Анісенка і Ю. Цвяткоў. Абодвум спадарожніцаў поспех.

ЛІТКУР'ЕР

Назва кнігі — «Незалежнасць»

У сапраўднае свята пазіі вылілася прэзентацыя ў Доме літаратара дзюх новых кніг Ніла Гілевіча «Жыта, сосны і валуны» і «Незалежнасць». Пра шматгранную творчую дзейнасць Н. Гілевіча, яго грамадскую працу гаварылі Я. Брыль, А. Пісьмянкоў, В. Зуёнак (апошні вёў веча). Присутныя сталі першымі слухачамі новай

песні І. Лучанка на верш Н. Гілевіча «У бяцкоўскім кутку» ў выкананні А. Ярмаленкі і студыі «Сябры» (за раялем быў сам І. Лучанок). Кампазітары Э. Зарыцкі і М. Сацура (сумесна з ансамблем «Сябры») таксама пазнаёмілі ўдзельнікаў прэзентацыі са сваімі песнямі на словы паэта. На вечары выступілі таксама выкладчыца ўніверсітэта Л. Ламена,

фальклорныя калектывы «Рунь» і «Ліцвіны». Н. Гілевіч прачытаў вершы з прэзентаваных кніг, а таксама новыя,

якія складуць будучую кнігу, якая пакуль што ўмоўна называецца «На высокім алтары». П. ГАРДЗІЕНКА.

Калі не ўратуе — дык паможа

Сёння прамысловыя прадпрыемствы не надта ахвотна прымаюць у сябе пісьменнікаў, дзючаў культуры: як кажучы, не да гуляў, калі галава ад клопатаў пухне. Ды, аказваецца, гледзячы дзе. На Мінскім фарфоравым заводзе, напрыклад, паранейшаму памятаюць, што калі прыгаюць

свет не ўратуе, дык, прынамсі, дапаможа чалавечу жыцц прыгожа. Таму і бываюць тут паранейшаму творчыя гасці. Вось і нядаўна ў жывацісімскім цэху завода пабывалі паэт Алякс Камароўскі, бард Алег Атаманаў, акцёр Віктар Манаў, Гучалі вершы, песні, слова ў абарону беларускасці.

Эміграцыя зблізку

З беларускамоўных выданняў, што пабачылі свет апошнім часам у «Мастацкай літаратуры», зборнік «Туга па Радзіме» (унладанне, прадмова і біяграфічныя даведкі Барыса Сачанкі), бадай, зацікавіць самага шырокага чытача. Яшчэ ё! Упершыню пад адной вокладкай сабраны лепшыя творы ажно пятнаццаці паэтаў, прадстаўнікоў беларускай эміграцыі. Адны з іх (найперш Наталля Арсенева, Масей Сяднёў, Уладзімір Клішэвіч) чытачу добра вядомы, пра іх неаднаразова пісалася ў друку, змяшчаліся іх творы, а ў М. Сяднёва выйшаў і аднатомнік паэзіі і прозы «Патушаньы зоры». Другія — Вінецук Адаўкіны, Алякс Маленец, Алякс Змагар, Рыгор Крушына, Хведар Ільшэвіч, Уладзімір Дудзіцкі, Янка Золак, Міхась Каваль, Янка Юханавец, Алякс Салавей, Сяргей Ясень, Анатоль Бярозка — вядомы менш, але творчасць іх заслужоўвае ўвагу як частка беларускай літаратуры.

І слова, і песня

Пад гукі народнай мелодыі, выкананай цымбалісткай Т. Чанцовай, пачалася ў Доме літаратара вечарына «На намні, жалезе і золце» па творах народнага паэта Беларусі Максіма Танка. Аб творчасці яго ў сувязі з 80-годдзем разважалі А. Вярцінскі і С. Законні-

наў. Вершы М. Танка чыталі Л. Давідовіч, А. Казленя, В. Шушыневіч і іншыя. Кампазітар і спявак Ю. Саховіч пазнаёміў прысутных са сваёй песняй, у аснову якой пакладзены адзін з твораў Юліяна.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Юбілей дзюх кніжак

Беларускія пісьменнікі Кандрат Лейка і Галыя Леўчык — землякі. Першы з іх нарадзіўся ў 1860 годзе ў вёсцы Збочна Слонімскага павета, другі — ў 1880 годзе ў Слоніме. У абодвух быў нялёгкі жыццёвы шлях, які завяршыўся трагічна. К. Лейка памёр ў Здалбунаве Ровенскай вобласці ў 1921 годзе, а Г. Леўчык — у акупіраванай немцамі Варшаве ў 1944 годзе.

Яны слябавалі, хоць жылі ў ростані. Пра гэта могуць расказаць тыя лісты, якія захаваліся. А аб'ядноўвала абодвух не толькі зямляцтва, але і любоў да роднай мовы і літаратурнай творчасці.

У 1912 годзе ў Вільні выйшлі іх першыя кніжкі. «Снатворны ман» К. Лейкі прысвечаны вясковым дзеткам Слонішчыны. Дарэчы, гэта першы дзіцячы драматычны твор у нашай літаратуры.

Паэтычны зборнік Г. Леўчыка называўся «Чымык беларускі» і быў надрукаваны латвінскай.

Як бачыце, шануюныя чытачы, адбылося гэта роўна восемдзесят гадоў назад. Рыхтаваліся і наступныя зборнікі К. Лейкі і Г. Леўчыка. Пра іх рупіўся сам Янка Купала. Ды, на жаль, перашкодыла вайна. Толькі ў 1980 годзе зямляк гэтых пісьменнікаў Янка Саламевіч сабраў, падрыхтаваў і выдаў спадчыну Г. Леўчыка — зборнік «Доля і хлеб». А зараз ён рых-

наў. Вершы М. Танка чыталі Л. Давідовіч, А. Казленя, В. Шушыневіч і іншыя. Кампазітар і спявак Ю. Саховіч пазнаёміў прысутных са сваёй песняй, у аснову якой пакладзены адзін з твораў Юліяна.

П. ГАРДЗІЕНКА.

СЯБРОНЫ МАК.
Сяргей Чыгрын.

С. Сяньковіч.

СНАТВОРНЫ МАК.

СІЗЬК ВІЕЛАРУСКИ.

Сяргей Чыгрын.

Сяргей Чыгрын.

«Дзе-Я» — у Летуве

З 15 па 19 кастрычніка працягваліся гастролі тэатра-студыі «Дзе-Я» пад кіраўніцтвам Мікалая Трухана ў Летуве, а менавіта ў Вільні (дзе тэатру-студыі была прадастаўлена зала Палаца культуры Міністэрства ўнутраных спраў) ды мястэчку Падброддзе пад Вільняю. Рэпертуар не самы разнастайны, але мінскія глядачы раней мелі магчымасць ацаніць вартасці спектакляў «Імка» («Слліянская вайна») Я. Кофты, «Рагнеда» Н. Рапы, «Мурлін Мурло» М. Каляды. Для дзіцячых студыйцы паказалі спектакль «Захаваная прынецса». Рэжысёр усіх спектакляў — Мікалай Трухан.

Тэатр у падарунак

Мастацкі кіраўнік «Незалежнага тэатра» Якаў НАТАПАЎ (злева) і Рыгор ФІГЛІН.

Трыццацігадовы прадпрымальнік з ЗША прэзідэнт амерыканскай фірмы «СФ Рэкордс ІНК» Рыгор Фіглін вырашыў падарыць Гомелю... тэатр. Мецэнат нарадзіўся ў горадзе на Сожы, тут жывуць яго бацькі, сябры, тут ён рабіў першыя крокі ў бізнэсе. Фартуна была прыхільная да Рыгора Фігліна, а ён, у сваю чаргу, праявіў увагу да роднага горада. У Дзяржмамітэце па знешнекаанамічных сувязях Рэспублікі Беларусь новая ўстанова культуры Гомеля зарэгістравана як замежнае прадпрыемства «Незалежны тэатр «СФ Рэкордс ІНК» (ЗША)». Праўда, самога будынка ў тэатра пакуль няма, але прэм'ера ўжо адбылася. «Спадарожнікі ў начы» паводле п'есы балгарскага драматурга Страціева — першая работа, якую паказалі гамільчанам новы тэатральны калектыв.

Фота С. ХАЛАДЗІЛІНА,
БЕЛІНФАРМ.

ДРУК

«Пагоня», № 8

Рэдакцыя атрымала чарговы нумар гарадзенскай «грамадзка-палітычнай газеты» «Пагоня». Заснаваў газету ўлетку Г. Г. культурна-асветніцкі фонд «Бацькаўшчына», а рэдагуе выданне Сяргей Астравіцкі. «Наша газета ёсць БЕЛАРУСКАЯ ТРЫБУНА, адкрытай для вызначаных розных пунктаў гледжання, розных аўтараў з любых краін, гарадоў і вёсак», — кажацца на восьмай старонцы газеты (гэта васьміпалоснік). Выдаецца «Пагоня» паводле граматыкі Тарашкевіча. Аднак вызначае газету не толькі правапіс, калі не змест, прафесіяналізм выканання матэрыялаў. Заўважана, што рэдакцыя пільна сочыць за падзеямі як на Гарадзеншчыне, гэтак і ў суседзях — Польшчы і Летуве. Прычым назіранні рэдакцыі вызначаюцца глыбокім веданнем унутраных падзей у суседніх краінах (відаць, актыўна працуюць спецыялісты-карэспандэнты). Напрыклад, у восьмым, кастрычніцкім нумары пададзе-

чы на змястоўнай рубрыка «Польскія навіны», зацэмна пра эксцэнтрычныя паводзіны ў Беларусі пана Прушынскага, эсэ А. Чобата «Крэсавіч»... Але найбольш цікава рэдакцыя рэгіянальна тэматыка «Пагоня». У палітычнай сферы, праўда, рэдакцыя не ўтойвае свае арыентацыі на БНФ (нат рубрыка называецца «Хроніка БНФ»), але гэта зусім не перашкоджае журналістам фармаваць агульнаабласную культурную панараму, уключна з навінамі спорту і службай знаёмстваў! У пэўным сэнсе сенсацыйны матэрыял Г. Астравіцкага «Лета 1972: разгон мірнай дэманстрацыі ў Гародні». Есць і літаратурныя публікацыі — апаўданае Лявона Вашко і вынітка з твора А. Саковіча «У няведанне» (эміграцыйная спадчына). Азінае, што засмучае, — на «Пагоню» нельга падпісацца ў аддзяленнях сувязі. Можна рэдакцыя прыме нейкія захады, каб развязаць гэтую праблему? Ю.

Наш знакамiты зямляк

Казімір Семяновіч... Імя гэтае, на жаль, няшмат гаворыць сэрцу беларуса. А шкада! Чалавек гэты належыць да тых, хто талентам сваім праславіў Айчыну ва ўсім свеце. К. Семяновіч з'яўляецца вынаходнікам шматступенявай ракеты, а яго кніга «Вялікае мастацтва артылерыі», выдадзеная ў 1650 годзе ў Амстэрдаме, была перакладзена на некалькі моў і па сёння карыстаецца папулярнасцю ў вучоных, якія маюць дачыненне да гэтых праблем.

Падрабязна пра жыццёвы і навуковы шлях нашага выдатнага земляка можна даведацца з кнігі Аляксандра Бельскага і Міхася Ткачова «Вялікае мастацтва артылерыі», якую выдаецца «Навука і тэхніка» выпусціла ў серыі «Нашы славетныя землякі». Нагадаем: раней у гэтай папулярнай бібліятэцы ўбачылі нарысы пра Якуба Наркевіча-Едну, Уладзіслава Сыракомлю, Ефрасінню Полацкую, Усяслава Чарадзея, Саламею Русецкую і іншых.

ВІНШУЕМ!

Есць добрая нагода...

Шмат гаворым аб тым, як важна, каб кніга своечасова прыходзіла да чытача. Да каго толькі не апеліруем, нагадваючы, як неабходна гэта для нацыянальнага Адраджэння. Але часам забываемся, што вельмі і вельмі шмат залежыць ад выдавецкіх рэдактараў, загадчыкаў рэдакцыі. Ад іх жа пачынаецца той доўгі шлях ад рукапіса да кнігі. Сёння добрая нагода сказаць удзячнае слова загадчыкам рэдакцыі выдавецтва «Мастацкая літаратура» Галіне ШАРАН-ГОВІЧ і Генадзю ШУПЕНЬКУ. Яны ўзнагароджаны Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь — за вялікі ўклад у прапаганду беларускай літаратуры, плённую работу ў друку.

Душа дзядзькі Якуба

Мінаюць незваротныя месяцы, гады, а ў сэрцы і перад вачыма — жывы Якуб Колас. Людская памяць захавала яго непаказную дэбрыню, бацькоўскую чуласць, яго жаданне прыйсці на дапамогу чалавеку ў самыя гаротныя хвіліны жыцця.

Гаворыць Тэкля Фёдарэўна Струй. Тэклячка, як называлі яе сябры ў партызанскіх лясах:

«Я ляжала ў 1943 годзе ў ташкенцкім шпіталі пасля некалькіх цяжкіх аперацый. Засталася без абедзвюх ног. Настрой быў страшэнны. Я — зусім маладая і такая бездапаможная... Часам не хацелася жыць! І тут прыйшоў у маю палату Якуб Колас. Ён выступаў у нашым шпіталі, распытваў аб земляках-беларусах. Знайшоў мяне. Якая была я шчаслівая! Канстанцін Міхайлавіч гаварыў ціха, ласкава, глядзеў на мяне з такой цеплынёй, што ўсё перавярнулася ў душы. Я паве-рылася ў свае сілы, падумала, што змагу яшчэ быць карыснай людзям».

Канстанцін Міхайлавіч яшчэ некалькі разоў наведваў Тэклю, распытваў аб жыцці да вайны, чытаў (спецыяльна ёй адной) урывкі з паэмы «Суд у лесе». 8-га жніўня 1943 года напісаў ліст Ц. С. Гарбунову, прасіў знайсці работу для Тэклі Струй, якая збіралася на радзіму ў Беларусь.

Вось так Якуб Колас блаславіў на другое жыццё маленькую беларускую дзячыну з горада Дзісны. Адраду пасля вайны яна скончыла ў Мінску юрыдычную школу, працавала намеснікам старшынні дацэнтскага гарсавета. Яе «Запарожац» можна было ўбачыць ва ўсіх кутках роднага горада. Асабліва палюбілі Тэклю Фёдарэўну дзеці за яе адважнае, гарачае сэрца.

...Амаль паўстагоддзям, пачынаючы з далёкіх ташкенцкіх сустрэч у шпіталі, я сябрую з Тэкляй. Цяпер яна жыве ў Мінску з пляменніцай Зінаідай Старцавай. І калі мы прыгадваем мінулае, перажываем, перш-наперш ажывае ў памяці Якуб Колас — чалавечны, мудры, па-народнаму натуральны.

...Люстэркам светлай душы Якуба Коласа была яго жонка, адданы друг Марыя Дзмітраўна, з якой я бліжэй пазнаёмілася ў час вайны. Бывала, помню, хто захварэе з блізкіх і нават далёкіх знаёмых, каму неабходны догляд ці матэрыяльная дапамога, — з'яўлялася Марыя Дзмітраўна. Міласэрнасць была неабходнасцю яе жыцця. Сама яна часта хварэла на запаленне лёгкіх. Канстанцін Міхайлавіч вельмі прасіў яе не перагружацца дома, не хадзіць у спякоту на рынак. Ніжкія ўгаворы не дапамагалі! Сям'я з чатырох чалавек жыла ў не-

вялікім пакоі. Сюды, як на паломніцтва, прыходзілі самыя розныя людзі-землякі. Марыя Дзмітраўна для кожнага знаходзіла добрае слова і пачастунак (хай сабе сціплы, але, тым болей, дарагі).

Якуб Колас любіў яе гарача і пшчотна. Гэтыя пацудзі захаваліся і ў лістах. Калі Канстанцін Міхайлавіч куды-небудзь ад'язджаў, — ён звяртаўся да сваёй любай сяброўкі: «Мілая, роднёныя, слаўная Маруська», «Мая мілая, родная, дарагая Маруся», «Мая мілая, харошая, бясконца дарагая Маруся, мой лепшы прыцель!»

У Ташкенце людзі называлі Марыю Дзмітраўну Беларускай Маці. Аб яе душэўным харакце трэба было б скласці паэму, а ў мяне пакуль з'явіліся кароткія радкі, напісаныя падчас аднаго застолья:

Яна падзяляе з ім шчасце і гора,
Не чуць ад яе ані сьнаргаў, данораў!
І ціха жыве, як сасонка ля дуба,
Мой тост за Марыю і дзядзьку Якуба!

Першага лістапада 1943 года Якуб Колас з Марыяй Дзмітраўнай пакінулі Сярэдняю Азію. Неўзабаве прыйшлі дарагія сэрцу лісты.

Ад Марыі Дзмітраўны Міцкевіч:

«Мілая, дарагая Эдзі!

З Новым Годам!

Сёння мы атрымалі два лісты з Ташкента — ад Вас і ад Ізі. Здаецца, падыхнуў на нас цёплы вецер з далёкага ўсходу. У нас тут даўно трымаецца зіма, але морозы не вялікія, часта бывае адліга. Дарагою мы адчувалі сябе вельмі добра, асабліва, калі пачаліся хвойныя лясы. Я не магла адарвацца ад айна. У Ільзье тамсама добра. Выйдзеш з хаты і здаецца, што «сосны вершынямі машут прыветно». У хаце цёпла, брат чанаў і падрыхтаваўся да зімы не абы як. Дровы ёсць, бульбу накатаў наля тону, ды капуста, ды морква, нават цукровыя буракі, Паверыце, што бульбу мы варым некалькі разоў на дзень. І ніяк яна нам не прыядаецца. У Маскве я яшчэ не была ні разу, і УЛ. ФР. не бачыла, збіраюся штодзень. Каб не ўрачы, трэба пахваліцца, што яшчэ ні разу не захварэла, думаю, дапамагае антывірус, гэта такія кроплі, ліяў запуснаюцца ў нос перад грыпам.

Шкада мне Вас, што смуткуеце Вы па радзіме і па блізкіх людзях. Хочацца верыць, што ў скорым часе спатнаемся, каб разам рушыць на захад. Шчырае прывітанне Вашай маме і М. С. ад усіх нас. У якім тэатры будзе пастаноўка Вашай оперы? Пішыце нам. Прывітанне Л. І. і ўсім нашым у Ташкенце. Цалую Вас моцна М. М.
17.XII.1943.»

З ліста Якуба Коласа:

«Дарагая Эдзінька!
Дужа дзякую за памяць і добрыя словы. «Голас зямлі» паслаў Вам, Святалане і Зульфіі. Зараз я пішу артыкулы, складаю вершы да 25-і годдзя БССР. Збіраюся ў Гомель. Там будзе святкаванне нашага нацыянальнага свята. Сядзеце пакі што

у Ташкенце. Тут цяжка з кватэрай, з прапіскай, з харчаваннем. Апроч таго, там лёгкая зіма. Другі тыдзень, як я не магу ўзяцца за паэму. Не сьнончу ў гэтым годзе. У Ташкенце я сьнончыў бы яе цяпер. Пішыце, не забывайце... Прывітанне ўсім дамашнім. Я. КОЛАС».

Напачатку ў Клязьме Марыя Дзмітраўна адчувала сябе няблага. Але, з цягам часу, нядаўнія частыя запаленні лёгкіх, перанесеныя ў Ташкенце, зламалі яе... Цяжка перадаць словамі трагедыю, якую перажываў Якуб Колас у дні ЯЕ адыходу з жыцця.

10 мая 1945 г. Канстанцін Міхайлавіч напісаў мне ліст, перасланы аказай у гасцініцу. (Мы з мамай месяцы тры жылі ў Маскве, збіраліся на радзіму ў Мінск).

З болей перачытваю гэты ліст:

«Мілая Эдзі!

Званіў Вам у Грандэ-Отэль. Вас, відаць, не было. Я перажываю такія горкія і цяжкія дні, якіх ніколі не было ў маім жыцці. Мая мілая, добрая Маруся падыходзіць і канцу сваёй дарогі ў жыцці. Ляжыць яна ў Сакольніцкай больніцы, 7 корпус у палатцы, дзе ляжаць асабліва хворыя. Як відаць, у яе рак лёгкіх. Доктары прадуў не кажуць — расшырэне бронхаў, нарыў у лёгкіх. Я нідзе не знаходжу ні спакою, ні месца. Сам ледзь хаджу на спіроў, ні месца. Сам ледзь хаджу, я тут адзін, адзін з такім вялікім горам. Сяргей Г. мяне спадзішае. Ён страціў сваю Німфу. Цяжка яму было з ёю дык лягчы і забыць і страту. Данік у Мінску. Прасіў праз пастрэдаства, каб ён прыйзджаў. Міхаська тут, вучыцца.

Хацеў бы з Вамі пабачыцца. Начаваць буду ў Якары, калі не аглушыць мяне абух цяжкіх весткі. Вечарам мярнуць быць дома. К 5 гадзінам вечара паеду ў больніцу. Усяго найлепшага

ЯКУБ КОЛАС

я ў № 53 Я. Н.».

...Ліст атрымала я позна вечарам і адзінае, што змагла, — пазваніла Канстанціну Міхайлавічу. Помню яго прыглушаны голас. Якуб Колас плакаў. Божа мой! Як страшна гэта было... Ён ледзь прамовіў: «Наведайце яе ў больніцы».

Назаўтра я была каля Марыі Дзмітраўны. Яна ляжала адна ў палатцы. Здавалася, мала змянілася з твару. Тыя ж шэра-блакітныя, ясныя вочы. Той жа цёплы, грудны голас.

Цікавілася абсалютна ўсім. Не скардзілася, не наракала на тое, што перанесла цяжкую аперацыю. Раптам заўважыла: «Якая прыгожая ў вас сумачка!» І нават паглядзіла яе: «Мяккая якая!» Пыталася, ці наладзілася здароўе ў маёй маці. Успомніла маю сястру Таню: «Шкада, што яна ў Ташкенце не сустракалася з Ізём Флаксам».

Смяротна хворая, думала аб людзях,

клапацілася аб іх. Інакшай не магла быць спадарожніца жыцця Якуба Коласа.

Вяртаюся ізноў у дні ваеннага ліхалецця. У доме Міцкевічаў часта бываў малады інжынер Ізя Флак, лепшы сябар Данілы Канстанцінавіча, любімец усёй сям'і. Ён працаваў на абаронным заводзе, эвакуіраваным у Ташкент з Ленінграда. Бацькі і ўсе блізкія Ізі загінулі ў мінскім гета...

Прыгожы, вельмі сціплы, таварыскі, бескарыслівы, ён знайшоў у сям'і Якуба Коласа цяпло і ласку... Са смуткам згадвае Даніла, як яму ў 1985 г. давалася паехаць у Ленінград на пахаванне друга сваёй маладоства.

...Калі мы з сястрой прыходзілі на Пушкінскую вуліцу ў Ташкенце, — Марыя Дзмітраўна намякала Тани: «Звярніце ўвагу на Ізію!» Але яна, вясёлая і трохі легкамысная, смяялася: «Вывучыся на доктара спачатку! А колькі разоў яшчэ давадзецца «на бавоўну» з'ездзіць!» (Калі студэнтаў-медыкаў пасылалі на збор бавоўны, — у сястры не было «кабмундзіравання». Пазычалі ў маладошага Міцкевіча, Міхася).

У жыцці бываюць зусім непрадбачаныя акалічнасці. Сястра пазнаёмілася са сваім будучым мужам у трагічныя для нашай сям'і часіны. Я ніколі не пісала аб гэркай старонцы нашага жыцця, звязанага з маці. Мама, чалавек горды, казалася: «Не трэба мне спачуванняў. Не хачу ні жаліцца, ні помсціцца». І паўтара-ла выскоўвае: «Жыццё пражыць — не поле перайсці».

Але хто ж аб гэтым раскажа, калі не я? Хто раскажа аб тым, як нам працягнуў верную, мужнюю руку Якуб Колас?

А было яно так. 6-га снежня 1941 г., паводле ордэра НКУС, пазначанага 5-м снежня, днём «сталінскай канстытуцыі», была арыштавана наша маці Ганна Самойлаўна Каган. У жыцці яна ўмела толькі адно: выходзіць дзяцей і аддана працаваць у мінскай Пушкінскай бібліятэцы.

Не забуду, як двое маладых, чырванашчоких малайцоў пакараліся ў нашых мізэрных пажытках і павялі маму — маленькую, худзенькую, безабаронную...

7-га снежня, раніцай, я пабегла да Якуба Коласа шукаць паратунку. Міцкевічы жылі тады ў Пушкінскім праездзе Ташкента (неўзабаве пераехалі на Пушкінскую вуліцу). Убачылі мяне заплаканую, спалоханую, устрывожыліся. Канстанцін Міхайлавіч адразу падняўся: «У мяне тут ёсць у пракуратуры знаёмы беларус. Пойдзем!»

У пракуратуры Якуб Колас размаўляў з нашым земляком, прасіў за маю маці. Ён помніў яе па Мінску, як яна наладжвала ў бібліятэцы вечары беларускіх пісьменнікаў, як любіла літаратуру. Нават Янку Купалу і яго змагла ўпрасіць на літаратурную сустрэчу.

Дарагі Канстанцін Міхайлавіч! Звычайна негаваркі, ён знайшоў нямала добрых слоў у абарону маёй маці.

Мяне пазнаёмілі з абвінавачваннем.

Подзвіг Скарарыны

(Пачатак на стар. 4).

не медыцыны прызнаць. Пад апекаю сваіх прамотараў дактароў мастацтваў і медыцыны панюў магістраў Барталяма Барысона, які ўручыў знакі (доктара медыцыны). (Знакамі медыцынскай годнасці ў тых часы звычайна былі: круглы берэт ці чатырохкрогавы шапачка, пярэсценак, нінга «Афарызмы» Гіпакрата ці Біблія).

Давайце ў гэты ўрачысты момант яшчэ раз успомнім добрым словам усіх тых прафесараў і настаўнікаў Ф. Скарарыны, якія яго экзаменавалі, кіраўніцтва Падуанскага ўніверсітэта і, асабліва, віцэ-прэра тагачаснай Калегіі Тадэя Мусаці, які вызваліў беднага юнака ад непаспелай аплаты за экзамен. Адзначым, што ў той час гэта рабілася толькі для самых таленавітых і, па некаторых даных, не ахапляла больш 5 працэнтаў студэнтаў.

Падсумоўваючы сказанае, хацелася б падкрэсліць унікальнасць таго часу, які выклікаў да жыцця такіх волатаў нацыянальнага духу, як Францішак Скарарына. Унікальны час нараджаў унікальных людзей, галоўнымі рысамі якіх былі:

Самаахвярнасць, імкненне ўсёга сябе аддаць свайму народу; імкненне да

Кансалідацыі беларускай народнасці, чаму ў немалой ступені садзейнічаў пераклад Бібліі на русьскі язык — на старабеларускую мову. Яна перастала быць «Lingua Vulgaris», а ўзвышалася, ставілася ўпоравень з такімі «свяшчэнымі» мовамі, як стараўкраінская, грэчаская, лацінская.

Апантанасць у працы, незвычайная як па тагачасных, так і па с'гонняшніх мерках. Цяжка ўявіць, як змог Ф. Скарарына ў лічаныя месяцы падрыхтаваць да выдання гэтыя некалькіх кніг і аздабленне (ілюстрацыі, застаўкі, буквіцы, двухколерны друк і г. д.). Не забудзем, што кожная з кніг Скарарыны — шэдэўр еўрапейскага выдавецкага мастацтва;

Рэвалюцыйнасць Скарарыны, яго дух першапраходніцтва і барацьбы. Трэба было мець грамадзянскую мужнасць, каб перагледзець кананічныя падыходы, даць народу Біблію на зразумелай яму мове. У той час у Еўропе быў яшчэ моцны дух сярэднявековага прыга-даем, што ў 1526 годзе ў Англіі павесілі Цындаля, які хацеў выдаць на роднай мове Новы завет.

Інтэлігентнасць Скарарыны, яго

велізарная духоўнасць і ўзнёласць;

Нацыянальны характар яго дзейнасці, творчасці, жыцця. Няшмат знойдзецца людзей, якія б так дакладна, трапна, аўтэнтчна адлюстравалі ў сваіх кнігах лепшыя якасці нашага народа — стрыманасць, працавітасць, ветлівасць і талерантнасць. Любоў Скарарыны да свайго народа, да роднай мовы, аднак, нідзе не перарастала ў нацыянальны эгаізм ці эгацэнтрызм;

Асветніцтва Скарарыны, яго імкненне падзяліцца з простымі людзьмі ўсім тым лепшым, што ёсць у свеце. І зноў мы павінны ўспомніць яго прадмовы да кніг, па сутнасці, арыгінальныя філасофскія творы, кладзеш мудрасці, якія ў той час былі своеасаблівымі энцыклапедыямі, даведнікамі, першакрыніцамі ведаў для простага селяніна ці мешчаніна.

Пра подзвіг Скарарыны можна гаварыць бясконца. Прыемна, што ў сваёй працы, лёсавызначальнай для нашага народа, ён быў не адзін. Услед за ім ужо ўздымаюцца магучыя постаці асветнікаў і філосафаў, пісьменнікаў і перакладчыкаў Сымона Буднага, Васіля Ця-

пінскага, Сімяона Полацкага, Янкі Купалы, Якуба Коласа.

Вельмі прыемна тут, у Італіі, успомніць і аддаць належнае сучасніку Скарарыны нашаму выдатнаму паэту Міколу Гусоўскаму, які ў час свайго дыпламатычнага падарожжа ў Рым пазнаёміўся з самымі славытымі людзьмі той эпохі, у тым ліку з папам Львом Х. Менавіта ён выказаў жаданне атрымаць у дар чучала нябачанага ніколі ў Італіі зверу — зубра і апісанне палявання на яго. Так з'явілася на свет адна з лепшых паэм таго часу — «Песня пра зубра», напісаная на лаціне.

Сёння, адкрываючы мемарыяльную дошку ў гонар Скарарыны, вы можаце ўбачыць, як выгледзе гэты магучы і дзівосны звер, у нейкім сэнсе сімвал нашай нацыі.

Падкрэслім, што як і Скарарына, М. Гусоўскі быў вельмі адукаваным чалавекам. Ёсць звесткі, што 1 сакавіка 1520 года ў Балонскім універсітэце ён атрымаў ступень доктара філасофіі.

Белae і чорнаe... Подзвіг, трыумф і трагедыя. Як усё гэта характэрна для нашага шматпакатнага народа! Але нягледзячы на нясцёрпныя выпрабаванні, войны, нацыянальныя здзекі з боку суседніх народаў, знішчэнне, здаецца, ушчэнт нацыянальнай культуры, ён выстаў і перамог. Выстаў дзякуючы таму, што на

нацыянальным небасхіле заўсёды зіхацела нягасная зорка Скарарыны.

Сусветная слава сёння не грэе Францішка Скарарыну, але яна патрэбна яго народу. Цяпер, як ніколі, калі мы стварам незалежную дзяржаву, дзяржаву ва ўлонні Новай Еўропы, нам патрэбна такое нацыянальнае духоўнае апірышча, як ідэі і заветы Скарарыны.

Я мару пра тое, што некалі здзейсніцца амаль немагчымае: мы знойдзем святы прах Францішка Скарарыны. Знойдзем і з гонарам перанясём у Нацыянальны Пантэон, які павінен мець кожная цывілізаваная нацыя. Перанясём туды ўсіх тых, хто з'яўляецца гонарам і сумленнем нацыі. Перанясём, каб ніколі не забываць пра продкаў, пра свае карані, пра сваю чалавечую годнасць, пра тое, што мы мацнеем як НАРОД.

Калі ў людзей ёсць такая мэта, такая мара, упэўнены, што яна павінна рана ці позна здзейсніцца.

У заключэнне хачу шчыра падзякаваць усім тым, хто спрыяў арганізацыі гэтага мерапрыемства, прафесарам, выкладчыкам і студэнтам Падуанскага ўніверсітэта.

Словы сардэчнай павагі хачу выказаць кіраўніцтву ўніверсітэта, асабліва яго рэктару спадару Бонсамб'янта.

Шчырае дзякуй за ўвагу!

Мікалаеўшчына. 1974 г.

Маці напісала ліст да бацькавага старэйшага брата ў Амерыку. (Той вельмі даўно выехаў туды, і наўрад ці помніла маці яго адрас.— Э. А.). Пракурор сурова гаварыў: «Нельга пісаць за мяжу аб тым, што вы ўцякалі з Мінска ў чым стаялі! Свае антысавецкія выказванні яна паўтарала і некаторым вашым судзеям. Да таго ж яна ў лісце прасіла прыслаць рэчы з абутку і адзення. Гэта ўжо зусім недаравальна!»

(Часы мяняюцца... І ўжо адразу пасля вайны у Саюзе пісьменніку на вуліцы Берсана ў Мінску дзялілі рэчы, прысланыя амерыканскімі жанчынамі для нашых жанчын і дзяцей).

...Трэба аддаць належнае ўзбекскім пісьменнікам. Калі я расказала аб сваім горы старшыні пісьменніцкага саюза Хаміду Алімджану — мужу паэткі Зулфіі, ён супакойваў мяне. Ды і ніхто з узбекаў не глянуў скоса на мяне, не пакрыўдзіў і словам.

Мы з сястрой ледзь не кожны дзень гісэлі лісты ў Маскву ў розныя інстанцыі. Прасілі, прасілі! Не ведаю, ці дачыталі нашы лісты. Была ж строгая вядомая цензура. Але адзін ліст павёз у Маскву сам Якуб Колас. Ён ехаў у Казань на сесію АН Беларусі. У Маскве быў 10-га лютага 1942 года. Ліст апусціў у скрынку на будынку НКУС.

Другі ліст ласкава згадзіўся апусціць у тую ж самую скрынку драматург Барыс Лаўранёў, які ехаў у Маскву ўлетку 1942 года. Дарэчы, ён сказаў, што вядзе аналагічны ліст ад сына лінгвіста паэта Аляксандра Пракоф'ева. Нявестка паэта, маладзенькая полька, таксама была за кратамі. Потым аказалася, што сядзела яна з мамай у адной камеры.

...Маму рэдка пакідала пачуццё гумару. І ў самыя чорныя часы «смах праз слёзы» быў з ёю. Пазней яна расказала нам: «У час начных допытаў я спрабавала павучаць маладога следчага. Сын, і ў цябе, пэўна, ёсць маці? Мой сын трохі маладзешы за цябе, пайшоў добраахвотнікам на фронт, а ты завяў мяне ў няволю. Ды што я вучу цябе! Ты ж сам нявольнік свайго часу! Ён разгневаўся, хацеў падняць на мяне руку. Але рука міжволі апусцілася. Мабыць, была ў хлопца кропелька сумлення...»

У мамы была адна рэч-рэліквія, якую з яе знялі ў час вобшыску — гадзіннік майго бацькі. З турмы яна напісала прашэнне: перадавала гадзіннік у дапамогу Чырвонай Арміі.

...Цяжкая, доўгая дарога да акна перадач у турму. Час быў галодны. Як сабраць перадачы для мамы? Добрыя людзі не пакідалі нас у бядзе: заўсёды міласэрная Марыя Дамітраўна, малады кампазітар Алёша Клумаў, пляменнік вядомага прафесара Я. У. Клумава, Німфа Гарадзецкая. Кожны дапамагаў, чым мог. Нізка кланяюся ім!

Мы з сястрой Таняй убачылі нашу бедную мамачку за калючым дратам у лагерах Урта-Аул. Позірк такі, бяздзяна яна сама адсутнічае. Старая кофточка былога блакітнага колеру — у шматочках бавоўны. Паспела мама ціха сказаць: «Не тужыце, дачушкі! А што было б, калі б я засталася ў Мінску? Загінула б, пэўна. Тут жа я сярод сваіх». Змучаная, яна сцягнула нас... Сэрца Маці!

Цяжка, горка было на душы.

Калі мы вярталіся ў Ташкент, у разбіты вагончык ускочыў малады капітан з камандай салдат. Вайсковая часць пераязджала на новае месца. Капітану Таіру-Ідрысу вельмі спадабалася мая сястра Таня. Гэта было, як кажучы, каханне з першага позірку.

Вось так у жыцці трагічнае пераблытаецца з нечакана-светлым...

Мы яшчэ адзін раз паспелі з'ездзіць у лагер да маці. А 12-га кастрычніка 1942 года мама вярнулася дадому! Яна была асуджана на тры гады «Особым Советом при Народном Комиссаре внутренних дел СССР по ст. антисоветские высказывания». Гэты прыговор быў зменены: «три года считать условными с тем же испытательным сроком из-под стражи 12 октября 1942 г. освободить». На дарогу — 65 р. 53 к.»

Наступныя тры гады выпрабавання віселі страхам над галавой. Але мы былі шчаслівыя ад думкі, што мама з намі!

Прыходзілі да нас яе сяброўкі па камеры. На волю выпусцілі ўсіх чатырох жанчын. Але зноў жа — з выпрабавальным тэрмінам. Сярод гэтых была і нявестка паэта Пракоф'ева. Яна прыйшла з мужам, цалавала маму. І з такім прывабным польскім вымаўленнем расказвала, як наша мама аднаго разу ўбачыла праз краты ў начным небе яркую зорку. І горка заплакала: «Зорка Венера! Мая дачка Эдзя так любіць спяваць гэтую песьню! Мне б хоць яшчэ раз у жыцці пачуць, як яна спявае «Зорку Венеры»...

Затым была ў нас новая «апаея»: з такім дакументам маці была адмоўлена прапіска ў горадзе. Ізноў дапамог Якуб Колас. Ізноў ён, ізноў ён!

Мы з маці часта ўспаміналі Якуба Коласа, маліліся за яго здароўе.

Перачытваю сардэчныя лісты Якуба Коласа, аўтографы на кнігах ваенных гадоў, — чую яго голас, бачу яго постаць то на Пушкінскай вуліцы Ташкента, то ў лесе, на сцежках Каралішчавічаў.

Канстанцін Міхайлавіч не меў уласнай дачы, не імкнуўся да яе. Ён сцвярджаў, што найлепшай дачай з'яўляецца яго мінскі дом пад соснамі, убаку ад гарадскога шуму, паблізу найпрыгажэйшага батанічнага саду, дзе так прыемна бывае гуляць.

У Каралішчавічах людзей радала сама яго прысутнасць у Доме творчасці.

Вось Якуб Колас углядаецца ў неба, цешыцца з аблакаў — прадвеснікаў яго любімых хмар...

Вось ён адпачывае ў цішыні на лавачцы...

Аднаго разу я паднесла Канстанціну Міхайлавічу букетік з чабору і бярозавых лісточкаў. Ён толькі сказаў: «Чабор любіла мая Маруся...» Заўважыў мой вянок, сплеяны з васількоў, усміхнуўся: «Афелія!» Чаму ўзнікла такое параўнанне?

Помніцца лета 1953-га. У сталовай Дома творчасці пасля вячэры засталіся каля Канстанціна Міхайлавіча Янка Брыль, Мікола Аўрамчык, Анатоль Вялюгін, Рыгор Няхай і я.

Кожнаму хацелася сказаць Якубу Коласу штосьці добрае, ласкавае. А Канстанцін Міхайлавіч павярнуў гутарку пасвойму: ён вельмі хваліў вершы Аўрамчыка. Сказаў, што пазайздросціў Брылю, калі прачытаў яго апавяданне «Галія»: «Чаму я сам так не напісаў?» Янка Брыль расхваляваўся, засланіў твар рукамі, каб схваць слёзы...

Эдзі АГНЯЦВЕТ.

Тлумачэнні да лістоў У.Л. ФР.—Уладзіслава Францаўна Луцвіч, жонка Янікі Купалы.

М. С.—Міша, мой муж, які ўжо быў пад Масквой. Л. І.—Любоў Іванаўна Філоўская, супрацоўніца Акадэміі навук Беларусі. Сяргей Г.—рускі паэт Сяргей Гарадзецкі. Німфа—яго жонка Ганна Аляксееўна.

РАДЫЁ

АБНОУЛЕННЫ ЭФІР

«ЛіМ» ужо паведамляў пра работу радыёстанцыі «Крыніца», што працуе раніцай — з 8 да 9 гадзін — па другой праграме радыё. З 19 кастрычніка радыёэфір рэспублікі зноў абноўлены: з 11 да 12 гадзін па першай праграме і з 12 да 14 гадзін па другой праграме працуе радыёстанцыя «Беларуская маладзёжная», чые інфармацыйна-гуманітарныя каналы на працягу апошняга года прыцягвалі ўвагу слухачоў. Увагу прыцягваюць і перадачы «Маладзёжні» ў абноўленым эфі-

ры, выхад у які адбыўся пад лозунгам «Новая праграма, новая каманда, новая энергетыка!». На працягу тыдня слухачы маглі пазнаёміцца з такімі новымі і адмысловымі перадачамі, як «Радые «Ч», «Інфарды», «Трэш-доза», «Касмадрым», «Шок-праграма «Шанц», «Нядзельны трылер» і інш. У эфіры гучалі цікавыя, дынамічныя паведамленні, інтэрв'ю з грамадскімі дзеячамі, парады беларускага астралага... Можна шчыра павіншаваць журналістаў і супрацоўнікаў «Бела-

рускай маладзёжнай» з вышуканых новых творчых формаў, з прыўнясеннем у першую праграму рэспубліканскага радыё сапраўды новай, насычанай энергетыкі. І тут жа трэба зазмудзіць той аналічнасцю, што праца сесіі Вярхоўнага Савета перапыніла (спадзяёмся, часова) перадачы «БМ» па першай праграме. Будзем іх чакаць!

Застаецца назваць прозвішчы стваральнікаў новых праграм — нашых прыемных радыёсуразмоўцаў. Гэта мадэратары праграм Віталь Сямашка, Тацяна Мельнічук, Алякс Дайнека, Алена Радзевіч, гукарэжысёры Зміцер Новікаў і Уладзя Санульскі і інш.

Ю. З.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПАЖАДАННЕ «ЛіМу»

ў час падпіскі на яго

Год быў для мяне не блігім, Я зноў падпісаўся на «ЛіМ». Для чорнай эліты кнута, ім сённяшні дзень — пустага.

Бо хоць у кішэнях і пуста, Тыднёвік прыйшоўся па густу. А ты, штотыднёвік, мацуйся Ды добра у кузні падушай!

Мне «ЛіМ» памагаў у бядзе, Не горбіўся з ім я нідзе. Брыкайся, маланкай палі Паганую нечыць зямлі!

Клялі яго ўсе плутакраты, Яны б яго — толькі за краты! Каб енк іх апошні й плач, Пачуў твой найлепшы чытач!

Але ўжо часны не тыя, Мінуліся дні залатыя. Браніслаў ПЯТКЕВІЧ, пенсіянер. Полацкі раён.

ЛІСТ З АУСТРЫ

Беларусы паўсталі з еўрапейскае традыцыі...

Як зацікаўлены наглядальнік беларускага адраджэння бачу, на жаль, колькі беларусаў адчуваюць моцнае прыцягненне да рускай мовы, а гэта значыць, да сапраўды чужога ім спосабу мыслення, чужой традыцыі і культуры. Беларусь чатыры стагоддзі была часткаю Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай і такім чынам складала інтэгральны кампанент Еўропы. І ў часе, калі ў Маскве лютавалі ўсемагутныя цары, Беларусь удзельнічала ва ўсіх еўрапейскіх духоўных рухах, такіх, як рэфармацыя,

гуманізм, контррэфармацыя, рэнесанс і г. д.; яна жыла ў зусім іншай духоўнай атмасферы, чым маскоўская дзяржава. У Беларусі гарадам надавалася магдэбургскае права, існавала юрыдычная абарона асобы, законы гарантавалі правы чалавека, панавала талерантнасць.

Супраць чатырох стагоддзяў еўрапейскай традыцыі стаяць толькі два стагоддзі ўплываў расійска-візантыйска-татарска-азіяцкіх: неабмежаваная ўлада цара альбо дыктатара, рабалежная прыніжанасць запрыгонен-

ных, адсутнасць абароны асобы, нецярпімасць. На маю думку, беларусы павінны больш шанаваць памяць пра іх еўрапейскую спадчыну, якая блізка звязана з беларускаю моваю. Інакш кажучы: хто арыентаваны на беларускую мову — арыентаваны на Еўропу, прытрымліваецца рускай мовы — скіраваны на іншы, візантыйска-азіяцкі свет.

Фердынанд НОЙРАЙТАР, перакладчык.

г. Зальцбург, Аўстрыя.

НА СХОД!

Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» выступіла з ініцыятывай склікання і правядзення першага сходу беларусаў блізкага замежжа. Сход будзе праходзіць пад дэвізам «Мы не пасынілі твае, Беларусь». Беларусы з еўрапейскага і азіяцкага абшару прывяздуць у Менск і выкладуць перад афіцыйнымі ўладамі і грамадскай супольнасцю набалелае, раскажуць, што замянае ім адчуваць сябе паўнакроўнымі дочкамі і сынамі свайго Маці-Беларусі. Найперш будуць узняты такія праблемы, як набываць замежнымі беларусамі грамадзянства Рэспублікі Беларусь, а таксама ўласнасці, вяртанне беларускіх афіцэраў на Бацькаўшчыну, стварэнне ў Менску Беларускага Дома, які мог бы стаць родным для беларускага замежжа.

Першы сход беларусаў блізкага замежжа адбудзецца ў Менску 19—20 снежня (вул. Фрунзе, 5, Дом літаратара). Хто хоча ўзяць у ім удзел, можа паведаміць аб гэтым на адрас старшыні рады ЗБС «Бацькаўшчына» Яўгена Леці: 220053, Беларусь, Менск, Даўгінаўскі тракт, д. 52, кв. 9 (тэл. і факс 37-91-87), тэлефанаваць у «Бацькаўшчыну» (27-32-38), альбо старшыні аргкамітэта сходу Валеру Герасімаву (26-63-52) (х.), 20-10-66 (сл.).

«З ПАБАЧАНАГА І ПЕРАЖЫТАГА»

Гэта назва новай кнігі Алеся Барскага — яе выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура» — найлепшым чынам перадае змест артыкулаў, эса, інтэрв'ю аднаго з самых вядомых беластоцкіх літаратараў. Выступаючы ў крыху незвычайнай для сябе ролі публіцыста (А. Барскі найперш вядомы як паэт, у Беластоку і Мінску выдаў кнігі «Белавешскія матывы», «Жнівень слоў», «Мой брат», «Блізкасць далёкага» і «Лірычны пульс»), пісьменнік вядзе засяроджаную гаворку пра час і пра слабе, пра жыццё зямлякоў, дзеліцца ўражаннямі ад наведвання Злучаных Штатаў Амерыкі.

Кніга пісалася ў розны час. У ёй сабраны і напісаныя нядаўна, і тое, што нарадзілася шмат гадоў назад. Аднак А. Барскі не ўносіў карэктывы, пачынаў усё так, як было падчас першых публікацый. «Некаторыя з маіх нарысаў, напрыклад, «Сібірскае балады», былі напісаны шаснаццаць гадоў назад, — гаворыць аўтар — прызнаюся, моцна хацелася так, як гэта робіць многія аўтары, сёе-тое змяніць, падагнаць пад сённяшняе ірытэрыі, ацэнкі і моды. Не зрабіў, аднак, гэтага, усё застаўся такім, як было напісана. Гэтыя рэпартажы паказваюць мяне з 1974-га, а не з 1990 года». Але А. Барскі 1974-га і А. Барскі з 1990-га года шчыра адданы справе беларускасці. Аргументаванасцю, наступальнасцю пазіцыі вызначаюцца інтэрв'ю для Беларускага тэлебачання «Аб Польшчы і польска-беларускіх адносінах», артыкулы «Ад пачуцця сораму да пачуцця гонару», «Калектывізацыя і пісьменнікі», «Зняць кляймо». У апошнім гаворыцца аб стаўленні да беларускай эміграцыі: «А эмігрантам трэба вярнуць добрае імя — не марна траўных, а раўнапраўных сыноў і дачок Радзімы. Будучае Беларусі не ў перамозе адной ідэі, а толькі ў трыумфе разнароднасці і свабоды».

Адкрываецца ж кніга артыкулам Уладзіміра Казбурна «След на зямлі», у якім расказваецца пра жыццёвы і творчы шлях А. Барскага.

А. М.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Георгію Коласу з прычыны непатнаўшага яго гора — смерці МАЦІ.

кі Полацкая, Тураўская і іншыя землі сучаснай Беларусі, але і Віленская, Смаленская, Беластоцкая, а некаторы час — Кіеўская і Галіцкая. Да таго ж шмат якія святыя мясцова шанаваліся, былі свечачкамі духоўнасці, але па прычыне гістарычных абставін не былі кананізаваны ў свой час.

Аўтар пачынае сваю працу словамі патрыярха Пімена: «Гісторыя Царквы — гэта гісторыя яе святасці. Бог усаўляецца ў святых Сваіх» (2 Фес. 1, 10) і сярод іх — святых, што выйшлі з многіх нацыянальнасцей нашай Радзімы. Апостал павучае нас: «Па прыкладу святых самі будзьце святыя» (1 Пет. 1, 15).

У прадмове ён гаворыць аб сутнасці святасці, гісторыі кананізацыі і малітвах святых, аб праслаўленні святых мошчаў, аб жыццёвым жанры ў літаратуры, асабліва ў агіяграфіі, яе гісторыі ў Візантыі і на Русі, аб зборніках чэць-мінейнага тыпу, аб сінкарысах, або «Пралагах», «Пацерыках» («Айцоўніках»), аб «Вялікай Чэці-Мінеі» архіепіскапа Макарыя, «Ступеннай кнізе», «Жыццях святых» свяціцеля Дзімітрыя Раствоўскага.

Далей — нарысы пра асобных святых з ілюстрацыямі — выявамі іх асоб, зробленымі М. Г. Папавай. У канцы кожнага тэксту аб кананізаваным святым «Трапар» — усаўленне святага, што спяваецца ў час богаслужэння.

Кніга адметная сваім стылем: вялікі фактычны матэрыял даследчык імкнецца падаць у пазытыўным ключы, спалучыць навуковае даследаванне з агіяграфічным жанрам, узвышанасць багаслоўскіх роздумаў са строгацю фактаграфіі. Задумка цікавая і складаная. У канцы кнігі аўтар адзначае, што «праца па даследаванні жыццяпісаў святых, сваім паходжаннем або служэннем звязаных з Белай Руссю, яшчэ не закончана, і гэтая кніга з'яўляецца толькі першай у шэрагу наступных выданняў, якія распаўсюджаюць аб святасці нашай беларускай Бацькаўшчыны».

З утварэннем самастойнага Экзархату ў 1991 г., узаўважэннем усіх дзесяці старажытных праваслаўных епархій аднавілася і іх праца па выданні царкоўнай перыядыкі: цяпер гэта не толькі «Веснік Беларускага Экзархату», але і Мінскія, Магілёўскія, Гродзенскія епархіяльныя ведамасці, што выдаваліся і да рэвалюцыі, Віцебска - Полацкая епархіяльная газета «Наша Праваслаўе» (тыпу ведамасцей), папулярная газета «Царкоўнае слова», што выдаецца ў Жодзіне святаром-журналістам а. Аляксеем Шынкевічам. Побач з афіцыйнымі звесткамі аб жыцці Царквы, пропаведзямі, духоўнымі парадамі вернікам у іх шмат матэрыялаў па гісторыі беларускіх храмаў, манастыроў, ікон. У гэтым плане «Веснік Экзархату» вылучаецца сярод другіх царкоўных часопісаў Праваслаўнай Царквы цікавасцю да літаратурна-гістарычных тэм, пазіі. Так, тут надрукаваны рэлігійныя вершы Ларысы Геніюш, артыкулы аб адносінах пісьменнікаў да рэлігіі.

Што тычыцца скарбаў шматвяковай духоўнай тыччыны Праваслаўя, то тут Беларуска Царква, як Экзархат, карыстаецца перакладамі і рэпринтамі, што па блаславенні Патрыярха выдаюцца ў Маскве. Гэта дарэвалюцыйныя і замежныя выданні твораў патрыстыкі, багаслоўскіх прац, перадрукі і папулярныя выданні слаўтай Опцінай пустыні і Троицка - Сергіевай Лаўры, а таксама замежных епархій Праваслаўнай Царквы. Напрыклад, Віленскі рэпринт кнігі Г. Флароўскага «Пути русского богословия», мінскі рэпринт амерыканскіх выданняў кнігі «Беларусь в исторической государственной и церковной жизни» архіепіскапа Афанасія Мартоса, «Основы православия», беластоцкія «Малітоўнікі», дапаможнікі па катэхізацыі, выдадзены да 1000-годдзя Праваслаўя па блаславенні экзарха Беларусі коштам дапамогі евангельскіх цэркваў Швейцарыі беларускі пераклад дапаможніка для дзяцей «Праваслаўныя набажэнствы, таямствы і звычаі» Калеві Касаля, шырока распаўсюджаны беларускі варыянт «Дзіцячай Бібліі», выдадзены намаганнямі «Біблейскіх суполак».

Адзінства Праваслаўнай Царквы, яе экуменічныя сувязі шмат у чым дапамагаюць у яе духоўна - асветніцкай дзейнасці. Беларуска Экзархат мае цікавыя выдавецкія задумкі, але тут многае залежыць ад будучага эканамічнага стану і паліграфічнай базы. А ў гэтым — шмат праблем.

В. ДЫШЫНЕВІЧ.

ВЫДАВЕЦКА - АСВЕТНИЦКАЯ дзейнасць Праваслаўнай Царквы адрэзана на Беларусі нядаўна, у час святкавання 1000-годдзя Хрышчэння Русі, калі адбыўся першы навукова-царкоўны калектыв на тэму «Хрысціянізацыя Русі і беларуская культура», на якім навукоўцамі і царкоўнымі дзеячамі Беларусі, Масквы, Пецярбурга, Украіны было прадстаўлена 36 дакладаў. Матэрыялы калектыва былі тады надрукаваны сродкамі малой тэхнікі ўсяго ў 70 экз.

Пасля Царква правяла яшчэ чатыры калектывы: «Славянскае адзінства і шмат-стайнасць» (1990 г., міжнародны, у сувязі з Днямі Славянскага пісьменства і культуры ў Беларусі); «Біблейскія пераклады ў нацыянальным і міжнародным кантэксце» (з удзелам вядомых замежных дзеячаў «Біб-

сфармуляваў на сваёй мове і якія зараз, ачышчаны ад лінгвістычных элементаў язычнства і іх варыяцый, прыцягваюцца да актыўнага ўжытку ў хрысціянскай бага-слоўскай тэрміналогіі».

Зараз вядзецца праца над перакладам Евангелля паводле Марка.

Паступова ўзнаўляецца царкоўны перыядычны друк: з 1989 г. выдаюцца «Мінскія епархіяльныя ведамасці», з 1990 — часопіс «Веснік Беларускага Экзархата».

Да юбілею Праваслаўя Царква прыйшла з цікавымі выданнямі, якія значна пашыраюць нашы веды з гісторыі Праваслаўнай Царквы, яе ролі ў жыцці народа. Так, да міжнароднай навуковай канферэнцыі «1000-годдзе Полацкай епархіі і Праваслаўнай Царквы на Беларусі», што праводзілася 25 верасня 1992 г. у Мінску Беларускай

ПРАВАСЛАЎНЫЯ ЦАРКОЎНЫЯ ВYДАННІ

Бібліяграфічны агляд

лейскіх суполак» і прадстаўнікоў Маскоўскай і Пецярбургскай Біблейскіх камісій Рускай Праваслаўнай Царквы). Царква ўдзельнічала ў Полацка-Віцебскай навуковай канферэнцыі з нагоды 830-годдзя Крыжа прападобнага Еўфрасініі Полацкай. І, нарэшце, два калектывы, прысвечаныя гісторыі Полацкай епархіі, укладанню даты яе заснавання — 992 год. Тэксты асноўных дакладаў усіх калектываў падрыхтаваны да друку і мяркуюцца іх выдаць разам з матэрыяламі першага, юбілейнага калектыва асобным зборнікам.

Ужо ў 1989 годзе пачала сваю работу створаная па блаславенні Мітрапаліта Філарэта спецыяльная Беларуска Біблейская Камісія па перакладзе Свяшчэннага Пісання на беларускую мову (у складзе яе — святары і філолагі).

У 1991 г. выйшаў у свет пераклад Евангелля паводле Мацея — выданне навуковае, з прадмовамі, якія паказваюць асноўныя прыпынкі, методыку і тэксталагічную аснову перакладу, сувязь яго з праваслаўнай традыцыяй усходнеславянскіх біблейскіх перакладаў. Адзначаюцца і складанасці, звязаныя з нераспрацаванасцю, нестабільнасцю беларускай багаслоўскай тэрміналогіі. Цікавыя тэксталагічныя дадаткі сьведчосці грэчаскіх тэкстаў. Упершыню ў практыцы беларускіх евангельскіх перакладаў Евангелле паводле Мацея дадзена з паралельнымі тэкстамі — на грэчаскай, лацінскай, славянскай і рускай мовах у мэтах магчымасці крытычнага параўнальнага аналізу якасці новага беларускага перакладу і кансалідацыі навуковых сіл Беларусі для стварэння ў далейшым дасканалых нацыянальнага перакладу на аснове спалучэння навуковых філалагічных ведаў і хрысціянскага разумення тэкстаў з улікам традыцыі яго царкоўнага тлумачэння і перакладу. У гэтым сэнсе выданне з'яўляецца эксперыментальным і чакае водгукаў філолагаў, багасловаў — усіх, хто працуе з тэкстамі Свяшчэннага Пісання. Такая сумесная праца мае вялікае значэнне для развіцця беларускай лінгвістычнай культуры, узбагачэння біблейскай, багаслоўскай семантыкі.

Аб значэнні біблейскіх перакладаў для развіцця мовы ў сваёй прадмове Старшыня Беларускай Біблейскай Камісіі мітрапаліт Філарэт сказаў так: «Галоўная мэта нашай Біблейскай Камісіі перакладу — гэта саборная выпрацоўка літургічнага стылю беларускай мовы... Для нацыянальнай мовы пераклад Свяшчэннага Пісання з'яўляецца экзаменам на сталасць. Пераклад Новага Запавету павінен стаць асновай для богамаўлення на беларускай мове. Ствараць багаслоўскія сістэмы, развіцця літургічнае багаслоўе, перакладаць богаслужэбныя тэксты немагчыма, пакуль няма бласлаўнага Царквою саборнага перакладу біблейскіх тэкстаў... Мы закрулі нават сферу моўнай творчасці, у поўнай меры ўлічваючы лінгвістычную культуру беларускага народа, тая духоўныя паняцці, якія ён ужо

Праваслаўнай Царквою і Акадэміяй навук Беларусі, былі выдодзены грунтоўныя тэзісы 99 дакладаў па наступных раздзелах: багаслоўская і рэлігійна-філасофская думка на Беларусі; царкоўная гісторыя і гістарыяграфія; царква і дзяржаўна-палітычнае жыццё на Беларусі; традыцыі праваслаўя ў архітэктуры і мастацтве Беларусі; беларуская літаратура і мовазнаўства ў рэлігійным кантэксце, а таксама геаграфія рэлігій на Беларусі, царкоўны ўлік як крыніца па дэмаграфіі».

За некалькі дзён да юбілею Экзархат надрукаваў цікавую ілюстраваную хроніку галоўных гістарычных падзей за тысячу год: «Полоцк — колыбель Православия на Беларуси» (складальнікі — Ю. А. Лабінцаў і Л. Л. Талкачова, Мінск—Полацк, 1992). Багаты фактычны матэрыял хронікі пададзены з высокай навуковай аб'ектыўнасцю і глыбокім веданнем матэрыялаў, ён суправаджаецца цікавымі ілюстрацыямі: фрагмент таблічкі з надпісам IX ст., мініяцюры з «Радзівілаўскага летапісу» XV ст., планы гарадоў, храмы, іконы, фрэскі, памятныя камяні, старажытныя кнігі, крыжы, партрэты царкоўных дзеячаў і інш. Шмат што даецца ўпершыню. Адно шкада, што такую цікавую працу Царква не мела магчымасці выдаць больш якаснай паліграфічнай тэхнікай.

У час канферэнцыі была прэзентавана кніга А. А. Мельнікава «Путь непечален. Историческое свидетельство о святости Белой Руси» (Мінск, 1992, 241 с.), напісаная па блаславенні Мітрапаліта Філарэта (Беларускі варыянт яе «Шлях немаркотны» падрыхтаваны да выдання). Гэта першая навуковая сцжынка да вырашэння тэмы, вельмі важнай і для Царквы, і для нацыі ў цэлым.

Мітрапаліт Філарэт у час калектываў, сустрач з навукоўцамі і ў сваіх інтэрв'ю неаднойчы казаў аб неабходнасці збору і дэталёвага вывучэння матэрыялаў аб беларускіх святых, памяці аб іх, як аснове духоўнага адраджэння нацыі, яе эліце, пра слаўты «Кіево - Печерскіх патэрык». Вось і ў прадмове да кнігі Мельнікава, гаворачы аб Свяце Сабору Беларускіх Святых, што адзначаецца ўсёй Рускай праваслаўнай Царквою з 1984 года, ён піша: «Зараз, калі перад намі стаіць нялёгкае заданне адраджэння духоўнага жыцця народаў, неабходны саборныя працы, саборныя малітвы і саборны зварот да Госпада нашага Ісуса Хрыста, Прасвятой Багародзіцы, сабору ўсіх святых, у зямлях Старажытнай Русі прасціўшых, і ўсіх святых. Мы вяртаем сапраўдную працу даследчыка Аляксея Мельнікава, які сабраў гістарычныя звесткі не толькі пра тых угоднікаў Божых, якія ўвайшлі ў Сабор Беларускіх Святых, але і тых, хто звязаны з Беларуссю паходжаннем або служэннем... мы хочам аддаць належнае подзвігам святых, духоўную ўзаемасувязь якіх нельга раз'яднаць або размежаваць, бо ў Царквы — усё і ва ўсім Хрыстос».

Сабор Беларускіх Святых, які штодзённа памінаецца Царквою, складае 14 імёнаў кананізаваных угоднікаў Божых, што жылі на Беларусі. Аўтар кнігі дае звесткі пра 38 імёнаў: пашыраны геаграфічныя рамкі, бо ў Белую Русь спрадвеку ўваходзілі не толь-

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы са сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрыя СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕўСкі — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрыя ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друк 29.10.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОУ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕўСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрыя СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».